

”Det kan godt være propaganda,
men dette er Balkan”

*Aftenpostens syn på Jugoslavias oppløsning
mellom 01.03.1992 -31.05.1992 og
01.08.1995 – 31.08.1995*

Marianne Aass Olsen

Masteroppgave i historie
Institutt for arkeologi, konservering og historie (IAKH)

UNIVERSITETET I OSLO

Høsten 2012

"Det kan godt være propaganda, men dette er Balkan"

Tittelen er et sitat fra Aftenposten Morgen, 11.04.1992, "Bosnia et nytt Kroatia", av Aasmund Willersrud.

© Marianne Aass Olsen

2012

”Det kan godt være propaganda, men dette er Balkan”, Aftenpostens syn på Jugoslavias oppløsning mellom 01.03.1992 - 31.05.1992 og 01.08.1995 - 31.08.1995

Marianne Aass Olsen

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Oslo Kopisten A/S, Sommerrogaten 1, Pb. 2619, Solli, 0203 Oslo.

Sammendrag

Hvordan ble Jugoslavias oppløsning og de påfølgende krigene i Kroatia og Bosnia-Hercegovina framstilt i Aftenposten? Hvilket syn hadde Aftenposten på konfliktene? Denne oppgaven skal se nærmere på disse spørsmålene ved å se på Aftenpostens dekning i mars, april og mai 1992 og august 1995. Da Jugoslavia ble oppløst, oppsto det uenighet om hvordan de nye statene Kroatia og Bosnia-Hercegovina skulle organiseres, og ikke minst hvem som skulle styre. Da Aftenpostens journalister skulle skrive om den gryende krigen i Bosnia-Hercegovina viste det seg at kunnskapsmangel satte preg på omtalen av krigen. Aftenpostens politiske bakgrunn og holdning til Balkan kjennetegnet også omtalen. I oppgaven analyseres blant annet disse momentene, som deretter blir sammenlignet med Aftenpostens dekning av konfliktene i Kroatia og Bosnia-Hercegovina i 1995. Sammenligningen av disse to periodene viste at det i var skjedd en stor utvikling i Aftenpostens dekning av krigene på Balkan mellom 1992 og 1995.

Forord

Først og fremst vil jeg takke mine to veiledere Jorunn Bjørgum og Hilde Kathrine Haug. Jorunn Bjørgum har med konstruktive kommentarer fått meg til å reflektere over måten jeg uttrykker meg på. Takk til Hilde Kathrine Haug for lærerike samtaler om Balkan og mye hjelp siste dagene før innlevering.

I masterprosessen har jeg fått uendelig mye hjelp, noe som har vært alfa og omega i en periode med to nye jobber over to år, salg av leilighet og flytting siste semesteret. Jeg vil først og fremst takke verdens beste samboer, Andreas, som har lest alt jeg har skrevet, vært husfar, turgåer med hunden vår Boston, kokk og terapeut. Takk til familie for støtte, spesielt Vesna, som har satt oppgaveskrivingen i perspektiv, mamma som alltid er positiv, og Lars for hundepass. Takk til Marianne S., som sendte motivasjonssjokolade i posten og attpåtil leste korrektur. Takk til Kristina, som leste og kommenterte kapittel tre helt uoppfordret, Anilton for korrekturlesing, og Vidar som har stilt opp utrolig mye med retting og diverse hjelp.

Oslo, 23.11.2012.

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	IV
Forord	VI
Innholdsfortegnelse	VIII
1 Kapittel 1 – Innledning	2
1.1 Struktur og oppbygging	3
1.2 Teori og litteratur	4
1.3 Kilder og metode	7
1.4 Bakgrunn for konflikten	11
2 Kapittel 2 - Aftenposten og syn på krigsutbruddet i Bosnia-Hercegovina, 01.03.1992 – 30.05.1992	18
2.1 Bakgrunn	18
2.2 Aftenpostens syn på krigsutbruddet i Bosnia-Hercegovina	20
2.3 Aftenpostens syn på FNs engasjement	21
2.4 Aftenpostens korrespondent i konfliktområdet	23
2.5 Aftenpostens bruk av utenlandske medier	29
2.6 Aftenpostens omtale av partene i krigen	37
2.7 Aftenpostens dekning av Sarajevo	42
2.8 Aftenposten bruk av intervju	49
2.9 Aftenpostens politiske holdninger og syn diplomatiet	53
2.10 Oppsummering	59
3 Kapittel 3 - Aftenpostens syn på Jugoslavias oppløsning i perioden 01.08.1995 til 31.08.1995	61
3.1 Bakgrunn	61
3.2 Aftenpostens syn på Kroatias gjenerobring av Krajina	64
3.3 Aftenpostens syn på FNs engasjement	68
3.4 Aftenpostens korrespondent i konfliktområdet	76
3.5 Aftenpostens bruk av utenlandske medier	84
3.6 Aftenpostens bruk av intervju	92
3.7 Aftenpostens omtale av partene i krigen	102
3.8 Aftenpostens dekning av Sarajevo	110
3.9 Aftenpostens bruk av historie	112

3.10	Aftenpostens politiske holdninger og syn diplomatiet.....	114
3.11	Oppsummering.....	117
4	Kapittel 4 - Konklusjon.....	120
	Litteraturliste	124
	Vedlegg	126

Forkortelser og forklaringer

AFP - Agence France-Presse

DPA – Deutsche Presse-Agentur

EF – Det europeiske fellesskapet, som fra 1993 heter Den europeiske union

EU – Den europeiske union

FN – De Forente Nasjoner

NATO – North Atlantic Treaty Organization

NTB – Norsk Telegrambyrå

Rest-Jugoslavia – Serbia og Montenegro mellom 1992 og 2003

Reuter – Dagens Reuters, et internasjonalt nyhetsbyrå

USA – Amerikas forente stater

VG – Verdens Gang

1 Kapittel 1 – Innledning

Formålet for denne masteroppgaven er å undersøke Aftenpostens framstilling av krigene som fulgte oppløsningen av Den sosialistiske føderale republikken Jugoslavia. Ved å se nærmere på to perioder, i 1992 og 1995, vil jeg drøfte Aftenpostens syn på krigene i Bosnia-Hercegovina og Kroatia. I mars til mai 1992 skrev Aftenposten om Bosnia-Hercegovinas løsrivelse fra Jugoslavia, og det påfølgende krigsutbruddet. Konflikten i Bosnia-Hercegovina var fersk i mars 1992, og jeg skal undersøke om Aftenpostens dekning av krigen ble påvirket av dette. I august 1995 hadde krigen i Bosnia-Hercegovina vart i tre år, i tillegg til at konflikten mellom kroater og kroatisk serbere i Kroatia blusset opp igjen. Jeg skal se på om Aftenpostens syn på konflikten hadde endret seg på de tre årene, og hvilken innvirkning dette eventuelt hadde på dekningen.

I 1991 viste medier utenfor Balkan lite interesse for konfliktene som fulgte Jugoslavias oppløsning, ifølge professor i slavistikk Svein Mønnesland¹. Konflikten kom i skyggen av Golfkrigen, i tillegg var konflikten et nytt tema, mediene hadde tidligere skrevet lite om Jugoslavia². Oppløsningen av Jugoslavia var i tillegg en del av en generell demokratiseringsprosess i Øst-Europa, da flere nasjoner brøt løs fra kommunistisk styresett. Da kommunistpartiet i Jugoslavia ikke lenger klarte å holde føderasjonen samlet, erklærte Slovenia, Kroatia og Makedonia seg som selvstendige stater i 1991. Bosnia-Hercegovina fulgte etter i 1992. Slovenias løsrivelse ble fulgt av ti dager krig, mens Makedonias løsrivelse gikk fredelig for seg. Kroatia og Bosnia-Hercegovinas erklæringer som selvstendige stater ble derimot ikke godtatt av det som var igjen av Jugoslavia, og løsrivelsene endte i krig. Krigene i Kroatia og Bosnia-Hercegovina utviklet seg til å bli de verste Europa hadde sett siden andre verdenskrig. Etnisk rensing, folkemord, voldtekt og stormaktenes handlingslammelse kom til å prege perioden mellom 1992 og 1995, og denne oppgaven handler om Aftenpostens framstilling og syn på nettopp dette.

¹ Svein Mønnesland, *Før Jugoslavia og etter*, Oslo, 2006: 269.

² Se vedlegg 1 for informasjon om dekningen av Jugoslavia i norsk presse mellom 1945 og 2012. Om at pressedekningen kom i skyggen av Golfkrigen, se Mønnesland 2006:269

1.1 Struktur og oppbygging

Denne oppgaven tar for seg Aftenpostens dekning av krigene som fulgte Kroatia- og Bosnia-Hercegovinas løsrivelse fra Den sosialistiske føderale republikken Jugoslavia³. I oppgaven skal jeg se på to perioder. Kapittel to tar for seg den første perioden, krigsutbruddet i Bosnia-Hercegovina, i mars, april og mai 1992. Kapittel tre tar for seg den andre perioden, august 1995, da konflikten i Kroatia blusset opp igjen, i tillegg til at North Atlantic Treaty Organization (NATO) innledet bombing av bosnisk-serbiske stillinger. Valg av perioder er blant annet basert på å se en eventuell utvikling i Aftenpostens dekning. I tillegg ønsker jeg å undersøke hvordan Aftenposten reagerte på at den militære situasjonen var endret i august 1995.

I kapittel to skal jeg analysere Aftenpostens framstilling av krigsutbruddet i Bosnia-Hercegovina, i mars, april og mai 1992. Dette krigsutbruddet fant sted etter en folkeavstemning om bosnisk selvstendighet fra Jugoslavia. Analysen vil ta for seg Aftenpostens dekning av hendelsene, det vil si folkeavstemningen, krigsutbruddet, de Forente Nasjoner (FN) sitt engasjement i Kroatia og Bosnia-Hercegovina og fredsmeklingen. Analysen vil også ta for seg det strukturelle i Aftenpostens dekning av krigsutbruddet, som sjangerbruk, bruk av intervjuer og bruken av utenlandske medier. I tillegg vil jeg i kapittel to analysere Aftenpostens omtale av partene i krigen, avisens politiske ståsted og eventuell ensidig dekning i mars, april og mai 1992.

Kapittel tre tar for seg krigen i Bosnia-Hercegovina og Kroatia i august 1995. Jeg skal da analysere Aftenpostens dekning av kroatenes gjenerobring av Krajina-området øst i Kroatia, FNs engasjement i Kroatia og Bosnia-Hercegovina, og NATO-bombingen av serbiske stillinger i Bosnia-Hercegovina. Jeg vil i kapittel tre ta opp de samme temaene som i kapittel to, og sammenligne de to periodene. Kapittel tre vil dermed også handle om Aftenpostens eventuelle utvikling mellom 1992 og 1995.

Både kapittel to og tre er strukturert delvis kronologisk, delvis tematisk. Aftenpostens strukturelle elementer, som sjangerbruk, og bruken av intervjuer, er gjennomgående temaer i periodene, og omfatter hele tidsperioden som omtales i kapitlene. De strukturelle elementene må derfor omtales tematisk. Flere av temaene blir analysert i både kapittel to og tre, for

³ For kart over republikkene og de autonome provinsene i føderasjonen Jugoslavia, se Vedlegg 2.

eksempel bruk av intervjuer, og omtalen av partene i krigen. På denne måten skal Aftenpostens eventuelle utvikling mellom mai 1992 og 1995 undersøkes.

I oppgaven søker jeg å besvare hva slags syn Aftenposten hadde på konflikten og de involverte i konflikten. Hvordan reagerte Aftenposten på konfliktene som oppsto på Balkan etter Jugoslavias oppløsning? Hvordan forholdt Aftenposten seg politisk til konfliktene? Ved å se på to forskjellige perioder, én i begynnelsen av konflikten, og én mot slutten av konflikten søker jeg også å finne ut om avisens dekning endret seg i løpet av krigen. Jeg søker altså å analysere Aftenpostens dekning av konfliktene på en generell basis, og dermed få et helhetlig inntrykk av avisens omtale og utvikling. Mediene på Balkan spilte en avgjørende rolle for krigens gang, og norsk presse hadde sannsynligvis en avgjørende rolle for hva nordmenn tenkte om krigene på Balkan. Ifølge *Norsk presses historie* er innholdet i krigsjournalistikk viktig, fordi folks holdninger og meninger om en konflikt i stor grad formes på bakgrunn av informasjon de får i mediene⁴. Denne oppgaven søker å finne ut hva den norske leseren ble informert om i Aftenpostens dekning av krigene som fulgte Jugoslavias oppløsning.

Da det gjelder oppgavens form må jeg presisere hvorfor fotnotene er plassert *før* punktum gjennom hele teksten. Jeg ble fortalt på første seminar første semester på Universitetet at fotnotene alltid skulle plasseres på denne måten i akademiske tekster. Jeg ble ikke rettet på dette punktet før det var for sent i masterskrivingen, og det ble for omfattende å rette det opp. At forskjellige akademiske sektorer praktiserer forskjellige fotnote-skikker burde jeg sannsynligvis fått med meg tidligere, ikke etter seks år studier. De forskjellige praksisene for plassering av fotnoter kan kanskje ses i sammenheng med definisjonen av forskjellige typer ”diskurs” som blir diskutert under.

1.2 Teori og litteratur

Det finnes lite teori om norsk pressedekning av krigen som fulgte Jugoslavias oppløsning. Jeg har derfor heller basert oppgaven på det internasjonale aspektet, og sett på hva litteratur om krigen sier om internasjonal mediedekning av krigen. To generelle oppfatninger har vært

⁴ Hans Fredrik Dahl (red.), *Norsk presses historie 1660 til 2010*, Oslo, 2010, bind 3: 247.

gjennomgående i litteraturen, at vestlig media skrev for lite om Jugoslavias oppløsning, og at deknningen ikke viste alle sider av saken⁵.

I introduksjonen til boka *The Three Yugoslavias* skrev Sabrina Ramet,

Yugoslavia exploded onto the front pages of world newspapers in the early 1990s, with stories about the gouging of eyes, the mutilation of genitals, massacres, and the expulsion of civilians from their villages. The war of 1991-1995 ... gave the peoples of Yugoslavia, and especially the Serbs, a bad name in the West and revived calls, in some quarters, to abandon the name "Balkan" altogether, on the argument that the very name "Balkan" had become so closely associated with bloodletting that it could no longer be considered a neutral term appropriate for designating any geographical zone.⁶

Ramet forklarte altså her at den vestlige mediedekningen av krigen var preget av dramatiske beskrivelser, og etter hvert var ordet Balkan forbundet med så mye negativt at det ble problematisk å bruke det om en geografisk enhet. Denne oppgaven skal blant annet ta for seg hvorvidt Aftenpostens dekning var preget av de samme dramatiske vendingene. I tillegg hevdet Ramet i dette utdraget at folkeslagene fra det tidligere Jugoslavia ble negativt omtalt, og da spesielt serberne. Jeg skal også undersøke Aftenpostens omtale av partene i krigen, og dermed avisens framstilling av serbere.

Steven L. Burg og Paul S. Shoup sin framstilling av vestlig media er også et interessant utgangspunkt for en analyse av norsk presse⁷.

Western media became one of the most important battlefields of the war in Bosnia. The Bosnian government attempted to influence and manipulate the media both on the spot in Bosnia and through public relations professionals in the West. ... focused ... especially on the shelling of Sarajevo. The compelling nature of the story of muslim victimization deterred most reporters from any effort to examine the complex issues underlying the war.

At vestlig media ble den viktigste arenaen for å vinne krigen kan sees i sammenheng med firebindsverket *Norsk presses historie* sitt utsagn om at man kan ikke vinne en krig uten å vinne propagandakrigen⁸. I følge utdraget fra Burg og Shoup hadde ikke journalister i vesten nok kunnskap om krigen, og valgte heller å fokusere på kamper i Sarajevo og historier om muslimske ofre for krigen. Temaene Burg og Shoup tok opp om vestlig pressedekning vil bli undersøkt i denne oppgaven.

⁵ Mønnesland 2006: 269, Ramet 2006: 1

⁶ Sabrina Ramet, *The Three Yugoslavias*, State Building and Legislation, Washington D.C., 2006: 1.

⁷ Steven L. Burg og Paul S. Shoup, *The War in Bosnia-Herzegovina, Ethnic Conflict and International Intervention*, New York, 1999: 162-164

⁸ Dahl (red.) 2010, bind 3: 246.

Teori om norsk pressehistorie på 1990-tallet vil også være en faktor i analysen. På 1990-tallet var i stor grad avisene i endring. Etter TVens inntreden som nyhetsformidler med ny teknologi og rask distribusjon av nyheter endret blant annet avisenes krigsjournalistikk seg⁹. Ifølge *Norsk presses historie* kunne ikke avisene konkurrere med fjernsynets levende bilder, og dermed ble reportasjesjangeren mindre brukt. I tillegg ble nyhetsintervjuet mer brukt¹⁰. Denne utviklingen skal jeg se nærmere på i oppgaven. I tillegg brukte norske aviser på 1990-tallet dramatikk og ladde ord i artiklene, for å trekke leserens oppmerksomhet¹¹. Som vi så over var verdenspressen preget av dramatiske vendinger, ifølge Ramet, noe som øyensynlig kan stemme med *Norsk presses historie* sin forklaring av pressens utvikling på 1990-tallet.

På tidlig 1990-tallet skjedde det også en profesjonalisering i norsk presse, til tross for at enkildeintervjuet fortsatt ble brukt. Enkildeintervju er et intervju hvor kun én person uttaler seg om et tema, og med kun én kilde til et tema er resultatet av intervjuet mindre troverdig enn med flere intervjuobjekter. Da det gjaldt avisenes politiske syn på en konflikt gjenga ifølge *Norsk presses historie* norsk presse i større grad enn svensk presse amerikanske synspunkt om Golfkrigen i 1990 og 1991¹². I denne oppgaven skal jeg ikke se på hvorvidt Aftenposten gjenga amerikanske nyhetsbyråer i større grad enn svensk presse, men jeg skal se på Aftenpostens bruk av utenlandske nyhetsbyråer og Aftenpostens politiske ståsted. Denne generelle utviklingen i norsk presse vil ha innvirkning på min analyse av Aftenposten i 1992 og 1995.

Av litteratur om krigen har jeg valgt å fokusere på noen få litterære verker om Jugoslavia, som tar for seg Jugoslavias oppløsning og krigene som fulgte. Professor i slavistikk ved Universitetet i Oslo, Svein Mønnesland, sin bok *Før Jugoslavia og etter* fra 2006 er oversiktlig og tydelig i framstillingen av krigen¹³. Mye av bakgrunnen for krigen, og krigens gang er basert på denne framstillingen. Det samme kan sies om amerikanske Sabrina Ramet sin bok *The Three Yugoslavias* fra 2006. Ramet er professor ved NTNU i Trondheim¹⁴. Disse bøkene har jeg brukt som bakgrunn for hendelsene i periodene jeg skal se på i kapittel to og tre, og generelt for bakgrunn om krigene. I tillegg har jeg brukt en rekke andre verker som er listet i bibliografien.

⁹ Dahl (red.) 2010, bind 3: 246 og 266.

¹⁰ Dahl (red.) 2010, bind 3: 257 og 266.

¹¹ Dahl (red.) 2010, bind 3: 278-279.

¹² Dahl (red.) 2010, bind 3: 247.

¹³ Mønnesland 2006

¹⁴ Ramet 2006

Formålet med denne oppgaven er å undersøke Aftenpostens omtale av hendelsene som blir presentert i litteraturen av Mønnesland og Ramet. Da det gjelder litteratur om presse har jeg brukt bøker og forskning om både norsk presse og mediedekningen i krigsområdet. Om norsk presse har jeg brukt det omfattende og oppdaterte verket *Norsk presses historie* som ble utgitt i 2010¹⁵. Om media i konfliktområdet har det blitt gjort mye forskning, og det viktigste verket for denne oppgaven har vært *Media Discourse and the Yugoslav Conflicts, Representations of Self and Other*, redigert av professor ved Universitetet i Oslo, Pål Kolstø¹⁶. Denne boka tar opp mediedekningen i forskjellige deler av tidligere Jugoslavia, og legger fram hvor stor rolle propaganda og vrangforestillinger spilte i jugoslavisk media. Boka er inndelt i kapitler skrevet av forskjellige bidragsytere. Jeg har brukt introduksjonen av Pål Kolstø, og kapittel en, om mediediskurs i Jugoslavia og etnisk konflikt, av Tarik Jusic. Om presse i Kroatia og Serbia har jeg brukt kapittel tre, av Ivana Duric og Vladimir Zoric, og kapittel syv, om Bosnia, av Michal Sladeczek og Amer Dzihana. I tillegg har jeg sett på en masteroppgave i historie av Tijana Balac, levert ved Universitetet i Oslo i 2005¹⁷. Disse framstillingene om media og propaganda i tidligere Jugoslavia før og under oppløsningen har hjulpet meg å forstå medienes innflytelse på krigen.

1.3 Kilder og metode

Kildene jeg skal bruke i oppgaven er artiklene Aftenposten skrev om konflikten i mars, april og mai 1992 og august 1995. Aftenposten skrev om konflikten daglig både ved krigsutbruddet i 1992 og i august 1995. Dekningen varierte fra reportasjer og nyhetsartikler til ledereartikler, debattinnlegg og kommentarer. I mars, april og mai 1992 ble konflikten omtalt 322 ganger i Aftenposten¹⁸, og i august 1995 284 ganger¹⁹. Disse tallene omfatter absolutt alle artikler hvor Serbia, Bosnia, Kroatia, Jugoslavia eller Balkan er nevnt, i tillegg til de som bodde der. Det var nesten like mange artikler i Aftenposten på én måned i 1995 som tre måneder i 1992, antallet artikler hadde altså økt i snitt fra 1992 til 1995. For å finne Aftenpostens artikler om konflikten har jeg brukt Databasen Retriever ATEKST. Ved søk på Retriever er ikke alle

¹⁵ Dahl (red.) 2010

¹⁶ Pål Kolstø (red), Pål Kolstø, *Media Discourse and the Yugoslav Conflicts, Representation of Self and Other*, 2009.

¹⁷ Tijana Balac, *De Historiske Ofre - Historiske Argumenter Blant Nasjonaliteter i Bosnia 1990 - 1992* (Oslo: Universitetet i Oslo, 2005).

¹⁸ Internett: Retriever ATEKST, 11.11.2012: <https://web.retriever-info.com/services/archive.html> (Søk: bosn* OR serb* OR kroat* OR jugo* OR balkan* i Aftenposten 01.03.1993 – 31.05.1992).

¹⁹ Internett: Retriever ATEKST, 11.11.2012: <https://web.retriever-info.com/services/archive.html> (Søk: bosn* OR serb* OR kroat* OR jugo* OR balkan* i Aftenposten 01.08.1995 – 31.08.1995).

resultatene relevante for oppgaven, da man også får opp artikler om for eksempel sport og teater. Disse artiklene er ikke relevant for oppgaven, og jeg regner de ikke som en del av kildematerialet mitt. Antallet artikler nevnt over kan dermed ikke tas bokstavelig.

Artiklene i august 1995 var også lengre enn i 1992. De første ti artiklene i mars 1992 som omhandlet konflikten var i snitt på 292 ord. Sett bort ifra førstesidene som refererte lesere til artikler i avisen, var de siste ti artiklene i august 1995 i snitt på 718 ord. Artiklene var altså lengre og mer omfattende i slutten av august. Jeg har i opptellingen regnet med ledere og kommentarer, i tillegg til nyhetsartikler. Kildematerialet var dermed større i august 1995 enn i mars, april og mai 1992, til tross for at det i august 1995 var færre artikler om konflikten i Aftenposten. Jeg har gått gjennom og lest alle artiklene, og systematisert de etter relevans for oppgaven, tema i artikkelen, ordbruk som er relevant for oppgaven, og andre faktorer. På den måten har jeg også luket vekk de sakene som ikke vil være nyttig i en analyse av dekningen. Dette vil si at artikler, og notiser, som kun gir korte oppdateringer om krigen ikke er tatt med i analysen²⁰.

Historisk sett har Aftenposten vært det politiske partiet Høyre sitt viktigste talerør, men innen 1990-tallet ble de fleste norske aviser løsrevet fra de politiske partiene²¹. Avisen blir i *Norsk presses historie* omtalt som ”pålitelig, sjenerøst velutstyrt, men samtidig litt knipsk og gammeldags i sine holdninger”, men avisen var innen 2009 blitt mindre fordomsfull²². Innen 2009 var Aftenposten blitt ”landets ubestridte ledende organ innen politikk og kultur ... berømmet av The Economist som eksempel for andre avisbaserte medieselskaper”²³. Aftenposten er i 2012 Norges største avis²⁴. I 1991, og i periodene denne oppgaven handler om, var derimot Verdens Gang (VG) Norges største avis²⁵. Aftenposten kan i periodene som skal omtales i denne oppgaven, 1992 og 1995, kan synes å komme i overgangen fra ”knipsk

²⁰ Eksempler på artikler som ikke har blitt med i analysen: ”I løpet av dagen trådte en ny våpenhvile i kraft. Men den sprakk straks”, i dette utdraget konstaterte journalisten at en våpenhvile var trådt i kraft, men også at den hadde blitt brutt etter kort tid. Han kom ikke med en personlig mening om hvorfor avtalen sprakk. Aftenposten Morgen, 16.05.1992, ”FNstyrke får hjelp”, Kåre M. Hansen. I en annen oppdatering fra krigen ble en våpenhvile omtalt, ”Serbiske, muslimske og kroatisk ledere ble enige om en 21dagers våpenhvile i den krigsherjede bosniske hovedstaden Sarajevo i går, melder nyhetsbyrået Tanjug fra Beograd”, også her uten personlige meninger om saken. Aftenposten Morgen, 19.05.1992, ”Trøstesløst i Sarajevo”, NTB, Reuter.

²¹ Dahl (red), 2010, bind 3: 267, Dahl (red.), Bind 4: 25.

²² Dahl (red.), 2010, bind 4: 25.

²³ Ibid.

²⁴ Aftenposten Morgen leses av gjennomsnittlig 679.000 lesere daglig. Internett: Dette er Aftenposten, 20.11.2012 <http://a.aftenposten.no/kontakt/article3854.ece>

²⁵ Dahl (red), 2010, bind 3: 267.

og gammeldags” til Norges største. En eventuell utvikling i Aftenpostens krigsjournalistikk vil kunne vises i analysen i kapittel to og tre.

Aftenpostens dekning av krigene som fulgte Jugoslavias oppløsning var fordelt på forskjellige sjangere. I oppgaven vil jeg benytte meg av begrepet ”artikkel” om de fleste av Aftenpostens tekster. Artikler er nyhetsmeldinger som benytter seg av ”prinsippet om fallende viktighet”, som vil si at den viktige informasjonen blir presentert i begynnelsen av teksten, og mot slutten av teksten er informasjonen som presenteres mindre viktig²⁶. Denne sjangeren var klart mest representert i Aftenposten i 1992 og 1995, og det var i disse artiklene Aftenpostens lesere skulle bli oppdatert om krigens utvikling. I lederartikler skulle derimot redaksjonens politiske uttrykk vises, og Aftenpostens syn på krigen ble i disse helt tydelige. Reportasjesjangeren ble mindre brukt på 1990-tallet, ifølge *Norsk Presses historie*, og denne sjangeren legger mer vekt på å skildre, og å fremstille stoff på fengende måte²⁷. I intervjuer, kronikker og debattinnlegg kommer leseres meninger fram i avisen, og disse kan være en måte å finne ut hva Aftenpostens lesere tenkte om konflikten.

Ved bruk av Retriever for å få tak i Aftenpostens dekning av krigen har bildene knyttet til artikler og reportasjer falt vekk. Da Aftenposten ble digitalisert i Retrieverbasen ble ikke hele avissiden scannet inn, kildene denne oppgaven er basert på er derfor kun tekst. Med kun tekstbaserte kilder har enkelte problemer oppstått. Dersom saken fra Aftenposten ikke er en nyhetsartikkel er tekstene merket med hvilken sjanger den er, for eksempel om den er en leder, kommentar eller debattinnlegg. Merkingen av artikkeltype er derimot mangelfull og tidvis feil. For eksempel har flere artikler blitt merket som ”leder” fordi ordet ”leder” er i artikkelens tittel²⁸. For eksempel var en artikkel med tittelen ”Åpen strid hos serbisk lederduo”, kategorisert som artikkeltype ”lederduo”. Andre artikler manglet denne merkingen, og kan se ut til å være debattinnlegg uten oppgitt forfatter²⁹. Da det gjelder kildene fra

²⁶ Yngve Benestad Hågvar, Å forstå avisa – innføring i praktisk presseanalyse, Bergen, 2007: 64.

²⁷ Denne formen for reportasje kalles også ”feature”, Internett, Nasjonal digital læringsarena, 20.11.2012, <http://ndla.no/nb/node/68983>

²⁸ Artikler som har blitt feilmerket som lederartikler: Aftenposten Morgen, 06.08.1995, ”Åpen strid hos serbisk lederduo”, Reuter, Aftenposten Morgen, 06.08.1995, ”UTENRIKSPROFILEN Leder med tvilsomt rulleblad”, NTB, Reuter.

²⁹ Eksempel på artikler som sannsynligvis mangler merking av sjanger: Aftenposten Morgen, 09.04.1992, ”Brannfarlige Balkan”, Aftenposten. Muligens en leder.

Aftenposten har jeg ikke endret eller redigert sitatene eller utdragene fra artikler. Dette vil si at skrivefeil følger med, for eksempel omtalen av FN-soldater som ”FNsoldater”³⁰.

Med disse kildene søker jeg å få et helhetlig overblikk over Aftenpostens dekning av konfliktene i Bosnia-Hercegovina og Kroatia, og for å gjøre dette har jeg sett på Aftenpostens dekning generelt. Jeg har tatt utgangspunkt i den daglige omtalen, og altså ikke valgt ut enkelte aspekter ved dekningen. Ifølge den danske pressehistorikeren H. P. Clausen er pressedekning en blanding av meddelelse og vurdering³¹. Ved å kun se på enkelte aspekter ved Aftenpostens dekning ville jeg ikke fått med dette forholdet mellom meddelelse og vurdering i analysen. I ordet ”meddelelse” ligger den daglige oppdateringen fra krigen, og i ordet ”vurdering” ligger Aftenpostens syn på oppdateringene. Det er flere grunner til hvorfor man bør analysere presstekster, og Yngve Benestad Hågvar trekker fram flere grunner i sin bok *Å forstå avisa – innføring i praktisk presseanalyse*³². Et poeng han trekker fram er at aviser blir lest av mange. Det Aftenposten skrev om, og hva Aftenposten mente om hendelsene nådde altså ut til et stort publikum. En annen grunn Hågvar trekker fram er at aviser ”utgir seg for å formidle virkeligheten ... til tross for kommersiell inntjening”. Hvilke sannheter leseren får tilgang til er avhengig av hvilke redaksjonelle prioriteringer avisene gjør. Det er altså flere grunner til at jeg har valgt å utføre en generell analyse av Aftenpostens framstilling av krigene i Kroatia og Bosnia-Hercegovina i 1992 og 1995.

Gjennom oppgaven skal jeg ta flere metodiske grep for å analysere Aftenpostens dekning. Jeg vil bruke elementer fra diskursanalyse, slik Hågvar forklarer denne metoden. Diskursanalyse grunner kort forklart i å se en tekst i konteksten den er satt i³³. Man må altså se teksten, diskursen, i situasjonen den oppsto i. Med diskurs menes språket, og man tenker at forskjellige situasjoner har forskjellige måter å uttale seg på, det vil si, forskjellige diskurser. En diskurs kan være akademisk diskurs, som skiller seg fra den typen diskurs du bruker med venner. Det jeg vil ta med meg inn i analysen er tanken om konteksten. Konteksten for Aftenpostens journalister vil spille inn i analysen. Nettopp dette kan bli en utfordring, for hvor mye visste *egentlig* journalistene da krigen satte i gang? Og hva *burde* de ha visst om situasjonen? En annen utfordring jeg kan komme til å møte på er hvor lange perioder jeg har valgt å skrive om. Tidsmessig er periodene jeg skal se på i kapittel to og tre korte, og da vil et

³⁰ Aftenposten Morgen, 19.05.1992, ”Trøstesløst i Sarajevo”, NTB, Reuter.

³¹ H. P. Clausen, *Aviser som historisk kilde*, Århus, 1962: 17.

³² Hågvar 2007: kap. 2.

³³ Ibid.

mulig problem være å ta hensyn til det store bildet. Periodene jeg har valgt ut var hendelsesrike, det skjedde altså mye, men hendelser som skjedde før periodene jeg fokuserer på kan ha hatt innflytelse på Aftenpostens dekning.

1.4 Bakgrunn for konflikten

Mange samtidige hendelser, aktører og underliggende faktorer pekte fram mot krigen, derfor vil jeg gå gjennom opptakten til oppløsningen. Siden temaet for oppgaven ikke er hvorfor det ble krig i Bosnia-Hercegovina og Kroatia, men Aftenpostens framstilling av dette, vil denne historiske bakgrunnen være kort. Jeg vil heller ikke trekke de historiske linjene lenger tilbake enn til 1980-tallet. Dette fordi det er forankret i litteraturen at grunnene til at Jugoslavia ble oppløst fant sted på 1980-, og 1990-tallet. Allikevel ser jeg det nødvendig og kort forklare ”det etniske lappeteppet”, noe jeg vil gjøre når jeg omtaler den nasjonalistiske oppblomstringen før oppløsningen. Jugoslavias oppløsning kan sees som en del av en større bevegelse i Øst-Europa mot demokratisering og selvstendighet for nasjoner som hadde vært underlagt kommunistiske stater.

Da Jugoslavias leder gjennom 35 år, Josip Broz Tito, døde fjerde mai 1980 var det ingen som sto klare til å ta over stafettpinnen. Statssystemet Tito detaljert hadde utarbeidet mot slutten av regjeringstiden hans grunnet i et prinsipp om kollektivt ansvar. Ingen enkeltperson skulle få for mye makt, og de som skulle styre sammen i et presidium var kommunistpartiets formann, en person fra hver republikk og en fra hver autonome provins. Presidentvervet skulle rulleres årlig mellom republikkene. Ifølge Svein Mønnesland var denne styringsformen lite effektiv, da den bare kunne fungere dersom det var en viss enighet innad i partiet, noe det ikke var³⁴. Dette systemet falt sammen da serbiske Slobodan Milosevic kuppet partilederskapet i 1987, og ble valgt til president i Serbia 1989. Ved valget var det kun én kandidat og én liste³⁵. Milosevic befestet sin posisjon som talsperson for serbisk nasjonalisme etter et møte med serbere i den serbiske autonome provinsen Kosovo i 1987³⁶. Da han kom til makten hadde han allerede kontroll over flere store aviser i Serbia, i tillegg til at han allierte

³⁴ Mønnesland 2006: 232.

³⁵ Mønnesland karakteriserer valget som ”stalinistisk”. Mønnesland 2006: 248.

³⁶ Serbere utgjorde under 10 % av befolkningen i Kosovo på slutten av 80-tallet. Kosovoalbanere utgjorde ca. 90 %. Ramet 2006: 345.

seg med den serbiske ortodokse kirke³⁷. Milosevic ble raskt en serbisk helt, og kritiserte Tito for å ha ”weakened the Serbians”³⁸.

Ifølge Sabrina Ramet var det ikke bare strukturen på toppen av kommunistpartiet som feilet. Blant folket var det også mindre parti-aktivitet³⁹. Folk møtte ikke opp på møter, og lokale komiteer ble avviklet eller sluttet å fungere. Partiets rekkevidde minsket. Stemningen blant lokalbefolkningen i Jugoslavia var påvirket av flere faktorer. I tillegg til lavere politisk aktivitet i lokalområdene, var det også en økonomisk krise i Jugoslavia. Tito hadde tatt opp store, ukontrollerte lån fra utlandet, som ingen egentlig hadde fullstendig oversikt over⁴⁰. Mellom 1984 og 1989 prøvde de jugoslaviske lederne å stabilisere økonomien, uten betydelige resultater. Jugoslavia ble rammet av en inflasjon som nådde 2700 prosent sent i 1989⁴¹, og den økonomiske krisen utartet seg ulikt i de forskjellige regionene. Etter Tito ble de økonomiske forskjellene i regionene forsterket, til tross for at inflasjonen ble dempet sent i 1989 etter at dinaren, valutaen i Jugoslavia, ble bundet til tyske mark. Den økonomiske nedturen skapte misnøye blant befolkningen, og sjalusi over republikkgrensene. Slovenia og Kroatia var klart mer velstående enn områdene i øst, som Makedonia, Montenegro, og spesielt Kosovo. Misnøyen var imidlertid ikke kun begrenset til de fattige områdene. Naboene i vest var også misfornøyd med ”utviklingshjelpen”, som de mente var lite lønnsom. Den økonomiske krisen bidro altså til polariseringen av Jugoslavia, og bidro til å intensivere nasjonalistiske strømninger.

Nasjonalisme var potensielt et svært ødeleggende innslag i Jugoslavia, noe oppløsningen på 90-tallet skulle bli et smertefullt eksempel på. Grunnen til at ”det nasjonale” måtte holdes i sjakk var, blant annet, Jugoslavias kompliserte etniske sammensetning. Jugoslavia var en høyst multinasjonal og heterogen stat, med seks anerkjente nasjoner og et mangfold av etniske minoriteter, også kalt nasjoner. Grunnen til at de etniske gruppene bodde om hverandre har lange historiske røtter. Balkan var i århundrer møtestedet mellom ”øst” og ”vest”, henholdsvis Det osmanske riket og Det habsburgske riket. Muslimene på Balkan er etterkommere etter perioden området var underlagt Det osmanske riket, som var muslimsk. I en lengre periode

³⁷ Ramet 2006: 345.

³⁸ Ramet 2006: 346. I 1986 ble det også utarbeidet et serbisk ”Memorandum” som skulle beskytte serbere mot overgrep. Dette memorandumet var sterkt nasjonalistisk, og ble fordømt at partiledelsen som nasjonalistisk. Allikevel hadde det stor effekt, og styrket den serbiske nasjonale følelsen, og spesielt følelsen av at serbere ble undertrykt i Jugoslavia. Mønnesland 2006: 241-243.

³⁹ Ramet 2006: 363.

⁴⁰ Mønnesland 2006: 232.

⁴¹ Ibid: 234.

gikk grensen mellom disse to store imperiene i dagens Kroatia, i et område som heter Krajina. I Krajina bosatte det seg serbiske soldater, som skulle beskytte Europa fra Det osmanske riket. I det som i dag er Bosnia-Hercegovina bodde det bosniske kroater, bosniske serbere, og muslimer. Muslimene fikk status som konstituerende nasjon i Bosnia etter 1971⁴². Det bodde også rundt 580 000 serbere i Kroatia i 1991, mange av disse i Krajina⁴³. Det etniske lappeteppet gjorde at det ikke var noen enkel løsning på problemene den nasjonalistiske oppblomstringen brakte med seg. Spørsmålet om ”nasjon” ble altså fostret av Milosevic sin klare favorisering av serbere, og hans bruk av mediene for å fremme nasjonalistisk propaganda, i tillegg til de ulike republikkenes manglende evne til å bli enige om en felles politikk. De ulike republikklederne hadde også ulike syn på hva slags føderasjon de ville ha.

Nasjonalistiske ideer forekom ikke bare i Serbia. I takt med økt polarisering fikk nasjonale krefter og ideer på nytt mer fokus i flere av Jugoslavias republikker. I Kroatia forekom det på 70-tallet tilfeller av forsøk på nasjonalistisk, eller anti-kommunistisk, litteratur, noe som ble slått hardt ned av kommunistpartiet⁴⁴. Denne ”kroatiske våren” førte til at Kroatia var den republikken i Jugoslavia med flest politiske fanger, hvorav en av disse var Franjo Tudjman. Tudjman ble på slutten av 80-tallet leder for partiet ”Det kroatiske demokratiske fellesskap”, som spilte mer på nasjonalisme enn demokrati⁴⁵. Dette partiet vant det første frie valget i Kroatia i 1990, og Tudjman ble president. Kroatene tilhørte Den katolske kirke, som på 70-, og 80-tallet fremmet kroatisk nasjonalistisk propaganda⁴⁶. I tillegg innførte Tudjman pressesensur, og tok i bruk symboler som virket støtende på serbere. For eksempel det sjakkrukede flagget, som sist ble brukt av de kroatiske fascistene under andre verdenskrig. Blant muslimene i Bosnia skjedde nasjonal oppvåkning, med oppblomstring av islam⁴⁷. Også Bosnia-Hercegovinas president, Alija Izetbegovic, var tidligere politisk fange. Etter hvert som den serbiske og kroatiske nasjonalismen vokste, gjorde også den muslimske dette⁴⁸. Den nasjonalistiske framveksten var dypt påvirket av propaganda blant alle parter.

Milosevic mobiliserte massene for sin nasjonalistiske sak. I byene samlet store folkemengder seg i gatene i regi av Milosevic, og disse masse møtene kunne samle opp til 200.000

⁴² Ramet 2006: 288.

⁴³ Det bodde 4 784 265 kroater i Kroatia på samme tid. Ramet 2006: 311.

⁴⁴ Mellom 1973 og 1974 ble 5 806 personer i Jugoslavia dømt for politisk kriminalitet, 44 % av disse var kroater. Kroater utgjorde samtidig 21 % av den Jugoslaviske befolkningen. Ramet 2006: 307.

⁴⁵ Mønnesland 2006: 255.

⁴⁶ Ramet 2006: 309-310.

⁴⁷ Mønnesland 2006: 288.

⁴⁸ Ibid.

mennesker. Folkemassene ble brukt til å presse ut politikere som ikke støttet Milosevic. I Montenegro og Kosovo hadde dette store følger. Milosevic sin nasjonalistiske politikk utspilte seg spesielt i spørsmålet om Kosovo, som etter grunnloven av 1974 fikk utvidet selvstyre. I grunnlovsendringer utført av Milosevic i 1989 ble Kosovo annektert av Serbia, og mistet sin selvstendige stemme og autonome status i Føderasjonen. Serbia tok over representantene fra de tidligere autonome områdene, og hadde da tre representanter i presidiet. Dette skapte sterke reaksjoner i Kosovo, og resten av Jugoslavia, og bidro til polariseringen. I tillegg hadde Milosevic i et kupp ved hjelp av hans regisserte ”massemøter” byttet ut regjeringen i Montenegro med en Milosevic-vennlig regjering.

På partimøtet i 1988 ble Kroatia og Slovenia anklaget av Milosevic for å stå for en ”antiserbisk koalisjon”⁴⁹. Særlig i Slovenia var misnøyen med Milosevic sin politikk stor, og pressen var kritisk til Beograd og Den jugoslaviske folkehæren. Dette førte til arrestasjoner av politisk liberale journalister, som ble satt for retten i Ljubljana, og dømt til fire års fengsel⁵⁰. Rettssaken mot journalistene foregikk på serbokroatisk, noe som satte sinnene i kok i Slovenia. Slovenere følte også i perioden før rettssaken at det slovenske språket var truet⁵¹, og da de slovenske lederne tok opp språkproblemet med Beograd fikk de ikke medhold⁵². Denne utviklingen av fiendtlighet mellom Slovenia og Serbia økte under et møte i sentralkomiteen i 1989. Milosevic og kommunistpartileder i Slovenia, Milan Kucan, var da sterkt uenige om Jugoslavias framtid, og Kucan meddelte at ”enten blir Jugoslavia et demokratisk samfunn, eller det opphører å eksistere”⁵³.

I Slovenia vant de demokratiske kreftene fram, og i 1989 ble den slovenske representanten til presidiet valgt av folket⁵⁴. Denne folkevalgte representanten førte til at Slovenia i 1990 foreslo å omforme Jugoslavia, noe Milosevic gikk sterkt imot. Splittelsen mellom slovenerne og serberne økte. I 1990 ble det åpnet for at flere partier kunne delta politikken i Slovenia, og det første frie parlamentsvalget ble holdt. Kommunistpartiet tapte valget, og ”Slovenias

⁴⁹ Mønnesland 2006: 247.

⁵⁰ Mønnesland 2006: 249.

⁵¹ Ramet 2006: 315, Mønnesland 2006: 249.

⁵² Ramet 2006: 315.

⁵³ Mønnesland 2006: 250.

⁵⁴ Presidiet var altså de som styrte Jugoslavia etter Grunnloven fra 1974. Det var ni representanter i presidiet, en fra hver republikk, en fra hver autonome provins, og partilederen. Representantene fra de to autonome provinsene gikk til Serbia da Serbia annekterte Kosovo og Vojvodina i 1989. Serbia hadde altså tre representanter i presidiet etter 1989. I tillegg kontrollerte Serbia Montenegro, som gjorde at Serbia i realiteten satt med fire av åtte stemmer.

demokratiske opposisjon” vant⁵⁵. Samme år ble det avholdt presidentvalg også, og da vant Milan Kucan, kommunistpartiets leder. Ifølge Mønnesland var Kucans seier en anerkjennelse av rollen kommunistpartiet hadde spilt i demokratiseringsprosessen⁵⁶. Etter en folkeavstemning vedtok Parlamentet at Slovenia skulle løsrive seg fra Jugoslavia dersom reformer ikke ble gjennomført. Demokratiseringsprosessen var til stede i alle delrepublikkene i Jugoslavia, og det ble avholdt flerpartivalg. Prosessen med å utarbeide forholdet mellom det ikke folkevalgte føderale presidiet og de folkevalgte presidentene endte i uenighet, og denne uenigheten førte til Jugoslavias oppløsning, og påfølgende kriger i Slovenia, Kroatia og Bosnia-Hercegovina.

Kroatia og Slovenia løsrev seg samtidig 25. juni 1991⁵⁷. Beograd svarte med militær intervensjon mot Slovenia, men slovenerne slo effektivt tilbake. Serbiske nasjonalister som styrte den Jugoslaviske folkehæren innså raskt at å la Slovenia løsrive seg gjorde det lettere å eventuelt beholde Kroatia i Jugoslavia. Beograd og Den jugoslaviske folkehæren sendte dermed stridsvognene til Kroatia, i stedet for Slovenia. Slovenias uavhengighet ble internasjonalt anerkjent åttende juli 1991. Dette ble startpunktet for krigen i Kroatia, som i praksis varte i et halvt år, før en våpenhvile ble satt i effekt. I forkant hadde serbere i Kroatia blitt degradert fra å være en av republikkens bærende nasjonaliteter til en minoritet, noe som gjorde at serberne følte seg diskriminert⁵⁸. Propagandakrigen nådde også nye høyder før I Kroatia tok serbere kontrollen over områder øst i landet, hvor det bodde mange serbere. For at områdene de kroatisk-serberne skulle grense mot Serbia erobret også serberne Vest-Slavonia, hvor serberne var i mindretall. Erobringene førte med seg overgrep mot kroatene som bodde der. Områdene ble utropt som ”serbiske autonome områder”, ved navn Krajina og Vest-Slavonia. Serbere angrep også middelalderbyen Dubrovnik, noe Mønnesland omtaler som ”krig mot kulturskatter”⁵⁹. Krigen i Kroatia blusset opp igjen i august 1995.

De bakenforliggende årsaker til hvorfor det ble krig da Jugoslavia kollapset var altså mange og kompliserte. På 1980-tallet hadde kommunistpartiet mistet sin rekkevidde, og lokalbefolkningen i stor grad sluttet å engasjere seg. Den økonomiske situasjonen var kritisk, og inflasjonen ekstrem. Kommunistledernes manglende evne til å håndtere den politiske og

⁵⁵ Kommunistpartiet fikk 17 % av stemmene, den demokratiske opposisjon fikk 55 %. Mønnesland 2006: 253.

⁵⁶ Mønnesland 2006: 253.

⁵⁷ Makedonia løsrev seg også fra Jugoslavia åttende september 1991.

⁵⁸ Mønnesland 2006: 257.

⁵⁹ Mønnesland 2006: 273.

økonomiske krisen skapte misnøye blant befolkningen. De økonomiske utfordringene og voksende arbeidsløshet ga drivstoff til den gryende nasjonalismen i republikkene i Jugoslavia. Politiske ledere som Milosevic pisket opp nasjonalfølelse i Serbia og blant serbere andre steder i Jugoslavia, noe som polariserte føderasjonen Jugoslavia. Milosevic utnyttet også det politiske systemet grovt, og på få år hadde han presset ut politiske motstandere og gjennom grunnlovsendringer annektert Kosovo og Vojvodina til Serbia. Milosevic var så splittende for Jugoslavia, at de demokratiske kreftene i Kroatia og Slovenia tok makten og erklærte seg som selvstendige stater. Da Bosnia-Hercegovina holdt folkeavstemning om selvstendighet fra Jugoslavia første mars 1992 spilte alle disse faktorene inn. På 1980-tallet hadde det vokst fram en oppblomstring av islam i Bosnia, noe serbiske nasjonalister feilaktig kalte ”fundamentalistisk”⁶⁰. Med demokratiseringen følte også muslimene en økt nasjonalfølelse, og tidligere politisk fange Alija Izetbegovic ble valgt til president i Bosnia i 1990. Izetbegovic hadde ikke fortid som kommunist. Forholdet mellom Izetbegovic og den bosnisk-serbiske politiske lederen Radovan Karadzic var kjølig, og situasjonen endte i den tre år lange krigen i Bosnia fra 1992 til 1995. Kapittel to skal handle om dette krigsutbruddet i Bosnia-Hercegovina.

⁶⁰ Mønnesland 2006: 288

2 Kapittel 2 - Aftenposten og syn på krigsutbruddet i Bosnia-Hercegovina, 01.03.1992 – 30.05.1992.

2.1 Bakgrunn

I dette kapittelet skal vi se på Aftenposten dekning av krigsutbruddet som fulgte en folkeavstemning om Bosnia-Hercegovinas løsrivelse fra Jugoslavia første mars 1992. Folkeavstemningen ble utført i etterkant av Bosnia-Hercegovinas ønske om anerkjennelse som selvstendig stat, et ønske som ble møtt med krav fra EF-landene om folkelig flertall. 84 prosent stemte for løsrivelse fra Jugoslavia, og deltakerprosenten lå på 70 prosent, da de fleste bosniske serbere boikottet avstemningen⁶¹. De bosniske serberne anerkjente verken avstemningen eller resultatet. I forkant av avstemningen var Bosnia-Hercegovina preget av sammenstøt mellom de tre største folkegruppene bosniske serbere, muslimer og bosniske kroater, noe som eskalerte da resultatet av avstemningen var klart. Med EF-landenes anerkjennelse sjette april ”braket det løs”, ifølge Svein Mønnesland⁶². De bosniske serberne erobret byer i østlige Bosnia-Hercegovina, som grenser mot Serbia, og også områder i Vest-Hercegovina for å få en korridor til kysten. Det er uenighet om når krigen faktisk startet, om det var med folkeavstemningen eller anerkjennelsen i april, eller om det var en enkelthendelse som utløste krigen. De tre partene i krigen har to forskjellige hendelser de anser som utløsende faktorer. Muslimene og de bosniske kroatene mener det var drapet på to kvinner under en fredsmarsj i Sarajevo tidlig i april, og de bosniske serberne mener det var drapet på brudgommens far i et serbisk bryllup i Sarajevo samme dag som folkeavstemningen. Uansett utløsende årsak var krigen i gang i løpet av mars, april og mai 1992, og jeg skal nå se på Aftenposten dekning av dette krigsutbruddet.

⁶¹ Mønnesland, 2006: 289.

⁶² Mønnesland, 2006: 290.

Aftenposten er en av Norges mest leste aviser og den avisen i landet som har flest abonnenter. Aftenposten kom ut i to bilag om dagen i 1992, Aftenposten Morgen og Aftenposten Aften. Den første uken i perioden som omtales i dette kapittelet hadde Aftenposten 16 artikler som omhandlet Jugoslavia og Bosnia-Hercegovinas situasjon. Til sammenligning hadde Aftenposten 35 artikler den siste uka i mai. Til sammen hadde Aftenposten i de tre månedene jeg omtaler her 322 artikler hvor Bosnia, Serbia, Kroatia, Jugoslavia eller Balkan ble nevnt. En andel av disse artiklene handler om andre hendelser enn konflikten, for eksempel sport og musikk, men hovedmengden handler om Jugoslavias oppløsning. Som vi skal se under hadde journalistene i 1992 lite kjennskap til Jugoslavia. Denne mangelen på kjennskap til geografien, kulturen, de etniske gruppene og deres historie og politiske ståsted hadde innvirkning på avisens dekning av konflikten. Mangelen på kunnskap er en gjennomgående problemstilling i dette kapittelet, og mye av analysen bærer preg av at området er ukjent territorium for Aftenposten. For eksempel brukte avisen medier fra konfliktområdet i sin dekning av krigen, og disse mediene var preget av propaganda og politisk vridning.

Aftenpostens dekning av krigsutbruddet i mars, april og mai 1992 bar preg av at konflikten var fersk, og journalistene hadde ikke skrevet så veldig mye om Jugoslavia tidligere⁶³. Journalistenes mangel på kunnskap gjorde at dekningen tidvis ble upresis, og i artiklene var det for eksempel uklart *hvem* journalistene omtalte. Hvilke konsekvenser dette hadde for Aftenpostens dekning av krigen skal jeg se på i dette kapittelet. Ramet beskrev verdenspressens dekning av konflikten som preget av dramatikk, og dette punktet vil være gjennomgående for analysen av Aftenposten i mars, april og mai 1992. Videre skal kapittelet handle om Aftenpostens bruk av utenlandsk media, både media fra konfliktområdet og medier utenfor konfliktområdet. Deretter skal jeg se på om bruken av media fra konfliktområdet hadde innflytelse på hvordan partene i krigen ble omtalt, og om denne omtalen var ensidig. Til slutt skal jeg se på Aftenpostens politiske syn, og hvorvidt dette synet hadde innvirkning på resten av dekningen. Målet er altså å undersøke Aftenpostens dekning av krigsutbruddet i Bosnia-Hercegovina generelt.

⁶³ Se vedlegg 1 for informasjon om hvor mye norsk presse omtalte Jugoslavia mellom 1945 og 2012.

2.2 Aftenpostens syn på krigsutbruddet i Bosnia-Hercegovina

Så tidlig som første mars skrev Aftenposten om skyting i Bosnia-Hercegovina, og folkeavstemningen samme dag ble trukket inn som årsak til uroen⁶⁴. ”Politiet opplyser at bevæpnede menn, som de antar var serbere, satte opp veisperringer på hovedveien ut av Sarajevo.”⁶⁵ Avisene beskrev forholdet som spent, men situasjonen ble ikke omtalt som noen borgerkrig. Dagen etter ble resultatet av folkeavstemningen omtalt i Aftenposten, og i denne artikkelen ble Bosnia-Hercegovina omtalt som en selvstendig stat⁶⁶, noe som ble gjort igjen fjerde mars⁶⁷. Dagen etter ble det derimot skrevet at ”Et serbisk medlem av Bosnias presidentskap avviste i går republikkens folkeavstemning om uavhengighet som grunnlovsstridig”, og at Bosnia-Hercegovina dermed ikke kunne løsrives fra Jugoslavia⁶⁸. I denne artikkelen ble også muligheten for en bosnisk borgerkrig nevnt. Offisielt ble ikke Bosnia-Hercegovina anerkjent av EF som egen stat før sjetten april.

Uroen i etterkant av folkeavstemningen i Bosnia-Hercegovina, som offisielt fortsatt var en del av Jugoslavia, ble dekt av avisen som del av en mer generell omtale av Jugoslavias oppløsning. Bosnia-Hercegovina var tredje delrepublikk som forsøkte å løsrive seg fra det kommunistiske Jugoslavia⁶⁹, Slovenia og Kroatia var i 1991 blitt internasjonalt anerkjente, selvstendige stater. Kroatias løsrivelse, som resulterte i et halvt år med krigføring i 1991, og valguroen i Bosnia-Hercegovina ble sammenblandet i pressedekningen. I 1992 ble FNs fredsbevarende styrker utplassert i tidligere Jugoslavia, og norske soldater deltok på dette oppdraget⁷⁰. Den nevnte sammenblandingen av Kroatia og Bosnia kom fram i Aftenpostens dekning av FN-utplasseringen på Balkan. Aftenposten skrev allerede tidlig i mars om norske soldaters forberedelser før utreise til Jugoslavia⁷¹. Hvor troppene skulle utplasseres ble ikke nevnt. I en annen artikkel samme dag skrev Aftenposten at en norsk FN-soldat, Kjell

⁶⁴ Aftenposten Morgen, 01.03.1992, ”Minst tre drept i Valguro”, Reuter/NTB.

⁶⁵ Ibid.

⁶⁶ Aftenposten Morgen, 02.03.1992, ”Flertall for uavhengighet i Bosnia”, Reuter.

⁶⁷ Aftenposten Morgen, 04.03.1992, ”Bosnia ut at Jugoslavia”, Reuter.

⁶⁸ Aftenposten Morgen, 05.03.1992, ”Serbere avviser Bosnias uttreden”, Reuter.

⁶⁹ Jugoslavia besto av seks delrepublikker, Slovenia, Kroatia, Bosnia, Serbia, Montenegro og Makedonia, og to autonome områder, Kosovo og Vojvodina.

⁷⁰ De 14.000 FN-soldatene som ble utplassert i Kroatia 21.02.1992 het UNPROFOR (UN Protection Force), og dette var første gang FN engasjerte seg på det europeiske fastlandet. Styrkene skulle være fredsbevarende.

⁷¹ Aftenposten Morgen, 03.03.1992, ”Ut i fredens tjeneste”, Liv Hegna.

Johansen, skulle være sjef for FN-styrkene i tidligere Jugoslavia⁷². Nå vet vi at FNs oppdrag i tidligere Jugoslavia var et forsøk på å beholde freden i Kroatia, og at noen eventuelle styrker i Bosnia-Hercegovina ikke var på planen⁷³. Aftenposten blandet altså navnene på de forskjellige statene, og brukte disse navnene og ”Jugoslavia” om hverandre. Som vi skal se på utover i dette kapittelet var denne forvirringen om terminologi og hvem som egentlig var hvem på Balkan framtrædende i Aftenpostens dekning de tre første månedene av krigen. Denne forvirringen oppsto sannsynligvis på grunn av journalisters mangel på kunnskap om Balkan, og det gjorde Aftenpostens framstilling av krigen uoversiktlig, upresis og til tider ukorrekt.

2.3 Aftenpostens syn på FNs engasjement

Aftenposten skrev om FNs engasjement gjennom hele perioden⁷⁴, i begynnelsen hovedsakelig om de norske soldatene som ble utplassert i området⁷⁵. FN ble sendt på fredsbevarende oppdrag i Kroatia, og hadde i utgangspunktet ikke noe med krigen i Bosnia-Hercegovina å gjøre. Da krigen i Bosnia var et faktum i løpet av april skiftet fokuset fra de norske soldatene til generelt om FNs nærvær på Balkan⁷⁶. Artikkelen ”Alvoret tar til for FN” markerte et vendepunkt i dekningen av FNs tilstedeværelse⁷⁷. Som tittelen antyder begynte krigshandlingene å eskalere i Bosnia-Hercegovina, og Aftenposten skrev at det kunne ”gå mot full borgerkrig”⁷⁸. Tolv norske offiserer hadde dagen i forveien reist til Sarajevo, sammen med FN-styrkenes sjef, general Satish Namibiar⁷⁹. Fra Sarajevo skulle soldatene videreføres til Kroatia. At ”alvoret” var i ferd med å ta til var ikke en overdreven påstand, da borgerkrigen

⁷² Aftenposten Morgen, 03.03.1992, ”Norsk sjef for FNpolitistyrke”, NTB.

⁷³ Moen, 2009: 125.

⁷⁴ Ved søk i ATEKST Retriever kommer følgende resultat om nyheter i Aftenposten om FN i eks-Jugoslavia: 20 omtaler i mars 1992, 23 omtaler i april 1992 og 44 omtaler i mai 1992. Internett: Retriever ATEKST, 11.11.2012: <https://web.retriever-info.com/services/archive.html> (Søk: bosn* OR serb* OR kroat* OR jugo* OR Balkan* i Aftenposten 01.03.1992 – 31.05.1992).

⁷⁵ Aftenposten Morgen, 02.03.1992, ”Feltprest til Jugoslavia”, Aftenposten Morgen, 03.03.1992, ”Ut i fredens tjeneste”, Aasmund Willersrud, Aftenposten Morgen, 03.03.1992, ”Norsk sjef for FNpolitistyrke”, Aftenposten Morgen, 09.03.1992, ”Sindig nordmøring skal lede norsk FNstyrke i Jugoslavia”, Aftenposten Morgen, 10.03.1992, ”Den norske fortroppen reiser i dag”, Aasmund Willersrud Aasmund Willersrud Aasmund Willersrud, Aftenposten Morgen, 11.03.1992, ”Blåluene” vel mottatt”, Aasmund Willersrud, Aftenposten Morgen, 20.03.1992, ”42 nordmenn inn i Kroatia”, Aasmund Willersrud, Aftenposten Aften, 24.03.1992, ”Norsk politi på vei til urolige Jugoslavia”, Aasmund Willersrud, Aftenposten Morgen, 01.04.1992, ”Flere nordmenn til Jugoslavia”, Kåre M. Hansen, Aftenposten Aften, 06.04.1992, ”Skuddene drønner i Sarajevo”, Aasmund Willersrud.

⁷⁶ Aftenposten Morgen, 09.03.1992, ”Nerver på høykant i Beograd”, Aasmund Willersrud.

⁷⁷ Aftenposten Aften, 17.03.1992, ”Alvoret tar til for FN”, Reuter.

⁷⁸ Ibid.

⁷⁹ Aftenposten Aften, 17.03.1992, ”Alvoret tar til for FN”, Reuter.

satte i gang for fullt kort tid etter, og byen Sarajevo skulle bli selve symbolet på krigen. FNs mandat ble også diskutert i Aftenposten i mars 1992. Det het at dette var et ”Vagt FNmandat”, og at det var usikkert hva soldatene egentlig hadde mulighet til å gjøre i Kroatia⁸⁰. En kommentar av Harald Stanghelle delte denne bekymringen, Stanghelle kalte ”Jugoslavia” en ”europesk krigsskueplass”⁸¹. Det han mente med dette var at resten av Europa ble stående på sidelinjen og observere krigene som fulgte Jugoslavias oppløsning. I litteraturen har dette blitt kalt den ”internasjonale handlingslammelse”⁸². Aftenposten dekte altså både de norske soldatenes ankomst, og internasjonale reaksjoner på FNs ankomst i Kroatia og Bosnia. I tillegg kom Aftenposten med kritikk av mandatet.

Til tross for denne kritikken av FNs ”uklare” mandat forble intervjuene av FN-soldater positive, noe jeg skal komme tilbake til. Som nevnt skulle FN drive fredsbevarende arbeid i Kroatia, ikke Bosnia. Men med hovedkvarter i Sarajevo ble situasjonen raskt mer risikabel for soldatene, noe som kom til uttrykk i Aftenposten i begynnelsen av april, da det ble skrevet at flere av de norske FN-soldatene som skulle reise til eks-Jugoslavia hadde trukket seg på grunn av ”voldsbølgen”⁸³. Dagen etter ble FNs situasjon beskrevet som ”ikke dramatisk”, og menig Bjørn Sveen konstaterte at ”eventyrlyst” var grunnen til at han ville reise⁸⁴. Aftenposten framstilte altså oppdraget som spennende heller enn farlig. Senere i april ble igjen en FN-soldat intervjuet, også denne gangen med en positiv tone, som tittelen, ”Til FNTjeneste med norske flagg i sekken”, antydte⁸⁵. I samme tidsperiode som disse positive beskrivelsene av FN-oppdraget i tidligere Jugoslavia ble det skrevet om økt mistillit til FN i Kroatia og Bosnia-Hercegovina. Blant annet beskrev Aftenposten hvordan ”militser” kledde seg ut som FN-soldater, og dermed truet med å ”undergrave FNs virksomhet”⁸⁶. Dekningen av FNs ankomst på Balkan varierte altså daglig fra positive intervjuer med FN-ansatte, til kritikk av FNs mandat og gjentatte nyhetsmeldinger om en den farlige situasjonen i Bosnia-Hercegovina og Kroatia.

⁸⁰ Aftenposten Morgen, 10.03.1992, ”Vagt FNmandat”, Olav Trygge Storvik.

⁸¹ Aftenposten Morgen, 12.03.1992, ”Det uklare mandat for FNstyrken”, Harald Stanghelle.

⁸² Mønnesland 2006, 292.

⁸³ Aftenposten Morgen, 06.04.1992, ”Full mobilisering i Bosnia”, Aasmund Willersrud.

⁸⁴ Aftenposten Morgen, 07.04.1992, ”Klar til å hjelpe Jugoslavia”, Odd Inge Skjævesland.

⁸⁵ Aftenposten Morgen, 12.04.1992, ”Til FNTjeneste med norske flagg i sekken”, Cato Guhnfeldt.

⁸⁶ Aftenposten Aften, 21.04.1992, ”Serberne erobrer muslimske byer”.

I mai endret omtalen av FNs engasjement seg. Aftenposten ble mer direkte i omtalen av at situasjonen for soldatene i Sarajevo var alvorlig, og at det var farlig for soldatene å oppholde seg i Kroatia og Bosnia-Hercegovina⁸⁷. Intervjuene endret dermed tone,

Han innrømmer at han ikke har fortalt familien i Norge hele sannheten om sin hverdag. -Jeg vil ikke skremme dem. De fleste soldatene her nede dysser ned dramatiske opplevelser. Enkelte ting holder man for seg selv, sier Søren. Kollegene Ronny Bekkevold og Aina Holdal nikker enig.⁸⁸

Som utdraget viser visste ikke soldatene hva de gikk til, og innrømmer også å ikke ha fortalt familien hele sannheten. Sannsynligvis har ikke soldatene fortalt hele sannheten til pressen heller, da det i mars og april ble trykket svært positive intervjuer av soldatene, samtidig som det daglig ble meldt om skyting og vold i byen, som nevnt tidligere i kapittelet. I mai var krigen et faktum, og da hendelsene i Sarajevo ble et symbol på hele krigen var det ikke lenger mulig for soldatene å ”dysse ned” opplevelsene for pressen⁸⁹.

Intervjuet i artikkelen ”Trøstesløst i Sarajevo” er et annet eksempel på at soldatene ikke lenger prøvde å legge skjul på den farlige situasjonen i Kroatia og Bosnia-Hercegovina⁹⁰. Denne artikkelen handlet om at de siste norske FN-soldatene hadde reist fra Sarajevo til Beograd, ”og dermed har alle nordmenn forlatt den krigsherjede byen. Ti andre norske FNsoldater kom seg ut et døgn tidligere. -De er slitne, og det har vært en hard psykisk belastning, sier pressetalsmann Per Bøthun i Forsvarets Overkommando.”⁹¹ I intervjuet kom det altså her fram at FN-soldatenes opplevelser i Bosnia-Hercegovina hadde vært psykisk slitsomt, at oppholdet ikke hadde gått som planlagt. Dette intervjuet sto i kontrast til de positive uttalelsene fra mars og april.

2.4 Aftenpostens korrespondent i konfliktområdet

I mars så Aftenposten antakeligvis at konflikten på Balkan var alvorlig, siden det ble sendt en utenrikskorrespondent, Aasmund Willersrud, til konfliktområdet. Hans første artikkel i mars kan brukes som eksempel på at konfliktene i Kroatia, Bosnia-Hercegovina og delvis

⁸⁷ Aftenposten Aften, 15.05.1992, ”Nordmenn under ild i Sarajevo”, Jan Gunnar, Furuly, Aftenposten Morgen, 16.05.1992, ”FNstyrke får hjelp”, Kåre M. Hansen, Aftenposten Morgen, 16.05.1992, ”Ro og hvile etter krigsdrama”, Kåre M. Hansen.

⁸⁸ Aftenposten Morgen, 16.05.1992, ”Ro og hvile etter krigsdrama”, Kåre M. Hansen.

⁸⁹ Aftenposten Morgen, 16.05.1992, ”Ro og hvile etter krigsdrama”, Kåre M. Hansen.

⁹⁰ Aftenposten Morgen, 19.05.1992, ”Trøstesløst i Sarajevo”, NTB, Reuter.

⁹¹ Ibid.

Serbia ble altså omtalt under ett i Aftenposten⁹². Willersrud skrev da om ”FNs fredsmisjon i Kroatia”, om en masseemonstring i Serbias hovedstad Beograd mot den serbiske presidenten Slobodan Milosevics politikk, og at ”barna i Sarajevo spiller fotball foran panserkjøretøyene” i samme artikkel⁹³. Det var altså ikke noe klart skille mellom nyheter fra Kroatia, Bosnia-Hercegovina eller Serbia. Aasmund Willersrud var et navn som dukket opp jevnlig i dekningen fra Jugoslavias oppløsning. Han dekte for det meste Jugoslavias oppløsning i perioden som omtales i dette kapittelet, men han skrev også blant annet om Østerrike, Albania, Hellas og Slovakia. Han dekte altså Sørøst-Europa. Willersrud er dermed den journalisten som i denne perioden satte størst preg på Aftenpostens dekning fra Bosnia-Hercegovina.

Willersruds dekning av krigen fortjener derfor å bli sett nærmere på. Tidlig i mars skrev han som sagt en artikkel hvor Bosnia-Hercegovina, Kroatia og Serbia ble nevnt, men hovedfokus for artiklene hans i begynnelsen av mars var på Serbia, og den serbiske presidenten Slobodan Milosevic⁹⁴. Ifølge artiklene i Aftenposten var også Willersrud i Beograd fra niende til ellefte mars, samtidig som det var store demonstrasjoner mot Milosevic der, og de norske FN-soldatene ankom Beograd for så å bli fraktet videre til Kroatia. Fra den 20. mars befant Willersrud seg i Wien, og da skiftet fokuset mot Kroatia og Bosnia, som deretter ble et hovedtema for artiklene hans⁹⁵. Da han befant seg i Wien ankom norske FN-tropper dit også, og de skulle, som de i Beograd, reise inn i Kroatia⁹⁶. De norske FN-soldatenes ankomst ble stadig portrettert av Willersrud, og flere intervjuer med soldater sto på trykk i perioden⁹⁷. Generelt var tonen i disse intervjuene positiv til FNs fredsbevarende oppdrag⁹⁸, og tonen forble positiv til tross for en eskalerende borgerkrig i Bosnia. Formannen i den kroatisk nasjonalforsamlingen, Zarko Domljan, slo fast i Aftenposten at ”Det er ingen

⁹² Aftenposten Morgen, 09.03.1992, ”Nerver på høykant i Beograd”, Aasmund Willersrud.

⁹³ Ibid.

⁹⁴ Aftenposten Morgen, 09.03.1992, ”Nerver på høykant i Beograd”, Aasmund Willersrud, Aftenposten Morgen, 10.03.1992, ”Serbere vil ha kongen tilbake”, Aasmund Willersrud, Aftenposten Morgen, 11.03.1992, ”Blåluene” vel mottatt”, Aasmund Willersrud.

⁹⁵ Aftenposten Morgen, 20.03.1992, ”42 nordmenn inn i Kroatia”, Aasmund Willersrud.

⁹⁶ Aftenposten Morgen, 20.03.1992, ”42 nordmenn inn i Kroatia”, Aasmund Willersrud.

⁹⁷ Aftenposten Morgen, 11.03.1992, ”Blåluene” vel mottatt”, Aasmund Willersrud.

⁹⁸ Aftenposten Morgen, 11.03.1992, ”Blåluene” vel mottatt”, Aasmund Willersrud, Aftenposten Morgen, 20.03.1992, ”42 nordmenn inn i Kroatia”, Aasmund Willersrud, Aftenposten Aften, 06.04.1992, ”Skuddene drønner i Sarajevo”, Aasmund Willersrud.

fred å bevare ennå i Kroatia”⁹⁹, et sitat som sto i kontrast til de positive intervjuene i Aftenposten.

Willersrud dukket opp første gang på Aftenpostens forside niende mars¹⁰⁰. Overskriften på nyhetsmeldingen var ”FN inn i en kruttønne”, med henvisning til en artikkel på side sju om FNs oppdrag i ”Jugoslavia”. Artikkelen på side sju var allerede nevnte ”Nerver på høykant i Beograd”¹⁰¹. På forsiden av Aftenposten ble altså Jugoslavia omtalt med negativ ordlyd som et eksplosivt sted, som en kruttønne. To dager senere intervjuet Willersrud igjen FN-soldater, og avsluttet da med spørsmål om ikke kona ”fant det betenkelig å sende ham av gårde til denne heksegryten?”¹⁰². Både ”heksegryte” og ”kruttønne”, to dramatiske og negativt ladede uttrykk, ble altså brukt for å beskrive situasjonen på Balkan i begynnelsen av mars.

I april ble igjen uttrykket ”kruttønne” brukt av Willersrud, men denne gangen eksplisitt om Bosnia-Hercegovina, ikke Jugoslavia eller Balkan under ett¹⁰³. Det ble altså ikke gjort noe skille mellom hvorvidt det var Bosnia, Jugoslavia eller Balkan som ble omtalt som ”kruttønne”. I samme nyhetsmelding ble den serbiske parten i Bosnia-Hercegovina omtalt som ”tsjetnikene”¹⁰⁴. ”Øyensynlig er det tale om de halvmilitære nasjonaliststyrkene i HOS, det kroatisk høyreparti som slåss for et StorKroatia med samme innbitthet som tsjetnikene for et StorSerbia. Muslimene selv har organisert sine ”grønne berets” til republikkens og folkets forsvar.” Dette vil si at den serbiske part ble omtalt i negativt ordlag som nasjonalistiske ”tjetniker”, og det samme gjaldt den kroatisk parten. De ble anklaget for å krige for tanken om ”StorKroatia” og StorSerbia”, noe muslimene ikke ønsket.

Aftenposten omtalte altså i artikkelen den eskalerende krigføring mellom bosniske kroater og bosniske serbere i Bosnia-Hercegovina, og kilden Willersrud brukte i artikkelen er ”radioen i Sarajevo”, som jeg antar er muslimske Radio Sarajevo. Denne kilden er sannsynligvis grunnen til at kroatene og serberne ble omtalt med negativ ordlyd som de aggressive parter, og muslimene som forsvarere av ”folket”. Bruken av mediene i konfliktområdet er et tema jeg skal se nærmere på senere i analysen. Willersrud omtalte i denne artikkelen også en serber

⁹⁹ Aftenposten Morgen, 26.03.1992, ”Kamper kan forsinke FN”, Aasmund Willersrud. Sitatet Willersrud har brukt i artikkelen er hentet fra Reuter.

¹⁰⁰ Aftenposten Morgen, 09.03.1992, ”FN inn i en kruttønne”, Aasmund Willersrud.

¹⁰¹ Aftenposten Morgen, 09.03.1992, ”Nerver på høykant i Beograd”, Aasmund Willersrud.

¹⁰² Aftenposten Morgen, 11.03.1992, ”Blåluene” vel mottatt”, Aasmund Willersrud.

¹⁰³ Aftenposten Morgen, ”Kaos i selvstendige Bosnia”, 08.04.1992, Aasmund Willersrud.

¹⁰⁴ Ordet tsjetnik (cetnik) stammer fra serbiske geriljabander fra den Ottomanske tiden. Hupchick, 2002: 372. Dagens utbredte definisjon av ordet stammer derimot fra andre verdenskrigs serbiske nasjonalister.

som "tsjetnik". Tsjetnikene var den nasjonalistiske fraksjonen serbere som kjempet mot fascistiske Ustasja og kommunistiske partisanere under andre verdenskrig, og har i ettertid blitt et uttrykk som beskriver ekstreme serbiske nasjonalister. Willersrud forklarte ikke hva ordet tsjetnik betyr, eller hvilke assosiasjoner ordet kan ha, til tross for at han forklarte at "HOS" var de "halvmilitære nasjonaliststyrkene", en forklaring som enkelt kunne klargjort ordet tsjetnik også. Det skal sies at det var fraksjoner av høyreekstreme serbere som kalte seg selv tsjetniker i perioden jeg omtaler også, men i hovedsak ble ordet brukt av de andre partene i konflikten som en del av propagandakrigen. Til sammenligning ble kroater kalt ustasja, noe Willersrud gjorde i mai¹⁰⁵, og muslimer ble kalt tyrkere¹⁰⁶.

Willersrud tolket krigen i lys av Balkans historie, som vil si at han mente historie var grunnen til at det bli krig. Han brukte også historie til å spekulere på hvordan han mente konflikten kom til å ende. I en artikkel i april formidlet han om hvordan det "sås nytt hat som kommer til å forfølge menneskene i årtier framover", og i samme artikkel skrev han at "Det kan godt være propaganda, men dette er Balkan", om et trusselbrev serberlederen Karadzic hadde mottatt¹⁰⁷. Det siste sitatet bærer preg av historisk determinisme, som i denne sammenhengen vil si at det fremmes en holdning om at historiens løp er forhåndsbestemt av visse regler, og for Balkans vedkommende betyr det at områdets "skjebne" er krig og hat¹⁰⁸. Etter hvert som krigen eskalerte i løpet av april og mai skrev Willersrud oftere nyhetsmeldinger hvor han trakk inn Balkans "blodige historie" for å bruke dette som forklaring på hvorfor krigen ble den verste Europa hadde sett siden andre verdenskrig¹⁰⁹. Ved å bruke historie i analysen på denne måten skapte Willersrud et negativt syn på befolkningen på Balkan, et syn som Aftenpostens lesere kan ha blitt påvirket av.

¹⁰⁵ "Som niåring hjemme i Herceg Novi i det nåværende Montenegro var serberen Adzic øyenvitne til hvordan kroatisk ustasjabander slaktet ned hele hans familie. Hatet og hevnlysten ble en drivende kraft for den senere offiseren..." Aftenposten Morgen, 10.05.1992, "Serbiske generaler sparket", Aasmund Willersrud.

¹⁰⁶ Det må nevnes at alle parter i krigen gjorde handlinger som intensivere bruken av disse kallenavnene. Den kroatisk presidenten Franjo Tudjman tok i bruk Ustasjaens flagg med sjakkbrett som motiv da Kroatia ble et selvstendig land. De bosniske muslimene fikk hjelp av muslimske soldater fra islamske land.

¹⁰⁷ Aftenposten Morgen, 11.04.1992, "Bosnia et nytt Kroatia", Aasmund Willersrud.

¹⁰⁸ Definisjon determinisme: læren om at alt i naturen, også menneskets vilje, er bundet av årsakslover. Internett: Bokmålsordboka, 22.11.2012, <http://www.nob-ordbok.uio.no/perl/ordbok.cgi?OPP=determinisme&ordbok= begge>

¹⁰⁹ Aftenposten Morgen, 08.04.1992, "Kaos i selvstendige Bosnia", Aasmund Willersrud, Aftenposten Morgen, 11.04.1992, "Bosnia et nytt Kroatia", Aasmund Willersrud, Aftenposten Morgen, 13.04.1992, "Flykter i panikk fra Bosnia", Aasmund Willersrud, Aftenposten Morgen, 14.04.1992, "Islamfrykt bak Bosniavold", Aasmund Willersrud, Aftenposten Morgen, 07.05.1992, "Titos folkehær i oppløsning", Aasmund Willersrud, Aftenposten Morgen, 10.05.1992, "Serbiske generaler sparket", Aasmund Willersrud, Aftenposten Morgen, 14.05.1992, "Tre kriger kveler Bosnia", Aasmund Willersrud.

I april hadde Willersrud en kommentar på trykk i Aftenposten, hvor han presenterte sin personlige mening om krigens utvikling, i etterkant av at USA, "EF og KSSE, Konferansen for Sikkerhet og Samarbeid i Europa, valgte... å sette halen på grisen"¹¹⁰. "Grisen" i dette tilfellet var Serbia, og betydningen av dette var at Europa hadde utpekt Serbia som skyldige for at det hadde blitt krig. Willersrud skrev altså kommentaren i etterkant av at USA, EF og KSSE hadde kommet fram til at Serbia var drivkraften bak krigshandlingene i Bosnia. Videre skrev han at denne reaksjonen mot Serbia hadde kommet "lovlig sent"¹¹¹. At det internasjonale samfunnet reagerte for sent og upresist er i dag en vanlig tolkning av krigen, og Willersrud og andre journalister i Aftenposten var enige om denne tolkningen¹¹². I artikkelen omtalte han også Den jugoslaviske folkehæren som en selvstendig drivkraft i krigen, et poeng som ble lite omtalt i Aftenposten dekning, sett i forhold til hvor stor vekt Den jugoslaviske folkehæren har i litteratur om krigen¹¹³. "Tydeligere enn noen gang fremgår det nå at den overdimensjonerte serbiskdominerte føderale armé er kjernen i krisen" skrev Willersrud i samme kommentar, og setter med dette lyset på Den jugoslaviske folkehærens rolle i krigen.

Den jugoslaviske folkehæren, i denne kommentaren kalt den "føderale armé", var det samlede Jugoslavias militære styrker, som i oppløsningsprosessen av Jugoslavia kjempet mot denne oppløsningen. Denne "folkehæren" begynte å opptre på egenhånd da Bosnia-Hercegovina erklærte seg selvstendig. Milosevic hevdet at han ikke kontrollerte den bosniske delen av Den jugoslaviske folkehæren, og i begynnelsen av mai gjorde han et forsøk på å distansere seg fra krigen i Bosnia-Hercegovina da han kalte hjem alle serbiske og montenegrinske soldater til Rest-Jugoslavia. Tilbakekallingen gjaldt ikke bosniske serbere. Etter dette var de bosnisk-serbiske restene av Den jugoslaviske folkehæren uten "ansvarlig politisk kontroll", ifølge Mønnesland¹¹⁴, mens en annen Balkanekspert, Sabrina Ramet, mener soldatene etter dette var direkte underlagt Karadzic, men lønnet fra Beograd¹¹⁵. Willersrud trekker i denne kommentaren fram i lyset hvordan Den jugoslaviske folkehæren i Bosnia-Hercegovina opptrådte på egenhånd, og at den var en betydelig faktor i krigen¹¹⁶.

¹¹⁰ Aftenposten Morgen, 21.04.1992, "USA velger side i Bosnia", Aasmund Willersrud.

¹¹¹ Ibid.

¹¹² Mønnesland kaller det "internasjonal handlingslammelse", i Mønnesland 2006: 292. Ramet, 2006: 414.

¹¹³ Mønnesland, 2006, s. 291.

¹¹⁴ Mønnesland, 2006, s. 291.

¹¹⁵ Ramet 2006: 429.

¹¹⁶ Aftenposten Morgen, 21.04.1992, "USA velger side i Bosnia", Aasmund Willersrud.

I kommentaren ble altså Serbia og Beograd tildelt skyld, siden de ”trekker i trådene”, og med dette mentes sannsynligvis president Milosevic, som ikke ble nevnt med navn i kommentaren. Konklusjonen Willersrud trakk var altså at det var riktig av USA, EF og KSSE å navngi Serbia som hovedansvarlig for krigen i Bosnia-Hercegovina, men at denne konklusjonen kom for sent¹¹⁷. I artikkelen ”Hva nå med Bosnia” skrev Willersrud at ”USA og Europa” ikke hjalp Bosnias president Izetbegovic med å ”sikre den suverenitet de hadde anerkjent”¹¹⁸. Her intervjuet Willersrud en Balkanekspert, tyske Jens Reuter, angående Den jugoslaviske folkehærens rolle i konflikten, og konkluderte med at Den jugoslaviske folkehærens generaler måtte tas med i en eventuell konfliktløsning. I begge disse nyhetsmeldingene ble Den jugoslaviske folkehæren omtalt som en viktig faktor for krigen i Bosnia-Hercegovina, noe som det ellers i perioden ikke ble fokusert på. Willersrud mente altså at Den jugoslaviske folkehæren fungerte som en nærmest selvstendig part i krigen, og burde blitt tatt med i fredsforhandlinger. Slike refleksjoner om hvor kompleks konflikten faktisk var ble likevel lagt i skyggen av mer generaliserende utsagn om diplomatiet, som ”Om nå noen plutselig skulle være i stand til å garantere noe som helst på Balkan”¹¹⁹, og teorier om ”gammelt hat”¹²⁰.

Aftenpostens dekning av krigsutbruddet var dermed preget av Willersrud fra begynnelsen av perioden og utover. Han skrev både reportasjer, artikler og kommentarer, og hans meninger om utviklingen i Bosnia-Hercegovina stemte overens med Aftenpostens dekning generelt. Han vil derfor dukke opp når jeg nå skal fortsette med analysen av Aftenpostens syn på krigen. For å oppsummere det jeg har skrevet så langt, FNs norske soldater stasjonert i Kroatia og Bosnia-Hercegovina var altså et hovedfokus i Aftenposten i mars¹²¹. I tillegg kom nyhetsmeldinger om folkeavstemningen i begynnelsen av mars, om skyteepisoder, om

¹¹⁷ Mønnesland kaller det ”internasjonal handlingslammelse”, i Mønnesland 2006: 292. Ramet, 2006: 414.

¹¹⁸ Aftenposten Morgen, 10.04.1992, ”Hva nå med Bosnia”, Aasmund Willersrud.

¹¹⁹ Aftenposten Aften, 28.04.1992, ”Serbisk offensiv etter bosnisk krav”, Aasmund Willersrud.

¹²⁰ ”Nasjonalismen er tradisjonelt sterk og militant blant kroater og serbere i Bosnia”, Aftenposten Morgen, 13.04.1992, ”Flykter i panikk fra Bosnia”, Aasmund Willersrud.

¹²¹ Aftenposten Morgen, 02.03.1992, ”Feltprest til Jugoslavia”, Aftenposten Morgen, 03.03.1992, ”Ut i fredens tjeneste”, Aasmund Willersrud, Aftenposten Morgen, 03.03.1992, ”Norsk sjef for FNpolitistyrke”, Aftenposten Morgen, 09.03.1992, ”Sindig nordmøring skal lede norsk FNstyrke i Jugoslavia”, Aftenposten Morgen, 10.03.1992, ”Den norske fortroppen reiser i dag”, Aasmund Willersrud, Aftenposten Morgen, 11.03.1992, ”Blåluene” vel mottatt”, Aasmund Willersrud, Aftenposten Morgen, 20.03.1992, ”42 nordmenn inn i Kroatia”, Aasmund Willersrud, Aftenposten Aften, 24.03.1992, ”Norsk politi på vei til urolige Jugoslavia”, Aasmund Willersrud, Aftenposten Morgen, 01.04.1992, ”Flere nordmenn til Jugoslavia”, Kåre M. Hansen, Aftenposten Aften, 06.04.1992, ”Skuddene drønner i Sarajevo”, Aasmund Willersrud.

opprustning av militæret og om en spent situasjon som ”kan gå mot full borgerkrig”¹²². Da situasjonen nærmet seg krigstilstand skrev Aftenposten i økende grad om forsøkene på en diplomatisk løsning for problemet i Bosnia-Hercegovina.

2.5 Aftenpostens bruk av utenlandske medier

Konfliktene som fulgte Jugoslavias oppløsning var sterkt preget av propaganda, og det er utgitt mange bøker om denne ”propagandakrigen”¹²³. Før jeg går nærmere inn på norsk presses bruk av mediene i konfliktområdet, skal jeg se på hvordan utenlandsk media ble en del av denne propagandakrigen, og hva dette hadde å si for Aftenposten. Diplomat David Owen, som ble fredsmekler sammen med Cyrus Vance den 24. august 1992, skrev i *Balkan Odyssey* om sin periode i Bosnia-Hercegovina, og da også om hvordan PR-selskaper ble viktige komponenter i krigen¹²⁴. Owen fortalte blant annet om hvordan myndighetene i Kroatia, Serbia og Bosnia-Hercegovina betalte PR-byråer for å fremme bildet av sitt folk i utlandet. Det er uklart nettopp hvor mye penger som ble brukt, men i det Amerikanske FARA-registeret, Foreign Agents Registration Act¹²⁵, en lov som sier at alle PR-oppdrag fra utenlandske kunder skal registreres, ble det registrert PR-oppdrag for 5 millioner dollar fra Kroatia og 1.6 millioner dollar fra Serbia¹²⁶. Dette var visstnok bare ”toppen av isfjellet”, siden man ikke vet hvor mange oppdrag som har blitt bestilt gjennom amerikanere¹²⁷. Aleksandar Pavkovic skrev også om bruken av PR-firmaer blant regjeringene i tidligere Jugoslavia¹²⁸. Ifølge Pavkovic brukte regjeringene i Bosnia-Hercegovina og Kroatia PR-firmaer i USA for å fremstå som ofre for ”brutal and impersonal aggression from the outside; the outside aggressors, as in the case of Croatia, were the Serbs” i amerikansk media¹²⁹. I

¹²² Aftenposten Morgen, 24.03.1992, ”Nye sammenstøt i Bosnia”, Aasmund Willersrud, Aftenposten Morgen, 19.03.1992, ”Bosnia tar ingen sjanser”, Aasmund Willersrud, Aftenposten Aften, 17.03.1992, ”Alvoret tar til for FN”, Reuter.

¹²³ Bøker brukt i denne analysen som spesifikt handler om media i oppløsningen av Jugoslavia: Mark Thompson, *Forging War*, 1999, Pål Kolstø (red.), *Media Discourse and the Yugoslav Conflicts, Representation of Self and Other*, 2009, James Gow (red.), *Bosnia by Television*, 1996. De fleste bøker om krigen omtaler på et punkt dette temaet, nettopp fordi det var en så stor del av hendelsesforløpet.

¹²⁴ David Owen, *Balkan Odyssey*, 1995: 118 – 120.

¹²⁵ Halvårsrapportene til FARA ligger på nett, men strekker seg kun tilbake til 1997. Rapportene ligger på Internett: FARA, 22.11.2012, <http://www.fara.gov/annualrpts.html>

¹²⁶ Moen 2009: 75. Moen hentet tallene fra forskningsrapporten *Operation Balkan: Werbung für Krieg und Tod*, av Jörn Becker og Mira Beham.

¹²⁷ Moen 2009: 75.

¹²⁸ Pavkovic 2000: 169-170.

¹²⁹ Ibid.

kapittel en nevnte jeg også at Burg og Shoup skrev om hvor effektiv bruken av PR-firmaer var for muslimene i Bosnia-Hercegovina¹³⁰.

Kroatia og Bosnia brukte PR-selskapet Ruder Finn Global Public Affairs, som holdt til i Washington DC, i tillegg til andre firmaer som Jefferson Waterman International og Hunton & Williamson¹³¹. Owen fokuserte på Ruder Finn i *Balkan Odyssey* for å illustrere hvilken innflytelse slike selskaper kunne ha¹³². For 10.000 dollar i måneden skulle Ruder Finn ”present ’a positive Croatian image’ to members of congress, administration officials, and the new media”¹³³. Den kroatiske regjeringen betalte altså Ruder Finn for å bli positivt framstilt av amerikanske politikere og medier, ifølge Owen. Videre siterte Owen avisen Atlanta Journal/Constitution om hva Ruder Finn gjorde for den bosniske regjeringen. Ruder Finn

set up more than 30 interviews with major US news organizations and distributed 13 news releases, 37 fax updates, 17 official letters and eight official statements... arranged meetings between Bosnian officials and Vice-Presidential candidate Al Gore, acting Secretary of State Lawrence Eagleburger and 10 influential Senators, including majority Leader George Mitchell and minority Leader Robert Dole. It made 48 phone calls to members of the House, 20 calls to members of the Senate and more than 80 calls to newspapers columnists, television anchors and other journalists.¹³⁴

For Aftenposten var dette av betydning fordi Reuter var et av mediehusene som Ruder Finn skulle fokusere på da de skulle promotere på vegne av regjeringene i Kroatia og Bosnia¹³⁵, og Reuter ble godt brukt av Aftenposten, som vi skal se på under. Til tross for dette ble ikke Reuter nevneverdig påvirket PR-selskaper, mente Owen. Reuter beholdt en ”fair balance”, men journalistene og fotografene var plassert ”with shells landing around the cameramen”, altså midt i skuddlinjen, noe som han mente fremmet følelsesladet rapportering¹³⁶. Ifølge Kolstø er følelser en drivende kraft i en borgerkrig¹³⁷, og PR var viktig for å skape følelser gjennom mediene. Jeg skal nå se på noen av artiklene i Aftenposten hvor Reuter ble oppgitt som forfatter, og undersøke om jeg kan knytte disse opp mot problematikken Owen, og Moen og Stoltenberg, tok opp.

¹³⁰ Burg, Shoup 1999: 162.

¹³¹ Moen 2009: 75 - 76, Owen 1995: 118.

¹³² Owen 1995: 118 – 119.

¹³³ Owen 1995: 118.

¹³⁴ Owen 1995: 119.

¹³⁵ Moen 2009: 76.

¹³⁶ Owen: 119.

¹³⁷ Kolstø 2009: 5.

For de nyhetsoppdateringene som ikke skulle fungere som så mye annet enn oppdatering om krigsutbruddet og videre utvikling, brukte Aftenposten eksterne nyhetsbyråer som internasjonale Reuter og Norsk Telegrambyrå (NTB) som kilder i omtalen av krigen. Disse nyhetsbyråene ble brukt for å gi oppdateringer, da i rene nyhetsmeldinger med gjennomsnitt på 200 ord¹³⁸. Til sammenligning var Willersrud sine artikler opp mot 1000 ord¹³⁹. Første nyhetsmelding med NTB og Reuter som forfatter sto på trykk første mars, og hadde tittelen ”Minst tre drept i valguro”, en nyhetsmelding jeg allerede har omtalt¹⁴⁰. Dette var under folkeavstemningen, altså før krigen brøt ut, og fungerer som en oppdatering om urolighetene i etterkant av avstemningen. Bruken av Reuter, og andre store, internasjonale nyhetsbyråer, er av betydning ifølge H. P. Clausen¹⁴¹. De store byråene avgjør i stor grad hva som er nyheter, ifølge Clausen, og de rapporterer først og fremst hva folk i sitt land vil lese i avisen¹⁴². Aftenpostens hyppige bruk av Reuter kan ha sammenheng med utsagnet i *Norsk presses historie* om at norsk presse i større grad enn svensk gjenga det amerikanske synspunkt på Golfkrigen i 1990 og 1991¹⁴³.

Enkelte av disse nyhetsmeldingene var korte og konsise, og i disse nyhetsmeldingene forekom det ingen intervjuer av involverte¹⁴⁴. Alle artiklene var derimot ikke like korte og rett på sak som disse, og i andre artikler kan for eksempel valg av intervjuobjekt fortelle oss hvorvidt Reuter sin dekning av krigen var ensidig. Reuter hadde flere artikler hvor intervju ble brukt enn ikke, og da spesielt sitater fra enten medier eller personer i konfliktområdet¹⁴⁵. Første intervju sto på trykk andre mars, og da var det Bosnia-Hercegovinas utenriksminister

¹³⁸ Gjennomsnittet antall ord brukt i nyhetsmeldinger med Reuter oppgitt som forfatter i Aftenposten i mars 1992.

¹³⁹ Aftenposten Morgen, 07.05.1992, ”Titos folkehær i oppløsning”, Aasmund Willersrud.

¹⁴⁰ Aftenposten Morgen, 01.03.1992, ”Minst tre drept i valguro”, NTB/Reuter.

¹⁴¹ Clausen 1962: 18.

¹⁴² Ibid.: 19.

¹⁴³ Dahl (red.) 2010, bind 3: 247.

¹⁴⁴ To eksempler på nøytrale fra krigen: Aftenposten Morgen, 07.04.1992, ”Siste:”, Reuter, Aftenposten Aften, 13.04.1992, ”Allerede flere brudd på våpenhvilen i Bosnia”, Reuter.

¹⁴⁵ Aftenposten Morgen, 02.03.1992, ”Flertall for uavhengighet i Bosnia”, Reuter, Aftenposten Morgen, 03.03.1992, ”Kraftig opptrapping i BosniaHercegovina”, Reuter, Aftenposten Morgen, 04.03.1992 ”Bosnia ut av Jugoslavia”, Reuter, Aftenposten Morgen, 05.03.1992, ”Serbere avviser Bosnias uttreden”, Aftenposten Aften, 17.03.1992, ”Alvoret tar til for FN”, Reuter Aftenposten Morgen, 26.03.1992, ”Kamper kan forsinke FN”, Aasmund Willersrud, Aftenposten Aften, 21.04.1992, ”Serberne erobrer muslimske byer”, NTB, AP, Reuter, Aftenposten Morgen, 22.04.1992, ”Blodig dag i Sarajevo”, Reuter, Aftenposten Morgen, 23.04.1992, ”Harde kamper i Sarajevo, hotell i brann”, Reuter, AP, Aftenposten Aften, 13.05.1992, ”Våpenhvile i Bosnia”, Reuter, Aftenposten Morgen, 19.05.1992, ”Trøstsløst i Sarajevo”, Reuter, Aftenposten Aften, 21.05.1992 ”Gisseldrama ved Sarajevo”, Reuter, Aftenposten Morgen, 24.05.1992, ”Kamper i Bosnia før fredsmegling”, Reuter, Aftenposten Aften, 29.05.1992, ”USA vil straffe”, NTB, Reuter, AP, Aftenposten Morgen, 29.05.1992, ”Voldsomste kamper hittil”, Reuter, Aftenposten Morgen, 30.05.1992, ”Serbia trapper opp krigen”, Reuter.

som ”proklamerte seier i en folkeavstemning om uavhengighet... Republikken er ikke lenger en del av Jugoslavia”¹⁴⁶, en påstand bosniske serbere var svært uenige i. At bosniske serbere boikottet avstemningen kom fram i artikkelen, men hovedfokuset var på Bosnias nyvunne selvstendighet, en måned før den internasjonale anerkjennelsen kom. Den bosnisk-serbiske siden av saken ble ikke forklart i Reuter-artikkelen som sto på trykk dagen etter, men den bosnisk-serbiske politiske lederen Radovan Karadzic ble sitert, og han forklarte at dersom folkeavstemningen ble gjennomført ville Nord-Irland ”være som et feriehjem sammenlignet med Bosnia”, slik som han tidligere hadde spådd, ifølge artikkelen¹⁴⁷. Denne sammenligningen framstår i artikkelen som en trussel fra Karadzic, og bosniske serbere og Karadzic selv fikk dermed negativ omtale i Aftenposten og eventuelle andre aviser rundt om i verden som brukte Reuter som kilde. Det er ingen andre intervjuer med Karadzic i de tre første månedene av krigen, og dermed var dette den eneste muligheten han fikk til å uttale seg om den bosnisk-serbiske siden av konflikten. I perioden var det ett annet intervju med en bosnisk serbisk politiker, Nikola Koljevic, som oppfordret EF til å fortsette å ”blande seg” for å ”fullføre det”¹⁴⁸. Det han oppfordret til var at EF skulle fortsette med fredsmeglingen de hadde satt i gang, til tross for at det var tydelig i intervjuet at Koljevic ikke var fornøyd med EFs innblanding i ”Jugoslavias indre anliggender”¹⁴⁹.

Bosnia-Hercegovinas president Alija Izetbegovic figurete også i Aftenposten i perioden. Først ble han sitert da han proklamerte at Bosnia-Hercegovina var en selvstendig stat etter folkeavstemningen, og samtidig advarte han bosniske serbere mot å ”prøve å lamme” Sarajevo på nytt¹⁵⁰. I en annen artikkel oppfordret han ”alle borgere i Bosnia-Hercegovina til å forsvare republikken mot det han kalte kriminelle”¹⁵¹. At politikere i konfliktområdet brukte media som PR-kanaler for å fremme sin side av saken omtalte jeg over, og disse utdragene fra Aftenposten bekrefter at en slik ordkrig foregikk gjennom aviser og andre medier også i Norge. De lokale mediene i Serbia, Bosnia-Hercegovina og Kroatia ble brukt av Reuter¹⁵², og

¹⁴⁶ Aftenposten Morgen, 02.03.1992, ”Flertall for uavhengighet i Bosnia”, Reuter.

¹⁴⁷ Aftenposten Morgen, 03.03.1992, ”Kraftig opptrapping i Bosnia-Hercegovina”, Reuter.

¹⁴⁸ Aftenposten Morgen, 05.03.1992, ”Serbere avviser Bosnias uttreden”, Reuter.

¹⁴⁹ Ibid.

¹⁵⁰ Aftenposten Morgen, 04.03.1992 ”Bosnia ut av Jugoslavia”, Reuter.

¹⁵¹ Aftenposten Morgen, 29.05.1992, ”Voldsomste kamper hittil”, Reuter.

¹⁵² Lokale medier ble ofte brukt som kilde i Aftenpostens bruk av Reuter. Tanjug (Beograd), Sarajevo Radio og ”kroatisk radio” ble sitert i perioden jeg omtaler. Aftenposten Morgen, 04.03.1992 ”Bosnia ut av Jugoslavia”, Reuter, Aftenposten Morgen, 22.04.1992, ”Blodig dag i Sarajevo”, Reuter, Aftenposten Aften, 13.05.1992, ”Våpenhvile i Bosnia”, Reuter, Aftenposten Morgen, 19.05.1992, ”Trøstesløst i Sarajevo”, Reuter, Aftenposten Aften, 21.05.1992 ”Gisseldrama ved Sarajevo”, Reuter, Aftenposten Morgen, 24.05.1992, ”Kamper i Bosnia før fredsmegling”, Reuter, Aftenposten Aften, 29.05.1992, ”USA vil straffe”, NTB, Reuter, Aftenposten,

det er sannsynlig at sitatene over av Karadzic og Izetbegovic ble hentet fra en serbisk, kroatisk eller muslimsk kilde. For Aftenposten kunne dette bety at kildene journalistene brukte sannsynligvis var partiske og subjektive.

Kroatiske talsmenn og politikere ble også sitert i Aftenposten, for eksempel i en artikkel fra slutten av mars, som handlet om FNs engasjement i Kroatia¹⁵³. I artikkelen ble krigene i Kroatia og Bosnia-Hercegovina behandlet under ett, den kroatiske talsmannen, formann i nasjonalforsamlingen i Kroatia, Zarko Domljan, uttalte at det ikke var noen fred å bevare i Kroatia. Dette sitatet fulgte Willersrud opp med å forklare at ”det ser ut til at både serbiske, føderale, kroatiske og muslimske styrker er innblandet i kampene”¹⁵⁴, en uttalelse som dreide seg om Bosnia-Hercegovina, ikke Kroatia. FN hadde kun mandat i Kroatia, og da Willersrud fulgte opp en påstand fra en FN-talsmann med beskrivelser av kamper i Bosnia-Hercegovina ble altså disse konfliktene blandet. Artikkelen siterte også ”lokale talsmenn” i Bosanski Brod som ”sa det var serbiske enheter som skjøt”¹⁵⁵. Det ble ikke nevnt at Bosanski Brod ligger nord i Bosnia-Hercegovina. Det kom ikke fram hvem de ”lokale talsmennene” var eller hva de baserte uttalelsen på, og det er uklart hvor Willersrud hentet denne informasjonen fra. Artikkelen framstår som uoversiktlig, og Willersruds bruk av situasjonen i Bosnia-Hercegovina, uten å skille mellom konfliktene, var trolig forvirrende for mange av Aftenpostens lesere.

Andre kroater, som en borgermester i Osijek i Kroatia¹⁵⁶ og den kroatiske utenriksministeren¹⁵⁷, i tillegg til en kroatisk radioreporter¹⁵⁸, ble også sitert i Aftenposten. Borgermesteren fortalte om serbiske forbrytelser i Kroatia, den kroatiske utenriksministeren omtalte det økende flyktningproblemet, og radioreportereren sammenlignet et overraskende bombeangrep mot Dubrovnik i Kroatia med ”de verste dagene vi har hatt i Dubrovnik”. I disse artiklene ble serbere negativt omtalt. Også i artikler hvor bosniske muslimer ble intervjuet fikk serbere negativ omtale. Et eksempel er den tidligere nevnte artikkelen om

Aftenposten Morgen, 29.05.1992, ”Voldsomste kamper hittil”, Reuter, Aftenposten Morgen, 30.05.1992, ”Serbia trapper opp krigen”, Reuter.

¹⁵³ Aasmund Willersrud siterte Reuter i Aftenposten Morgen, 26.03.1992, ”Kamper kan forsinke FN”, Aasmund Willersrud.

¹⁵⁴ Ibid.

¹⁵⁵ Ibid.

¹⁵⁶ Aftenposten Morgen, 23.04.1992, ”Harde kamper i Sarajevo, hotell i brann”, Reuter, AP.

¹⁵⁷ Aftenposten Morgen, 19.05.1992, ”Trøstesløst i Sarajevo”, Reuter.

¹⁵⁸ Aftenposten Morgen, 30.05.1992, ”Serbia trapper opp krigen”, Reuter.

muslimske flyktninger fra Visegrad som hadde rømt fra de serbiske ”hvite ørnene”¹⁵⁹. Et annet eksempel var et telefonintervju med en sarajevoborger som oppfordrer til militær intervensjon fra ”verden”, etter rapport om at ”i Sarajevo sto serbiske styrker bak et bombardement gjennom hele natten i går. Hensikten var å forsøke å knekke de kroatiske og muslimske forsvarsstyrkenes vilje til å holde fast ved sitt lands selvstendighet”¹⁶⁰. Bosniske serbere var den mest aggressive part i begynnelsen av krigen i Bosnia-Hercegovina, og de underla seg mye territorium. Det er dermed ikke merkelig at kroater og muslimer hadde fiendtlige følelser og holdninger mot serbere.

De nevnte radio- og TV-kanaler fra konfliktområdene ble altså brukt av Aftenposten, enten via Reuter, eller på egen hånd. Kroatisk Radio Zagreb¹⁶¹, muslimske Radio Sarajevo¹⁶², og Tanjug¹⁶³, et Beograd-basert nyhetsbyrå drevet av serbere, ble brukt i Aftenposten. Disse tre nyhetsformidlerne fremmet forskjellig syn på krigen, og både Radio Zagreb og Tanjug var under sterk statlig kontroll¹⁶⁴. Etter at Tudjman kom til makten i Kroatia innførte han pressesensur¹⁶⁵, og Milosevic hadde kontrollert mediene i Serbia i lengre tid. Mediene i konfliktområdet var preget av nasjonalistisk tankegang, og rapporterte ofte forskjellige ”sannheter”¹⁶⁶. Tarik Jusic skrev i *Media Discourse and the Yugoslav Conflicts* at journalistene i tidligere Jugoslavia hadde direkte medvirkning på splittelsen og polariseringen mellom de etniske gruppene, idet de brukte det han kaller ”sensationalism” som vil si å bruke

¹⁵⁹ Aftenposten Aften, 21.04.1992, ”Serberne erobrer muslimske byer”, NTB, Associated Press, Reuter.

¹⁶⁰ Aftenposten Morgen, 30.05.1992, ”Serbia trapper opp krigen”, Reuter.

¹⁶¹ Jeg antar det er Radio Zagreb han mente da han siterte ”radioen i Zagreb” i Aftenposten Morgen, 24.03.1992, ”Nye sammenstøt i Bosnia”, Aasmund Willersrud, Aftenposten Aften, 09.04.1992, ”Tusener på flykt fra Bosnia”, Aasmund Willersrud.

¹⁶² Aftenposten skrev om ”Sarajevo radio”, som jeg antar er det samme som Radio Sarajevo, i Aftenposten Morgen, 22.04.1992, ”Blodig dag i Sarajevo”, Aftenposten Aften, 14.05.1992, ”Sarajevo våknet til mer krig”, Reuter.

¹⁶³ Aftenposten Morgen, 20.03.1992, ”42 nordmenn inn i Kroatia”, Aasmund Willersrud, Aftenposten, Morgen, 24.03.1992, ”Nye sammenstøt i Bosnia”, Aasmund Willersrud, Aftenposten Morgen, 24.05.1992, ”Kamper i Bosnia før fredsmegling”, Reuter.

¹⁶⁴ Tijana Balac sin masteravhandling *De Historiske Ofre – Historiske Argumenter Blant Nasjonaliteter i Bosnia 1990-1992*, omhandler mediens bruk av historie og politiske vridning, og hennes konklusjon angående mediene i eks-Jugoslavia viser hvor problematisk det var å bruke mediene fra konfliktområdet som kilde til nyheter. Avisene Balac analyserer er ikke de samme som jeg har nevnt her, men man kan anta at problemet var gjeldende for de fleste mediekkanaler. Tijana Balac, *De Historiske Ofre - Historiske Argumenter Blant Nasjonaliteter i Bosnia 1990 - 1992* (Oslo: Universitetet i Oslo, 2005). En sammenligning av kroatisk og serbisk media i oppløsningsperioden gjort av Ivana Duric og Vladimir Zoric viser det samme. Vladimir Zoric, Ivana Duric, ”Foreclosing the Other, Building the War: A Comparative Analysis of Croatian and Serbian Press Discourses During the Conflict in Croatia,” i *Media Discourse and the Yugoslav Conflicts – Representations of Self and Other*, red. Pål Kolstø, 61-82 (Cornwall: Ashgate, 2009).

¹⁶⁵ Mønnesland 2006: 313.

¹⁶⁶ James Gow (red) 1996: 1. Om aviser, sannhet og virkelighet, se Hågvar 2007: 16. Om mediens rolle i krigen i Bosnia-Hercegovina, se Pål Kolstø (red), Pål Kolstø, *Media Discourse and the Yugoslav Conflicts, Representation of Self and Other*, 2009.

melodrama, følelser og underholdning i stedet for rasjonalitet og formidling av informasjon¹⁶⁷. Jusic viste til en analyse av serbiske og kroatisk avis som konkluderte med at ingen nyheter nådde leseren uten journalistens tolkning eller kommentar og pekte på et økende antall historier uten kildehenvisning¹⁶⁸. Aftenpostens bruk av ”lokale talsmenn” som kilde, og disse lokale talsmennene ”sa det var serbiske enheter som skjøt”, kan være et eksempel på at Aftenposten ikke var nøye på hva slags kilder de brukte, og kildehenvisning¹⁶⁹. ”Lokale talsmenn”, er et vagt begrep. Noel Malcolm sammenlignet mediene i tidligere Jugoslavia med at Ku Klux Klan skulle tatt over alle amerikanske TV-stasjoner, og konkluderte med at det dermed sannsynligvis ville blitt krig i USA i løpet av fem år¹⁷⁰. Bruken av de lokale mediene var med andre ord en risiko for Aftenposten og Reuter og en overdreven bruk av mediene til én av partene i konflikten ville være å ta del i propagandakrigen.

Som jeg antydte over fikk altså kroater og muslimer flere intervjuer enn serbere i Reuter-artiklene, noe som virker i retningen ensidig journalistikk. Det er likevel et annet poeng som er interessant med tanke på Aftenpostens bruk av Reuter, og det er at bosniske serbere ble omtalt i bestemt form. Bestemt form vil si at Reuter brukte ordet *serberne* i stedet for serbere, eller bosniske serbere. Dette kan ha to virkninger, for det første at skillet mellom bosniske serbere og serbere fra Serbia ble uklart, og for det andre antyder det at *alle* serbere indirekte var med på en handling, eventuelt enige i at en handling var riktig og utføre. Men alle serbere i Bosnia-Hercegovina, Kroatia og Serbia kunne ikke generaliseres til en kollektiv enhet som var enige i krigshandlingene som ble utført. I Serbia var det en stor opposisjon til Milosevic og hans handlinger, men denne opposisjonen var for splittet til å overta makten¹⁷¹, og mange bosniske serbere flyktet fra krigen på samme måte som kroater og muslimer. Serbiske militser handlet også ofte på egenhånd i krigen, deriblant de som kalte seg tsjetniker, som tidligere nevnt.

Serbere ble omtalt under ett, det vil si som *serberne*, da det var negativ omtale av handlinger som for eksempel en serbisk militsgruppe hadde gjennomført. Allerede første mars sto første eksempel på dette på trykk i Aftenposten, da det het at det var ”serberne” som motsatte seg å

¹⁶⁷ Tarik Jusic, “Media Discourse and the Politics of Ethnic Conflict: The Case of Yugoslavia”, i Kolstø (red.) 2009: 27

¹⁶⁸ Curguz-Kazimir 1997: 165, hentet fra Kolstø 2009: 27.

¹⁶⁹ Ibid., Aftenposten Morgen, 26.03.1992, ”Kamper kan forsinke FN”, Aasmund Willersrud.

¹⁷⁰ Noel Malcolm, *Bosnia, a Short History*, New York, 1996: 252.

¹⁷¹ Mønnesland, 2006: 328.

delta i folkeavstemningen¹⁷². I denne artikkelen ble det heller ikke presisert hvilke serbere det var snakk om. Senere i mars het det at ”serberne vil bekjempe alle de skritt kroater og muslimer tar for å realisere republikkens løsrivelse”. Det er et utdrag som det er verdt å merke seg, siden bosniske serbere ble omtalt i bestemt form, mens kroater og muslimer ikke ble det¹⁷³. Reuter, og dermed Aftenposten, beskrev ikke enkelte kroater og muslimer som ”kroatene og muslimene”, men som ”kroater og muslimer”. Aftenposten brukte altså forskjellig bøyning da de omtalte de forskjellige etniske gruppene. Dette kan være tilfeldig, men det er allikevel interessant å undersøke hva slags konsekvenser en slik forskjellsbehandling *kan* ha hatt for Aftenposten og Aftenpostens lesere.

Bruken av bestemt form kunne altså skape en illusjon av at alle serbere var enige i handlinger som ble gjort av enkelte, eller mange, serbere. ”Serberne” ble også brukt om serbere både i Bosnia-Hercegovina, Kroatia og Serbia, ofte uten at Reuter eller Aftenposten gjorde forskjell på disse gruppene. Siste dagen jeg omtaler i dette kapittelet, den 31. mai, hadde Aftenposten Morgen to artikler med overskriftene ”FNsanksjoner mot serberne”¹⁷⁴ og ”Kroatia: Vi kan kaste serberne ut”¹⁷⁵ uten å antyde hvilke serbere det var snakk om. I den første artikkelen var det snakk om FN-sanksjoner mot Serbia, og ”serberne” var innbyggerne i Serbia. I det andre tilfellet var det serbere i Kroatia, altså kroatisk serbere. Disse to sakene sto på samme side i avisen, og selv om artiklene handlet om to forskjellige hendelser, og befolkningen i to forskjellige områder, ble de serbiske serberne og de kroatisk serberne behandlet under ett. I tillegg kan det nevnes her at den væpnede konflikten, altså den gryende borgerkrigen, ikke foregikk i verken Kroatia eller Serbia, men Bosnia-Hercegovina, som ikke ble nevnt i disse to artiklene. Ordlyden som Reuter, og dermed Aftenposten, brukte om de involverte folkegruppene hadde sannsynligvis innflytelse på hvordan Aftenpostens lesere stilte seg til krigen i Bosnia-Hercegovina.

For å konkludere om Aftenpostens bruk at Reuter og medier i konfliktområdet, dette hadde innvirkning på Aftenpostens dekning. Valg av intervjuobjekter, og den konstante dekningen av aggressive krigshandlinger utført av én part i konflikten, og hvilke ord som ble brukt om partene, var alle faktorer som spilte en rolle da Aftenpostens lesere gjorde seg opp en mening

¹⁷² Aftenposten Morgen, 01.03.1992, ”Minst tre drept i valguro”, NTB, Reuter.

¹⁷³ Aftenposten Aften, 17.02.1992, ”Alvoret tar til for FN”, Reuter.

¹⁷⁴ Aftenposten Morgen, 31.05.1992, ”FNsanksjoner mot serberne”, Reuter.

¹⁷⁵ Aftenposten Morgen, 31.05.1992, ”Kroatia: Vi kan kaste serberne ut”, Aasmund Willersrud (Willersrud brukte Reuter som kilde i artikkelen).

om krigen. Om amerikanske PR-firmaer er årsaken til at kroater og muslimer ble framstilt i et mer positivt lys enn serbere kan jeg ikke svare på, jeg kan kun tolke det som sto i Aftenposten. Øyensynlig ble ikke krigen framstilt annerledes da Reuter sto oppgitt som forfatter, men det var heller ingen faktorer som kunne motbevise at Reuter var kroat-, og muslim-vennlig. En eventuell favorisering av kroater og muslimer passer også med den vanlige oppfatningen av at England og USA (og Norge) favoriserte muslimene, og i begynnelsen av krigen kroatene, i Bosnia-Hercegovina¹⁷⁶. Oppløsningen av Jugoslavia ble altså en ”brikke i et internasjonalt spill”, som så mange ganger tidligere i historien¹⁷⁷.

2.6 Aftenpostens omtale av partene i krigen

Da krigen fortsatt var på et tidlig stadium hadde journalistene i Aftenposten problemer med å orientere seg om en krig i et sted av Europa de ikke hadde skrevet så mye om tidligere¹⁷⁸. Jugoslavia hadde siden andre verdenskrig eksistert uten store konflikter. Føderasjonen var den mest vestlige av de kommunistiske statene, og var blant annet en populær norsk turistdestinasjon. Da Jugoslavia ble oppløst var sannsynligvis kunnskapsnivået blant journalistene lavt. I tillegg kom også konflikten i skyggen av Golfkrigen, ifølge Mønnesland¹⁷⁹. Den omtalte forvirring om hvem som var hvem av bosniske serbere, kroatisk serbere, serbere i Serbia, bosniske kroater og så videre, er et eksempel på journalistenes mangel på kunnskap. Aftenposten unnlot å skille mellom de forskjellige folkegruppene, og unnlot også å skille mellom statslederskapet og folket. Dette kan skape forvirring om hvem det er som egentlig utfører en handling, og kan virke generaliserende, ifølge Michal Sladeczek og Amer Dzihana¹⁸⁰. Dette skal jeg se på nå.

Da serbiske militser, Den jugoslaviske folkehæren eller serbiske enkeltpersoner utførte en handling, omtalte Aftenposten denne handlingen som utført av ”serberne”. Dermed skapte avisen altså en følelse av at alle serbere var enige i handlingen. Eventuelt skapte avisen et

¹⁷⁶ Mønnesland 2006: 308.

¹⁷⁷ Tidligere har Balkan vært et område hvor internasjonal politikk har utspilt seg. Balkan har vært grensen mellom øst og vest, og landegrensene har blitt et resultat av denne posisjonen. For eksempel var Bosnia og Kroatia området der Det osmanske riket og Det habsburgske riket møttes, og grensene varierte ettersom land ble erobret av et av imperiene. Et annet eksempel var da Øst-Europa fikk tegnet nye grenser av de europeiske stormaktene og Det osmanske riket under Berlin-kongressen i 1878. Kroater, serbere og muslimer har ikke vært ansvarlig for sine egne landegrenser, men heller vært offer for internasjonale interesser. Mønnesland 2006: 308.

¹⁷⁸ Se vedlegg 1.

¹⁷⁹ Mønnesland 2006: 269.

¹⁸⁰ Michal Sladeczek og Amer Dzihana, ”Spinning Out of Control: Media Coverage in the Bosnian Conflict”, i Kolstø (red.) 2009: 161.

inntrykk av at handlinger utført av en militsgruppe utenfor noen regjerings kontroll ble sidestilt med handlinger utført av militæret. Samme tankegang kan i overført betydning brukes om Aftenpostens omtale av politiske handlinger utført av politikere i Bosnia-Hercegovina, Kroatia og Serbia. Det jeg vil fram til er at politiske avgjørelser ble omtalt som om *folket*, serbere, kroater eller muslimer, hadde vært med på å ta avgjørelsen. For eksempel da Aftenposten omtalte handlinger utført av politiske ledere som at ”Muslimer og kroater vil heretter være alene om å fatte beslutningene i Bosnia-Hercegovina. Serberne har gjort seg selv til de utstøtte i politisk sammenheng”¹⁸¹. I dette utdraget fra Aftenposten ble de politiske lederne sidestilt med folkegruppene i tidligere Jugoslavia. ”Muslimer og kroater” var altså de kroatisk og muslimske politikerne som satt i regjering i Bosnia-Hercegovina. ”Serberne” er det ikke i denne situasjonen like enkelt å forstå hvem er, da artikkelen kan sikte til både de serbiske politiske lederne i Bosnia-Hercegovina, og de serbiske lederne i Serbia. Sett i sammenheng med den internasjonale Balkan-politikken i april 1992 er det sannsynligvis den politiske ledelsen i Serbia det refereres til. Grunnen til at det antakeligvis er Serbias ledere artikkelen omtalte, er den internasjonale økonomiske boikotten som ble diskutert og satt til verks i denne perioden. De serbiske politikerne i Serbia hadde altså ”gjort seg selv til de utstøtte”. Resultatet av dette kan være av samme karakter som bruken av ordet ”serberne”, at en hel folkegruppe fikk ansvaret for handlinger gjort av noen få, i denne sammenhengen statsledere.

Sladecek og Dzihana brukte kroatisk media som eksempel på hvordan mangelen på skille mellom folket og ledere var et problem under krigen i Bosnia-Hercegovina og Kroatia¹⁸². I den kroatisk avisa Vecernji list ble *alle* serbere framstilt som krigslystne og at de hadde som felles mål å skape et Stor-serbia. Ifølge avisa hadde serbere vist denne krigslysten med krigen i Kroatia i 1991. Videre ble muslimene beskrevet som hyklere som ville skape en muslimsk stat. Dette er en kort versjon av den kroatisk avisens beskrivelser av de andre etniske gruppene i tidligere Jugoslavia, og illustrerer hvordan de politiske ledernes avgjørelser ble gjenspeilet i medienes omtale av folkegruppene.

Da Willersrud beskrev den spente situasjonen i Bosnia som ”faretruende” lik utviklingen i Kroatia året før, ”En erobringsskrig der serberne tar hva de vil”¹⁸³, sidestilte han serbere med den serbiske politiske ledelsen. Samtidig generaliserte han ved å bruke ordet ”serberne” om

¹⁸¹ Aftenposten Aften, 07.04.1992, ”Stille natt i Bosnia”, Aftenpostens ØstEuropa korr.

¹⁸² Sladecek og Dzihana 2009: 161.

¹⁸³ Aftenposten Morgen, 11.04.1992, ”Bosnia et nytt Kroatia”, Aasmund Willersrud.

handlinger utført av noen serbere. I Aftenposten varierte det hvorvidt journalisten gjorde dette skillet, og i enkelte artikler varierte dette også i selve artikkelen. Aftenposten skrev i april om tilstanden i Sarajevo, ”Serberne tok tilbake Holiday Innhotellet, som muslimske styrker ”erobret” dagen før”¹⁸⁴. I dette utdraget ble igjen ”serberne” brukt om enkelte bosniske serbere, samtidig som muslimene ikke ble behandlet med samme ordlyd. De muslimske styrkene ble ikke sidestilt med *alle* muslimene i Bosnia, det er dermed et skille mellom den muslimske befolkningen og soldatene i Sarajevo.

Mangel på skille mellom befolkning og ledere er relativt normalt i media. Når for eksempel amerikanske politiske ledere velger å trekke seg fra en avtale skriver gjerne avisene at ”USA”, eller ”amerikanerne” trekker seg fra avtalen. Grunnen til at det var et større problem under krigen i Bosnia-Hercegovina og Kroatia var for det første at handlinger utført av politiske ledere slo negativt ut i media i utlandet. For det andre var det flere fraksjoner av serbiske involverte, bosniske serbere og serbere i Serbia, for eksempel, i tillegg til militsgrupper utenfor Den jugoslaviske folkehærens kontroll. I kapittel tre skal vi også se at at det oppsto uenighet mellom de politiske lederne til Krajina-serberne, bosnia-serberne og Beograd. I perioden vi ser på i dette kapittelet slo det uheldig ut for den serbiske part at media generaliserte.

Jeg har tidligere nevnt at til tross for at det var serbere som var mest aggressive i denne perioden av krigen, betyr ikke det at alle serbere var enige i disse handlingene, og ved å viske vekk skillet mellom politiske ledere og folket ble det skapt et forvridt fiendebilde. Ved å heller ikke skille mellom bosniske serbere, kroatisk serbere og serbere i Serbia ble det vanskeligere for lesere av Aftenposten å skille mellom aktørene. Det var ikke alltid Aftenposten manglet skille mellom aktørene og befolkningen. Tidlig i april skrev Willersrud at ”Hvem som egentlig skyter på hvem var fortsatt noe uklart” om tilstanden i Sarajevo¹⁸⁵, og fremhevet med dette den uoversiktlige situasjonen i landet.

Det også verdt å se nærmere på Aftenpostens omtale av den muslimske part i krigen. Pressedekningen av mars 1992 var altså preget av opptrapping til borgerkrig, og i løpet av april ble krigen en realitet¹⁸⁶. En av følgene av den eskalerende konflikten var den

¹⁸⁴ Aftenposten Morgen, 08.04.1992, ”Kaos i selvstendige Bosnia”, Aasmund Willersrud.

¹⁸⁵ Aftenposten Morgen, 09.04.1992, ”Bosnia søker støttespillere”, Aasmund Willersrud.

¹⁸⁶ Mønnesland 2006: 290.

hovedsakelige muslimske flyktningstrømmen¹⁸⁷ som Aftenposten skrev om i artikkelen ”Bosniere på flukt til Kroatia”¹⁸⁸. Her er det også verdt å stoppe opp og se nærmere på Aftenpostens ordbruk, på samme måte som vi så på bruken av ”serberne”, og hvilke konsekvenser dette kunne ha for Aftenpostens lesere. Hvem ”bosniere” egentlig refererte til i artikkelen ble ikke oppgitt, men i dette tilfellet kan det virke som om det ikke siktes til noen spesifikk etnisk gruppe¹⁸⁹.

”Hundrevis av biler sto i går i kø for å komme seg over elven Sava, fra Bosnia og inn i Kroatia. Myndighetene stanset alle biler for å hindre menn som kan slåss i å forlate BosniaHercegovina”¹⁹⁰. I dette utdraget hentet fra artikkelen nevnes ingen etniske grupper, det vil si parter i krigen, kun at ”myndighetene” stanset alle biler. Hvilke ”myndigheter” det her er snakk om spesifiseres heller ikke, men siden hendelsene fant sted i Bosnia-Hercegovina, er det grunnlag for å anta at det siktes til de bosniske myndighetene. Det var to myndigheter i Bosnia-Hercegovina, og alternativet var myndighetene i den ikke anerkjente bosnisk-serbiske utbryterstaten Republika Srpska, som var blitt opprettet i januar 1992¹⁹¹, en påstand som kan rettferdiggjøres på grunnlag av at elven Sava renner gjennom Nord-Bosnia, som var en del av området Republika Srpska omfattet. I tillegg nevnes skyting i ”områder serbiske separatister gjør krav på, ifølge Kroatisk radio”, et utsagn som støtter en antakelse om at det er snakk om serbiske ”myndigheter”, altså at det blant annet var serbere som forsøkte å flykte. Denne artikkelen om skyting og flyktninger er for meg svært uklar i hva den vil formidle til leseren, som ikke nødvendigvis er klar over at ”myndighetene” kunne referere til serbere i utbryterrepublikken Republika Srpska. Hvem ”bosniere” refererte til, og hvem som egentlig ble stoppet av ”myndighetene” forblir uklart.

¹⁸⁷ Mønnesland 2006: 291.

¹⁸⁸ Aftenposten Morgen, 30.03.1992, ”Bosniere på flukt til Kroatia”, NTB, Associated Press.

¹⁸⁹ Artikler i Aftenposten som bruker ordet ”bosnier” som betegnelse på alle innbyggere i Bosnia-Hercegovina, ingen spesifikk etnisk gruppe: Aftenposten Morgen, 30.04.1992, ”Bosniere på flukt til Kroatia”, NTB/Aftenposten, Aftenposten Aften, 07.04.1992, ”Stille natt i Bosnia”, Aftenpostens ØstEuropa korr., Aftenposten Morgen, 24.04.1992, ”Massiv makt må til i Jugoslavia”, Åge Eknes, Aftenposten Morgen, 07.05.1992, ”En million på flukt fra krigen”, Halvor Tjønn.

Bosnier som betegnelse på bosniske muslimer: Aftenposten Morgen, 10.04.1992, ”Grensekamper mot Serbia”, Aasmund Willersrud, Aftenposten Morgen, 05.05.1992, ”Full krig og panikk i Sarajevo”, Aasmund Willersrud, Aftenposten Morgen, 08.05.1992, ”Diplomatiet fallitt i Bosnias blodige krig”, Aasmund Willersrud, Aftenposten Morgen, 14.05.1992, ”FNoperasjon kan bli fiasko”, Aasmund Willersrud, Aftenposten Morgen, 14.05.1992, ”Tre kriger kveler Bosnia”, Aasmund Willersrud, Aftenposten Morgen, 15.05.1992, ”Bosnia i nasjonalismens vold”, Tone Bringa, Aftenposten Morgen, 21.05.1992, ”Bosniere vil aldri få komme hjem”, Aasmund Willersrud.

¹⁹⁰ Aftenposten Morgen, 30.03.1992, ”Bosniere på flukt til Kroatia”, NTB, Associated Press.

¹⁹¹ Mønnesland 2006: 285.

I løpet av mars, april og mai var det kun Aasmund Willersrud som brukte ordet ”bosnier” om muslimer, da sett bort i fra en kronikk av sosialantropolog Tone Bringa¹⁹². At ordet ble brukt om de bosniske muslimene ble synlig av at ”bosnier” ble nevnt i samme ordlag som de andre etniske gruppene i samme artikkel. Det ser vi for eksempel da Willersrud skrev at ”Hærstaben i Beograd beskyldte bosnierne for å ha massakrert fire soldater, men muslimkrigerne nektet”. Her ble ”bosniere”, også kalt muslimkrigere, beskyldt av ”hærstaben i Beograd”, altså serbere, for å ha drept fire soldater¹⁹³. I denne artikkelen kan man altså gjenkjenne at ”bosnier” betyr muslim. Et annet eksempel på det samme sto på trykk i midten av mai, da ”Bosnierne” mistenkte at ”serberne og føderalhæren” ville bruke en våpenhvile for å ”omgruppere styrkene”, ved navngiving av en annen etnisk gruppe ble det klart hvem som menes ved bruken av ordet ”bosnier”, som her var muslimer¹⁹⁴. I en bildetekst gjorde Willersrud det samme, ”Gleden over løslatte krigsfanger er stor overalt, også i Sarajevo. Der omfavnet to soldater fra den føderale jugoslaviske hær igår - med usigelig lettelse - en kamerat, som var blitt tatt til fange av bosniske styrker”¹⁹⁵. Her betydde ”soldater fra den føderale jugoslaviske hær” serbere fra Den jugoslaviske folkehæren, og ”bosniske styrker” sannsynligvis muslimske. I andre eksempler er det bosniske muslimer som omtaler seg selv og sin etniske gruppe som ”bosniere”¹⁹⁶. I resten av artiklene ble ordet ”bosnier” brukt som en samlebetegnelse for innbyggere i Bosnia-Hercegovina, uavhengig av etnisitet eller nasjonalitet. Artikkelen nevnt ovenfor er et eksempel på at ”bosnier” blir brukt om innbyggere i Bosnia-Hercegovina generelt.

Å bruke ordet ”bosnier” om én av de etniske gruppene i Bosnia-Hercegovina, som Willersrud gjør, er å tilskrive denne etniske gruppen mer ”rett” til å bo i Bosnia-Hercegovina enn bosniske serbere og bosniske kroater. Dette var en av hovedkonfliktene krigen handlet om. Krigen i Bosnia-Hercegovina var en krig om territorier, som ble forlenget og intensivert av det etniske lappeteppet Bosnia-Hercegovina er så kjent for¹⁹⁷. ”Bosnisk”, eller ”bosnier” var ikke noen etnisk gruppe, nasjonalitet eller parti i krigen i Bosnia-Hercegovina, og er heller

¹⁹² Aftenposten Morgen, 10.04.1992, ”Grensekamper mot Serbia”, Aasmund Willersrud, Aftenposten Morgen, 05.05.1992, ”Full krig og panikk i Sarajevo”, Aasmund Willersrud, Aftenposten Morgen, 14.05.1992, ”FNoperasjon kan bli fiasko”, Aasmund Willersrud, Aftenposten Morgen, 14.05.1992, ”Tre kriger kveler Bosnia”, Aasmund Willersrud, Aftenposten Morgen, 15.05.1992, ”Bosnia i nasjonalismens vold”, Tone Bringa, Aftenposten Morgen, 21.05.1992, ”Bosniere vil aldri få komme hjem”, Aasmund Willersrud.

¹⁹³ Aftenposten Morgen, 05.05.1992, ”Full krig og panikk i Sarajevo”, Aasmund Willersrud.

¹⁹⁴ Aftenposten Morgen, 14.05.1992, ”FNoperasjon kan bli fiasko”, Aasmund Willersrud.

¹⁹⁵ Aftenposten Morgen, 08.05.1992, ”Diplomatiet fallitt i Bosnias blodige krig”, Aasmund Willersrud.

¹⁹⁶ Aftenposten Morgen, 14.05.1992, ”Tre kriger kveler Bosnia”, Aasmund Willersrud, Aftenposten Morgen, 21.05.1992, ”Bosniere vil aldri få komme hjem”, Aasmund Willersrud.

¹⁹⁷ Mønnesland 2006: 14.

ikke et ord som er i bruk om muslimene i Bosnia-Hercegovina i dag. De fikk navnet ”bosnjak” i 1995, som i dag er en betegnelse på Bosnias muslimer¹⁹⁸. Willersrud var i 1992 den eneste av Aftenpostens journalister som omtalte denne ene etniske gruppen som ”bosnier”, og han ga dermed muslimene et moralsk fortrinn hos leseren, som er norsk, og dermed lever etter prinsippet om nasjonalstater¹⁹⁹. Slik ordbruk som antyder at muslimene hadde mer rett til å bo i Bosnia kan sammenlignes med bruken av bestemt form for å omtale serbere, altså som *serberne*, spesielt da en negativ handling hadde blitt utført. Min konklusjon er at måten Aftenposten bruker disse ordene på kunne påvirke hvordan Aftenpostens lesere så serbere og muslimer på, her i muslimenes favør. Sannsynligvis var ikke denne omtalen av muslimer som bosniere bevisst fra journalistenes side, men heller på grunn av mangel på kunnskap.

2.7 Aftenpostens dekning av Sarajevo

Nå har vi sett nærmere på hva bruken av ordet ”bosnier” kan antyde. Dermed kan vi gå tilbake til problemet artikkelen ”Bosniere på flukt til Kroatia”²⁰⁰, handlet om. Flyktningstrømmen som i løpet av to måneder ble den verste siden andre verdenskrig²⁰¹, ble først nevnt i Aftenposten den 30. mars, og ble omtalt seks ganger i april 1992. Antallet artikler økte til 30 i mai 1992. Flyktningstrømmen var altså et tema Aftenposten mente var viktig. Da problemet ble tatt opp igjen i april ble det skrevet at ”Tusener av mennesker er på flukt fra kampområdene sør for Sarajevo etter at presidenten i går innførte unntakstilstand og sa republikken står på randen av full krig”²⁰². Ut fra dette sitatet kan man trekke tre konklusjoner for krigens, og også dekningen av krigens utvikling. For det første at tusener var på flukt innen midten av april Da mai nærmet seg slutten var det over en million²⁰³. For det andre ble Sarajevo nevnt som området folk flyktet fra, og Sarajevo kom til å bli byen nyhetsformidlere som Aftenposten valgte å fokusere på i tiden framover. For det tredje fikk leseren vite at Bosnia-Hercegovina sto ”på randen av krig”, etter at Izetbegovic hadde innført

¹⁹⁸ Mønnesland 2006: 342.

¹⁹⁹ Med prinsippet om nasjonalstater mener jeg hvordan en nasjon, dvs. et folk, har rett på en stat. Nordmenn bor i Norge, svensker i Sverige, dansker i Danmark, osv. I området som dagens Bosnia-Hercegovina består av fungerer ikke dette prinsippet på samme måte, da de tre folkeslagene, nasjonene, bor om hverandre.

²⁰⁰ Aftenposten Morgen, 30.03.1992, ”Bosniere på flukt til Kroatia”, NTB, Associated Press.

²⁰¹ Mønnesland 2006: 291.

²⁰² Aftenposten Aften, 09.04.1992, ”Tusener på flukt fra Bosnia”, Aasmund Willersrud.

²⁰³ Aftenposten Morgen, 07.05.1992, ”En million på flukt fra krigen”, Aasmund Willersrud, Halvor Tjønn. Mønnesland støtter dette utsagnet i Mønnesland 2006: 291.

unntakstilstand. Tilstanden i Sarajevo har blitt nevnt over i forbindelse med FN og krigsutviklingen, da spesielt med tanke på barrikadene som ble satt opp rundt Sarajevo i etterkant av folkeavstemningen 1. mars. I Aftenposten ble dekningen av tilstanden i Sarajevo stadig hyppigere, faktisk så hyppig av Aftenpostens dekning av konflikten i Bosnia-Hercegovina ble ensidig. Aleksandar Pavkovic tok opp dekningen av Sarajevo i vestlig media i sin bok²⁰⁴. Han skrev da at i motsetning til kampene mellom kroater og muslimer i byen Mostar, som i stor grad ble ignorert av vestlig media, ble Sarajevo fokuset for ”continuous Western media coverage”. Burg og Shoup skrev også om det overdrevne fokuset på Sarajevo i vestlig presse²⁰⁵. Aftenposten dekning av Sarajevo skal vi se på nå.

Da Jugoslavia fortsatt var samlet, var Sarajevo hovedstaden i republikken Bosnia-Hercegovina, og byen var både et industrielt sentrum og multi-etnisk. Det var flere grunner til at Aftenposten dekte hendelsene Sarajevo nøye. Byen var som nevnt et politisk sentrum, og den ble okkupert av serbere tidlig i krigen. FN-hovedkvarteret holdt til i byen, og De olympiske vinterleker (OL) ble holdt der i 1984, noe som gjorde at norske lesere sannsynligvis kjente til byen. I tillegg er byen kjent for ”skuddene i Sarajevo”, som utløste første verdenskrig. Sarajevo ble også brukt for å plassere andre byer geografisk, som for eksempel at byen Teslic lå ”nord for Sarajevo”²⁰⁶. I en artikkel om FNs tilbaketrekning fra Sarajevo ble det gjort et poeng ut av at Sarajevo var ”OLby i -84”, og at byen er på størrelse med Oslo²⁰⁷, sannsynligvis fordi den jevne norske leser kunne gjenkjenne OL og Oslos størrelse. Leserne kunne relatere til byen som beskrives må ha vært en fordel for Aftenposten, for å gjøre hendelsene forståelige for leserne.

I løpet av april og mai 1992 eskalerte pressedekningen fra Sarajevo, og byen ble etter hvert et symbol på selve krigen. Sarajevo ble omtalt 18 ganger i Aftenposten i mars og 52 ganger i mai 1992. Ifølge Aftenposten var det ”skjebnens ironi” at Sarajevo skulle fungere som hovedkvarter for FN-styrkene²⁰⁸. I begynnelsen av april ble omtalen av hendelsene i Sarajevo i økende grad preget av dramatiske overskrifter som ”FN i ro i brennende Sarajevo”, ”Skuddene drønner i Sarajevo”, ”Blodig dag i Sarajevo”, ”Krig legger Sarajevo i grus”, ”Full

²⁰⁴ Pavkovic 2000: 165.

²⁰⁵ Burg og Shoup 1999: 162-163.

²⁰⁶ Aftenposten Aften, 22.05.1992, ”Nordmann tatt til fange i Bosnia”, John Hultgren.

²⁰⁷ Aftenposten Morgen, 18.05.1992, ”De siste norske til Beograd”, NTB, Associated Press, AFP.

²⁰⁸ Aftenposten Morgen, 05.03.1992, ”Sarajevo på ny”, Leder.

krig og panikk i Sarajevo”²⁰⁹. Utover i mai fikk overskriftene et preg av håpløshet, ”Trøstesløst i Sarajevo” og ”Gisseldrama ved Sarajevo”²¹⁰. Dette var et utdrag av de mange overskriftene hvor Sarajevo var hovedtema. Og med 52 nyhetsmeldinger i mai hvor Sarajevo nevnes i Aftenposten ble byen klart overrepresentert i forhold til andre byer. At krigen i Bosnia-Hercegovina gikk spesielt hardt ut over Sarajevo er noe det er enighet om i litteraturen, men andre området ble også rammet i samme periode. I april 1992 spredte kampene seg til det meste av Bosnia-Hercegovina, skriver Mønnesland, og nevner byer som Bosanski Brod, Neum, Bijelina, Zvornik, Visegrad, Foca og Mostar, tillegg til Sarajevo²¹¹.

Dramatiske scener av livet i Sarajevo ble skildret av Aftenposten i perioden. ”Faren for en ny Balkankrig tiltok i går, da Sarajevo eksploderte i et blodig voldsdrama”²¹², skrev Willersrud, og dermed var tonen satt for dekningen av hendelsene i Sarajevo. Willersrud var ansvarlig for mye av skildringene. I april uttalte han følgende om hovedstaden, ”I Sarajevo rådde frykten og gatens anarki i går”²¹³. Mot slutten av april fortsetter denne utviklingen. ”Det lå døde mennesker i gatene”, skrev han sent i april, og i mai ble ”blodbadet”²¹⁴ i Sarajevo som sagt omtalt til sammen 52 ganger. I midten av mai ble situasjonen så farlig at FN-hovedkvarteret ble flyttet til Zagreb²¹⁵, noe Aftenposten omtalte på grunn av de norske soldatene som var involvert²¹⁶. Soldatene som ble flyttet beskrev Zagreb og Sarajevo som henholdsvis ”himmel og helvete”²¹⁷. Dette ”helvete” ble lagt så mye vekt på i Aftenposten at avisen også dekte de dagene det var ”rolig”, ”stille” eller ”pause” i Sarajevo²¹⁸. Kort fortalt var Aftenpostens dekning av hendelsene i Sarajevo overdimensjonert i forhold til hendelser andre steder i Bosnia-Hercegovina. Jeg skal nå se litt nærmere på enkelte aspekter ved dekningen av hendelsene i Sarajevo.

²⁰⁹ Aftenposten Aften, 06.04.1992, ”FN i ro i brennende Sarajevo”, Aasmund Willersrud, Aftenposten Aften, 06.04.1992, ”Skuddene drønner i Sarajevo”, Aasmund Willersrud, Aftenposten Morgen, 22.04.1992, ”Blodig dag i Sarajevo”, Reuter, Aftenposten Morgen, 04.05.1992, ”Krig legger Sarajevo i grus”, Aasmund Willersrud, Aftenposten Morgen, 05.05.1992, ”Full krig og panikk i Sarajevo”, Aasmund Willersrud.

²¹⁰ Aftenposten Morgen, 19.05.1992, ”Trøstesløst i Sarajevo”, NTB, Reuter, Aftenposten Aften, 21.05.1992, ”Gisseldrama ved Sarajevo”, Reuter.

²¹¹ Mønnesland 2006: 290.

²¹² Aftenposten Morgen, 07.04.1992, ”Sarajevo rystes av ny voldseksplasjon”, Aasmund Willersrud.

²¹³ Aftenposten Morgen, 08.04.1992, ”Kaos i selvstendige Bosnia”, Aasmund Willersrud.

²¹⁴ Aftenposten Morgen, 11.05.1992, ”Serberne med blodig offensiv”, Aasmund Willersrud.

²¹⁵ Mønnesland 2006: 291.

²¹⁶ Aftenposten Aften, 15.05.1992, ”Nordmenn under ild i Sarajevo”, Jan Gunnar Furuly, Aftenposten Morgen, 16.05.1992, ”FNstyrke får hjelp”, Kåre M. Hansen.

²¹⁷ Aftenposten Morgen, 16.05.1992, ”Ro og hvile etter krigsdrama”, Kåre M. Hansen.

²¹⁸ Aftenposten Aften, 07.04.1992, ”Stille natt i Bosnia”, Aftenpostens ØstEuropa korr., Aftenposten Morgen, 25.04.1992, Pause i Sarajevo”, Reuter, Aftenposten Morgen, 24.05.1992, ”Kamper i Bosnia før fredsmegling”, Reuter.

En annen grunn til at Sarajevo var byen pressen skrev mest om, i tillegg til grunnene jeg allerede har skrevet om, var sannsynligvis at vestlige journalister og fotografer var stasjonert i Sarajevo i perioden. Bildene fra krigen i Bosnia-Hercegovina som sto på trykk i Aftenposten var i hovedsak tatt av Reuter og Associated Press. I mars 1992 sto noen bilder fra Beograd på trykk²¹⁹, særlig i forbindelse med at Aasmund Willersrud og fotograf John Myhre besøkte Beograd, som tidligere nevnt. Disse bildene fra Beograd var derimot unntaket fra regelen, og bilder fra Sarajevo kom til å ta overhånd i mai.

Da krigen var et faktum i mai 1992, ble bildene preget av dramatikken i Sarajevo, noe som kom godt fram i bildebeskrivelsene. "Likene av soldater fra den føderale hæren som ble drept lørdag, lå i går fortsatt i sentrum av Sarajevo"²²⁰. I dette sitatet kom det fram at tilstanden i Sarajevo var nådd et punkt hvor døde serbiske soldater ikke ble fjernet fra gatene, en beskrivelse jeg vil karakterisere som trist. Å framstille Sarajevo fra et trist eller følelsesladd perspektiv var noe Aftenposten gjorde gjentatte ganger med bildevalgene i mai 1992²²¹. For eksempel viste et bilde i mai innbyggere som forsøkte å skaffe seg brød, med bildetekst som forklarte at matmangelen hadde drevet mange på flukt fra Sarajevo²²². En annen dag var det bilde av en frisør som måtte klippe kunden utendørs fordi "butikken hans er skutt i stykker"²²³, og en uke senere viste et bilde en mann og en gutt som løp over gata for å unngå å bli skutt etter å ha kjøpt en avis og et spann syltetøy²²⁴. Alle disse bildene viste alminnelige gjøremål som Aftenpostens lesere sannsynligvis kunne relatere til, å kjøpe brød, klippe seg hos frisøren og å kjøpe en avis og syltetøy. Gjøremålene ble derimot vist gjennom krigens øyne, dramatisk framstilt. Kontrasten mellom det hverdagslige og krig ble brukt som

²¹⁹ Aftenposten Morgen, 10.03.1992, "Serbere i harnisk", Aasmund Willersrud, foto: John Myhre, Aftenposten Morgen, 10.03.1992, "Serbere vil ha kongen tilbake, Aasmund Willersrud, Aftenposten Morgen, 11.03.1992, "Ønsket velkommen av FNveteran i Beograd, foto: John Myhre, Aftenposten Morgen, 11.03.1992, "Blåluene vel mottatt", Aasmund Willersrud, foto: John Myhre.

²²⁰ Aftenposten Morgen, 05.05.1992, "Full krig og panikk i Sarajevo", Aasmund Willersrud.

²²¹ Aftenposten Morgen, 05.05.1992, "Full krig og panikk i Sarajevo", Aasmund Willersrud, foto: Reuter, Aftenposten Morgen, 07.05.1992, "En million på flukt fra krigen", Aasmund Willersrud, foto: NTB, Associated Press, Aftenposten Morgen, 08.05.1992, "Diplomatiet fallitt i Bosnias blodige krig", Aasmund Willersrud, foto: NTB, AP, Aftenposten Aften, 13.05.1992, "Våpenhvile i Bosnia", Reuter, foto: NTB, AP, Aftenposten Morgen, 14.05.1992, "Tre kriger kveler Bosnia, Aasmund Willersrud, foto: Reuter, Aftenposten Aften, 15.05.1992, "Nordmenn under ild i Sarajevo", Jan Gunnar Furuly, foto: Reuter, Aftenposten Morgen, 29.05.1992, "Voldsomste kamper hittil", Reuter, foto: EPA, AFP, Aftenposten Morgen, 31.05.1992, "Kroatia: Vi kan kaste serberne ut", Aasmund Willersrud foto: Reuter.

²²² Aftenposten Morgen, 07.05.1992, "En million på flukt fra krigen", Aasmund Willersrud, foto: NTB, Associated Press.

²²³ Aftenposten Aften, 13.05.1992, "Våpenhvile i Bosnia", Reuter, foto: NTB, AP

²²⁴ Aftenposten Morgen, 14.05.1992, "Tre kriger kveler Bosnia, Aasmund Willersrud, foto: Reuter.

virkemiddel av Aftenposten, og målet med dette var sannsynligvis at leseren skulle bli følelsesmessig påvirket og interessert i historien Aftenposten fortalte.

”Helvete”²²⁵ i Sarajevo ble i mai grunnlaget for valg av intervjuobjekter i Aftenposten. I mai hadde Aftenposten et intervju på trykk hvor en tre år gammel flyktningjente og hennes familie fra Sarajevo fortalte sin historie fra krigen, og hvorfor de til slutt måtte flykte til Zagreb i Kroatia²²⁶. Med skildringer av ”Lille Emina”, som ”sover søtt” fungerte denne teksten ikke kun som en nyhetsartikkel hvor Aftenpostens lesere skulle bli oppdatert på krigens utvikling i Bosnia-Hercegovina, men den hadde et formål utover dette. Hva som foregikk i Bosnia-Hercegovina og Sarajevo på den tiden kunne Aftenpostens lesere lese om i et annet nyhetsreferat i samme avis²²⁷. Aftenposten bygde opp leserens forhold til Sarajevo over lang tid, og intervjuet deretter flyktninger som kom fra nettopp denne byen. Dette fungerte også som et virkemiddel for å få leserne følelsesmessig involvert i historiene som Aftenposten hadde på trykk, på samme måte som bildene jeg skrev om over. Det første leseren fikk vite i intervjuet er at tre år gamle Emina spurte ”-Pappa, når skal vi hjem?”, og at hun stilte faren dette spørsmålet hver dag. Fra første linje søker Aftenposten at leseren skal opprette den følelsesmessige kontakten med flyktningfamilien. Med denne åpningen gjorde Aftenposten det også klart at dette ikke er en ren nyhetsmelding med oppdatering fra krigen.

Stemningen i gymsalen i Zagreb hvor flyktningene oppholdt seg ble beskrevet som dyster. Det var ”langt mellom smilene”, og de hadde ”forgjeves prøvd å gjøre det koselig rundt seg”. En TV ”skråler ut siste nytt om kampene i sør. Rapportene skaper ingen jubel. Mer død, nye ødeleggelser.” Et bilde av familien sto på trykk sammen med artikkelen, og i bildeteksten uttalte ”Pappa David” at ”fremtiden ser håpløs ut”. Skildringene og intervjuene i teksten hadde et reportasjepreg, og observasjonen og stilen er personlig for journalisten, Kåre M. Hansen. Han tilegnet for eksempel TVen en menneskelig egenskap ved at den ble beskrevet med ordet ”skråler”, i stedet for ”vise”, for eksempel. Språket var ment for å underholde, og reportasjen er et eksempel på den dramatiske nyhetsformidlingen Ramet viste til, og som jeg viste til i kapittel en²²⁸.

²²⁵ Aftenposten Morgen, 16.05.1992, ”Ro og hvile etter krigsdrama”, Kåre M. Hansen.

²²⁶ Aftenposten Morgen, 19.05.1992, ”Drømmer om å få komme hjem”, Kåre M. Hansen.

²²⁷ Aftenposten Morgen, 19.05.1992, Trøstesløst i Sarajevo”, NTB, Reuter.

²²⁸ Kap. 1. Ramet 2006: 1

Temaet i teksten, flyktninger fra krigen i Bosnia-Hercegovina, var et dagsaktuelt tema, som er et trekk ved nyhetsartikkel, men følger ikke prinsippet om fallende viktighet, som jo er et annet trekk ved en nyhetsartikkel²²⁹. Dette prinsippet kan fungere som et skille mellom en nyhetsartikkel og en nyhetsreportasje. At det er et skille mellom en nyhetsreportasje og en nyhetsartikkel betyr ikke nødvendigvis at en artikkel ikke kan ha et *reportasjeelement*, som ifølge Benestad Hågvar skal skape innlevelse²³⁰. I *Norsk presses historie: bind 3*, blir sjangerutviklingen fra 1951 og fram til 2010 redegjort for, og ”sjangerblanding”, altså at man blander elementer av de tre hovedsjangerne, referatet, reportasjen og intervjuet, ble mer og mer vanlig²³¹. I denne boka legges det fram en ny type intervju som ble vanlig fra 2008, kalt påhengte ”caser”, som vil si at et intervju som skal fungere som ”en menneskelig historie som kan illustrere saken”²³². Siden nyhetsoppdateringen fra krigen ble omtalt i en annen artikkel i samme avis, har ikke dette intervjuet denne funksjonen, og virker heller som en ”påhengt case” til et tema som opptok Aftenposten, altså flyktningstrømmen krigen skapte.

Sjangerblanding i pressen ble vanligere fra 70-tallet, og er i dag en vanlig del av avisenes tekster²³³. Aftenposten hadde i grad fulgt den generelle utviklingen i pressen, mot større bruk av bilder, intervjuer, dramatiske skildringer, sjangerblandinger, og mindre bruk av nyhetsreferatet. Denne utviklingen møter sannsynligvis leserens økende behov for å bli underholdt, etter at TVen gjorde inntog i nyhetsformidlingen. Aftenpostens dekning av krigen i Bosnia-Hercegovina bærer preg av behovet for å konkurrere med TVens levende bilder²³⁴, som forrige ”påhengte case”, om flyktningene i gymsalen i Zagreb, illustrerer²³⁵.

Et annet eksempel på nyhetsreportasje med intervju som fungerte som en såkalt påhengt case sto på trykk i mai, i en avis med ytterligere to saker om Bosnia-Hercegovina, en leder, og en nyhetsartikkel²³⁶. I nyhetssaken ”Krigens barn får oppleve Oslo i fest” het det at Aftenposten skulle følge to kroatisk flyktningbarn som var blitt invitert til 17-maifest i Oslo. De to barna som var ”blant den jugoslaviske borgerkrigens uskyldige ofre” ble fargerikt beskrevet:

²²⁹ Se kap. 1.4 for mer informasjon om sjangere, og Dahl (red.) 2010, bind 3: 254 og 261.

²³⁰ Hågvar 2007: 64.

²³¹ Dahl (red.) 2010, bind 3: 252 – 267.

²³² Dahl (red.) 2010, bind 3: 262 – 263.

²³³ Dahl (red.) 2010, bind 3: 257 – 267.

²³⁴ Om TVens påvirkning på norsk presse, se Dahl (red.) 2010, bind 3: 266.

²³⁵ Aftenposten Morgen, 19.05.1992, Trøstesløst i Sarajevo”, NTB, Reuter.

²³⁶ Aftenposten Morgen, 12.05.1992, ”Krigens barn får oppleve Oslo i fest”, Kåre M. Hansen, Aftenposten Morgen, 12.05.1992, ”Bosnia”, Leder, Aftenposten Morgen, 12.05.1992, ”Serbernes fiender er splittet”, Aasmund Willersrud.

Hrvoje fra Vukovar er tilsynelatende mer munter enn Marina. Men det er utenpå. I bakhodet herjer minnene. 20. november mistet 13åringen sin far. Stipicar Barisic døde etter å ha blitt truffet av en snikskytter. Han var i ferd med å hjelpe sivile inn i et dekningsrom da den jugoslaviske hæren angrep. Hrvojes historie er dramatisk, men han klarer ikke å dele den med noen. Ikke engang moren får vite hva han føler inni seg. Unggutens høyeste ønske er å få pappa tilbake, og å kunne vende hjem. Sammen med mor og besteforeldrene er han midlertidig innlosjert i en trang blokkleilighet i Zagreb.²³⁷

I dette utdraget ble faren til 13 år gamle Hrvoje sin heltmodige død beskrevet, og Hrvojes indre liv, altså hans tanker og følelser, ble også presentert av journalist Kåre M. Hansen. Den omtale Marina er den andre 13 år gamle flyktingen som har blitt invitert til Oslo, og som utdraget antyder ble hun beskrevet som mindre munter enn Hrvoje. Måten hennes far døde på ble også dramatisk beskrevet, han ”ble sprengt i fillebiter da han som et menneskelig skjold kastet seg over en eksploderende granat”. Men hvilken sjanger tilhørte denne nyhetssaken?

Denne saken, som fungerte først og fremst som et nyhetsintervju, hvor to øyenvitner ble intervjuet, samtidig som informasjonen som ble plassert mellom utsagnene, også en ”personhistorie”. Personhistorien blir i ”Norsk presses historie” beskrevet som ”historier om kamp eller triumfer, ... med et offer eller en helt i hovedrollen”²³⁸, en karakteristikk som passer for denne saken. ”Kampen” kan referere til at disse barna har opplevd krigen på nært hold, og at de begge mistet fedrene sine før de flyktet. Barna, deres familier, og ikke minst fedrene som i følge Aftenposten ofret seg for at andre kunne overleve, er ”heltene”, fordi de har gått gjennom store påkjenninger. De er også ofre for krigen. Personhistorien skinner altså igjennom i teksten. At journalisten beskrev omgivelsene i detalj, det vil si, at han skildret tilstanden for flyktingene i Kroatia, gir intervjuet et nyhetsreportasjeelement. Saken skilte seg fra nyhetsartikkelsjangeren, eller: nyhetsreferatet²³⁹, ved at innholdet ikke ble rangert etter prinsippet om fallende viktighet, og den introduserte lite ny informasjon, utover at to barn fra Kroatia skulle feire 17. mai i Oslo. Det sistnevnte kunne vært en nyhetsartikkel i seg selv, at regjeringen inviterte to barn fra alle de nye statene i Europa, da inkludert Kroatia og Bosnia-

²³⁷ Aftenposten Morgen, 12.05.1992, ”Krigens barn får oppleve Oslo i fest”, Kåre M. Hansen.

²³⁸ Dahl (red) 2010, bind 3: 260.

²³⁹ Forskjellig litteratur benytter forskjellige navn, Hågvar, omtaler den vanlige nyhetssaken som ”nyhetsartikkel”, eller ”nyhetsmelding”, og omtaler motsatsen som ”reportasje”. Hågvar 2007: 64. Dahl (red.) bruker ”nyhetsreferatet”, ”nyhetsreportasjen” og ”nyhetsintervjuet”. Forskjellen her er at Dahl skriver ut i fra et historisk perspektiv, og beskriver overgangen fra en hyppig bruk av nyhetsreferatet på 50-tallet, og nyhetsintervjuet- og nyhetsreportasjens overtakelse på 90-tallet, og deretter blandingen av disse, som ble vanlig på 2000-tallet. Det rene nyhetsreferatet er så å si dødt i 2008 (Dahl (red) 2010, bind 3: 263), men elementer av referatet kan bli funnet i andre sjangre (blandingssjangre). Dahl (red.) 2010, bind 3: kap 4. Jeg bruker ”artikkel” som en generell beskrivelse av nyhetsoppdateringer som sto på trykk i avisene, men synes også det er fruktbart å gjenkjenne sjangrene reportasje og intervju. Se kap 1.4

Hercegovina på 17. maifeiring i Oslo. For å oppsummere, saken inneholdt elementer av både nyhetsintervju og nyhetsreportasje.

Språket bar heller ikke preg av å gjøre forsøk på å gjengi et objektivt nyhetsreferat. Språket i denne saken var derimot ment for å underholde og engasjere leseren, mens artikkelen om krigen i Bosnia-Hercegovina i samme avis var ment for å opplyse²⁴⁰. Lederen som også sto på trykk i samme avis skulle fungere som politisk påfyll for leseren²⁴¹. Ved å se nærmere på blant annet språkbruken skal jeg se nærmere på Aftenpostens bruk av nyhetsintervjuet som sjanger.

2.8 Aftenposten bruk av intervju

Intervjuet som sjanger i Aftenposten er det interessant å se nærmere på. Jeg har allerede nevnt én type intervju, personhistorien. De to andre hovedtypene intervjuer som i *Norsk Presses historie* blir omtalt som de mest brukte typene intervjuer på 1990-tallet var ekspertintervjuet og saksintervjuet²⁴². Ekspertintervjuet vil si at en ekspert på et område, for eksempel en professor eller en forsker, blir intervjuet for å belyse en sak. I kapittelet kalt ”Referatets død, intervjuets seier”, i bind fire av utgivelsen *Norsk presses historie* blir ekspertintervjuet omtalt som intervjutypen det ”er flest av i Dagbladet” i 1991²⁴³. Derfor er det overraskende at jeg ikke fant noen ekspertintervjuer i Aftenposten i perioden. I en periode i europeisk historie da flere store stater ble oppløst i mindre stater, jeg tenker først og fremst på Sovjetunionen, Tsjekkoslovakia og Jugoslavia, burde det sannsynligvis vært mulig å intervju noen om de politiske omveltningene. Den siste typen, saksintervjuet, beskrives som ”en nyhetssak som presenteres i intervjuets form”, som vil si at intervjuobjektet forteller nyheten²⁴⁴. De tidligere nevnte intervjuene med FN-personell i området er eksempler på saksintervjuer, siden soldater og offiserer ble brukt til å fortelle om hva som foregikk i krigen, og hvordan det gikk med FN i perioden.

Det første intervjuet Aftenpostens lesere fikk med innbyggerne i det tidligere Jugoslavia var 21. april, da muslimske flyktninger fra Visegrad i Bosnia-Hercegovina fikk uttale seg om

²⁴⁰ Aftenposten Morgen, 12.05.1992, ”Serbernes fiender er splittet”, Aasmund Willersrud.

²⁴¹ Aftenposten Morgen, 12.05.1992, ”Bosnia”, Leder.

²⁴² For mer om de forskjellige typer intervjuer og bruken av disse, se Kapittel 1 om kilder, og Dahl (red.) 2010, bind 3: 251-267.

²⁴³ Dahl (red.) 2010: bind 3: 260.

²⁴⁴ Dahl (red.) 2010: bind 3: 260.

tilstandene i hjembyen²⁴⁵. Denne artikkelen var midlertidig ikke en personhistorie, til tross for at den inneholdt elementer av dette. Den var delt inn i fire deler, første del er intervjuet med muslimske flyktninger, andre del oppdatering fra krigen, med referanser til mediene i Serbia og Bosnia-Hercegovina²⁴⁶, tredje del er et intervju med Odd Solem, som var lederen for den norske FN-styrken i Sarajevo. Den fjerde delen besto av tre linjers forklaring om hvorfor det var krig i Bosnia-Hercegovina. Begge intervjuene i denne artikkelen fungerte som saksintervjuer ved at de drev "handlingen" framover. Det første intervjuet forklarte at det var mange som måtte flykte fra hjembyene sine, og hvilke tilstander flyktningene måtte takle. Intervjuet med Solem ble brukt for å kommentere på at "væpnede militsgrupper er i ferd med å gjøre forvirringen total ved å forkle seg som FNsoldater"²⁴⁷. Odd Solem og den muslimske flyktningen ble beskrevet i forskjellig ordelag og med forskjellig ordlyd, og disse to intervjuene hadde to forskjellige funksjoner i teksten.

Intervjuet med de bosniske muslimene kan karakteriseres som trist. Det begynte med en dramatisk beskrivelse, "Tusener av flyktninger er på vei til fots gjennom skoger eller i tettepakkede biler for å komme seg vekk fra de serbiske styrkene i Bosnia-Hercegovina"²⁴⁸. Det ble forklart at de hadde flyktet fordi den "Beogradkontrollerte militsen De hvite ørnene" hadde okkupert Visegrad²⁴⁹. Da flyktning Aina Hodzic fortalte om situasjonen ble hun beskrevet som gråtende, "Vi våger ikke å vende tilbake til vår hjemby Visegrad, og vi kan ikke bli her, gråt Aina Hodzic (40), en enke som har flyktet sammen med sin 12 år gamle sønn." Hun ble altså også beskrevet som "enke", informasjon som egentlig ikke nødvendigvis er relevant for leserens forståelse av krigen, en beskrivelse som heller skal engasjere leseren følelsesmessig. Odd Solem ble ikke beskrevet med følelsesstemte ord i artikkelen. Han "gråt" ikke, men "bekreftet" informasjon.

²⁴⁵ Aftenposten Aften, 21.04.1992, "Serberne erobrer muslimske byer", NTB, Associated Press og Reuter.

²⁴⁶ Aftenposten siterte "det statskontrollerte fjernsynet i Beograd" og "radiatorer" i artikkelen, uten å gi nærmere forklaring på hva dette ville si. Aftenposten Aften, 21.04.1992, "Serberne erobrer muslimske byer", NTB, Associated Press, og Reuter.

²⁴⁷ Aftenposten Aften, 21.04.1992, "Serberne erobrer muslimske byer", NTB, Associated Press og Reuter.

²⁴⁸ Ibid.

²⁴⁹ At De hvite ørnene var kontrollert fra Beograd er ikke dokumentert i litteraturen. Malcom omtaler denne gruppen som en paramilitær gruppe, og Susan Woodward omtaler samme gruppe som underlagt den Zeljko Raznatovic-Arkan, også kalt Arkan, en kriminell etterlyst av INTERPOL for drap og diverse andre kriminelle handlinger. Arkan ledet den beryktede serbiske paramilitære gruppen "Arkans tigre". Malcolm 1996: 236, Susan Woodward, *Balkan Tragedy, Chaos and Dissolution After the Cold War*, Washington D. C., 1995: 254.

Valg av intervjuobjekt kan fortelle oss noe om Aftenpostens syn på krigen. Vi har allerede i analysen møtt to kroatisk flyktningbarn²⁵⁰, og de to flyktningbarna ble fulgt av Aftenposten fram til 17. Mai²⁵¹. Da ble de avbildet ikledd sine folkedrakter på 17. maifeiringen i Oslo²⁵². Dette var ikke den eneste gangen Aftenposten skrev om barn, i mai 1992 forekom dette i økende grad. Av personhistorier som intervju, intervju av barn eller flyktninger var det ingen på trykk i mars 1992. 13. mai var det på side 3 i Aftenposten Morgen to intervjuer med barn som intervjuobjekt, hvor det ene intervjuet var om de to kroatisk flyktningbarna som skulle til Oslo på 17. mai²⁵³. Det andre intervjuet hadde overskriften ”Triste barneøyne i krigsherjet land”, og var skrevet av Ole Martin Bjørklid²⁵⁴. På side 9 i samme avis ble krigens utvikling beskrevet i en artikkel av Willersrud²⁵⁵. De to intervjuene var altså ikke ment som dekning av krigens utvikling. I det sistnevnte intervjuet, ”Triste barneøyne i krigsherjet land”, ble de krigsrammede barna sine beskrivelser skildret i detalj.

- Mens vi var i huset, ble det truffet av en granat. Jeg sto i døren da det skjedde. Faren min ble truffet i armen, og han ropte på meg at jeg måtte bringe ham et belte så han kunne stoppe blødningen. Det var helt forferdelig. Armen hans var bare kjøtt, du kunne ikke se noe ben, og jeg holdt alt dette i hendene mine. Senere falt armen av, forteller den lille piken på elleve år, og hun fortsetter:
- Min søster ble også skadet. En granatsplint gikk inn i ryggen hennes, og ut gjennom maven. Hun ble liggende på en benk, uten å kunne røre på bena. Jeg husker hun lå der, med innvollene ut av maven. Hun ba om å få noe å drikke, og jeg hentet vann, men hun kunne ikke drikke, for alt vannet kom ut av maven, sier piken.²⁵⁶

I sitatet over beskrev barna detaljert groteske opplevelser fra krigen. Selve artikkelen handlet om et forskningsprosjekt med krigsrammede barns reaksjoner som hovedtema, og dramatiske skildringer forekom også i denne artikkelen, for eksempel hadde barna blitt tvunget fra sine hjem ”med kuler og granater”. Dette intervjuet skulle også engasjere leserens følelser, triste barn med en vanskelig livshistorie fikk sannsynligvis leseren til å synes synd på de kroatisk barna, på samme måte som krigsskildringene til de to kroatisk flyktningbarna som skulle dra til Oslo på 17. Mai. Artikkelen om de to kroatisk flyktningbarna spilte ikke i denne Aftenposten-utgaven på triste skildringer, men heller at barna gledet seg til å dra til Oslo. Bjørklid skrev om kroatisk barn igjen 18. mai, også da ble barnas beskrivelser en viktig del

²⁵⁰ Aftenposten Morgen, 12.05.1992, ”Krigens barn får oppleve Oslo i fest”, Kåre M. Hansen.

²⁵¹ Ibid. Aftenposten Morgen, 13.05.1992, ”Stiller opp i nasjonaldraktene”, Kåre M. Hansen, Aftenposten Aften, 14.05.1992, ”Vennskap over nye grenser”, Bård Idås.

²⁵² Aftenposten Morgen, 18.05.1992, ”Fra krig til fredelig feiring”, Wenche Fuglehaug.

²⁵³ Aftenposten Morgen, 13.05.1992, ”Stiller opp i nasjonaldraktene”, Kåre M. Hansen.

²⁵⁴ Aftenposten Morgen, 13.05.1992, ”Triste barneøyne i krigsherjet land”, Ole Martin Bjørklid.

²⁵⁵ Aftenposten Morgen, 13.05.1992, ”EFnederlag i Bosnia”, Aasmund Willersrud.

²⁵⁶ Aftenposten Morgen, 13.05.1992, ”Triste barneøyne i krigsherjet land”, Ole Martin Bjørklid.

av budskapet i teksten, som var en oppfordring til nødhjelp til kroatisk barn²⁵⁷. ”Tid og sted glemmer jeg aldri. Det som skjedde sitter fastspikret i mitt sinn, fortalte en pike om sin opplevelse av et bombeangrep som drepte hennes nærmeste familie. En annen forteller at lukten av blod fortsatt plager henne. ”Vi blir fortalt at vi må glemme, men hvordan er det mulig”, spør en liten pike.”²⁵⁸ Denne bruken av intervjuer i Aftenposten for å fremme følelser hos leseren hadde sannsynligvis sammenheng med den tidligere omtalte generelle utviklingen i norsk presse på 90-tallet. Avisene måtte kjempe mot TVens levende bilder, og tok i bruk personhistorier og reportasjer som middel for å underholde leseren. Konsekvensen av dette var sannsynligvis at nyhetsformidlingen i aviser som Aftenposten ble mindre nøytral i framstillingen av krigen. En leser vil sympatisere med et kroatisk flyktningbarn, men ikke med serbiske flyktningbarn, siden disse ikke ble intervjuet.

Et fellestrekk ved intervjuene i Aftenposten var at intervjuobjektene var kroater, eller i sjeldnere tilfeller, muslimer, og én serber. Den ene serberen som ble intervjuet av Aftenposten var en serbisk fotballspiller som hadde flyktet fra Sarajevo til det serbiske fotballaget ”Røde Stjerne” i Beograd, og deretter til Lillestrøm Sportsklubb²⁵⁹. I intervjuet beskrev han situasjonen som ”meget trist og vanskelig”, og sa at hans tidligere kamerater var ”både serbere, kroater og muslimer”. Dette intervjuet er ikke preget av dramatiske og triste skildringer slik som de jeg har omtalt over, og Vladimir, som intervjuobjektet het, meddelte at dersom han ikke hadde blitt sendt til Norge av faren ville han ”sannsynligvis ligget bak barrikadene med skarpladd gevær. Ingen er trygge i kuleregnet som stadig faller over Sarajevo.”²⁶⁰ Dette siste intervjuet er unntaket fra regelen, med tanke på at kroater og muslimer figureerte som hovedpersonene i Aftenpostens fortelling fra krigen. I flere av intervjuene ble altså serbere gjenstand for negativ omtale, spesielt av kroatisk flyktninger. Det er på ingen måte merkelig at kroatene snakket negativt om serbere, da det var disse som hadde drevet dem fra hjembyen²⁶¹. Det kritiske blikket må i denne sammenheng vendes mot Aftenposten og Reuter, som for det meste valgte intervjuobjekter fra én side av konflikten. Aftenposten framstilte da de involvertes syn på konflikten kun fra den ene siden, noe som kan resultere i ensidig dekning.

²⁵⁷ Aftenposten Morgen, 18.05.1992, ”Trygler om hjelp til kroatisk barn”, Ole Martin Bjørklid.

²⁵⁸ Ibid.

²⁵⁹ Aftenposten Aften, 19.05.1992, ”Flyktet fra krigen i Sarajevo, prøver lykken i LSK”, Kaj T. Pedersen.

²⁶⁰ Ibid.

²⁶¹ Mønnesland 2006: 291.

Et annet intervju hvor anti-serbiske holdninger kom fram i Aftenposten var da en tilfeldig kosovoalbaner i Oslo fikk uttrykke sin frustrasjon over serbere²⁶². ”Først i det siste har verden fått øynene opp for serbernes herjinger, nå er krigen i full gang. Kosovoalbanere har ventet på krigen lenge, etter at de i årevis er blitt ydmyket og trakasert av serberne,” sa hun til Aftenposten²⁶³. Det siste intervjuet Aftenposten hadde på trykk var med en kroat i den kroatisk kystbyen Dubrovnik, og en bosnisk kroat som krevde internasjonal, militær intervensjon etter et serbisk bombeangrep mot Sarajevo²⁶⁴. Artikkelen ga en oppdatering om krigen i Bosnia-Hercegovina, ”I Sarajevo sto serbiske styrker bak et bombardement gjennom hele natten i går. Hensikten var å forsøke å knekke de kroatisk og muslimske forsvarsstyrkenes vilje til å holde fast ved sitt lands selvstendighet”²⁶⁵. Bosniske serbere ble her beskyldt for å prøve å ”knekke” de andre partenes vilje til å holde det nye landet selvstendig. Denne tolkningen av krigen er en svært forenklet versjon av en komplisert krig, og intervjuene med de to kroatene styrker deres stilling som offer i krigen. Aftenpostens bruk av intervjuer var altså ensidig, og en av partene i krigen, serbere, fikk kun to uttale seg. Kroater og muslimer fikk derimot uttale seg i avisen gjennom hele perioden, og var tydelige i sin negative omtale av serbere.

2.9 Aftenpostens politiske holdninger og syn diplomatiet

Den tiltagende flyktningstrømmen og tilstanden i Sarajevo var altså de to mest omtalte hendelsene i Aftenpostens dekning av krigen i april 1992, og diplomatiet fikk mindre plass. Med diplomatiet mener jeg de fredsforhandlingene som ble gjort av EF, FN og partene i krigen. For å få en oversikt over Aftenpostens politiske ståsted, og tilsvarende syn på fredsforhandlingene skal jeg se nærmere på artikler forhandlinger og diplomati omtales, i tillegg til lederartikler om emnet. Begge disse punktene hadde innflytelse på Aftenpostens framstilling av krigen. I siste halvdel av mars het det i Aftenposten at partene i krigen var ”blitt enige om å organisere republikken på regional basis”²⁶⁶, uten nærmere forklaring på hva dette kunne bety i praksis. I denne artikkelen ble det ikke skrevet noe konkret om en

²⁶² Aftenposten Aften, 27.04.1992, ”Lopper i lange baner”, Paul Vatne Einar.

²⁶³ ”Trakasert” er et direkte sitat fra avisen, jeg har derfor ikke rettet skrivefeilen. Aftenposten Aften, 27.04.1992, ”Lopper i lange baner”, Paul Vatne Einar.

²⁶⁴ Aftenposten Morgen, 30.05.1992, ”Serbia trapper opp krigen”, Reuter.

²⁶⁵ Aftenposten Morgen, 30.05.1992, ”Serbia trapper opp krigen”, Reuter.

²⁶⁶ Aftenposten Morgen, 19.03.1992, ”Bosnia tar ingen sjanser”, Aasmund Willersrud.

fredsplan. Ordet ”kantonisering” dukket opp i Aftenposten 24. mars, også denne gangen uten konkretisering²⁶⁷. Det diplomatiske arbeidet denne artikkelen siktet til var prinsippet som fredsavtalen til den portugisiske EF-diplomaten Jose Cutilheiro var bygd på. Cutilheiro-planen, også omtalt som Lisboa-avtalen²⁶⁸. Denne avtalen gikk ut på at Bosnia-Hercegovina skulle deles inn i tre selvstyrte regioner, kalt kantoner, og at de tre partene skulle få styre sin egen kanton, derav ”kantonisering”²⁶⁹. Fredsplanen ble altså ikke direkte omtalt i Aftenposten før den 24. mars. Ifølge litteratur om krigen hadde de tre partene i Bosnia-Hercegovina blitt enige om implementering av denne avtalen den 17. Mars, men ingen var egentlig fornøyd med denne etniske delingen av landet. Det skyldtes uenighet om størrelsen på områdene hver part skulle få tildelt, og til slutt valgte den muslimske part å trekke seg fra avtalen²⁷⁰. At denne fredsavtalen fikk såpass lite omtale i Aftenposten, kan henge sammen med den tidligere nevnte oppgittheten som Willersrud omtalte Balkan med. Utsagn som ”Om nå noen plutselig skulle være i stand til å garantere noe som helst på Balkan”, og ”Etter Balkans egen jernlov er det den som har makt og evne til å sette sine interesser igjennom”, undergravde diplomatiske forsøk på å avslutte konflikten²⁷¹.

Aftenposten nevnte muslimenes tilbaketrekking av underskriften sin fra fredsavtalen til sammen tre ganger, og det ble ikke lagt vekt på i artiklene²⁷². At serbere var den mest aggressive part i krigsutbruddet er det enighet om i litteraturen om krigen, men det er også viktig å få fram at alle parter hadde skyld i konflikten²⁷³. At muslimene var den parten som ikke ville gjennomføre Cutilheiro-planen, altså et kompromiss, gjorde ikke muslimene til noen sydebukk i Aftenposten. Ved ett tilfelle ble det presisert at det var muslimene som trakk seg fra avtalen²⁷⁴, mens det senere ikke ble navngitt noen skyldig i at avtalen ikke ble gjennomført, og bare sagt at avtalen ”sprakk”²⁷⁵. I sistnevnte ble altså ingen syndere navngitt, men når det sies at det var ”avtalen” som sprakk, er avtalen dermed subjektet i setningen. Ved

²⁶⁷ Aftenposten Morgen, 24.03.1992, ”Nye sammenstøt i Bosnia”, Aasmund Willersrud.

²⁶⁸ Moen 2009: 119.

²⁶⁹ Mønnesland 2006: 289.

²⁷⁰ Mønnesland 2006: 290.

²⁷¹ Aftenposten Aften, 24.04.1992, ”Serbisk offensiv etter bosnisk krav”, Aasmund Willersrud, Aftenposten Morgen, 14.03.1992, ”Tre kriger kveler Bosnia”, Aasmund Willersrud.

²⁷² Aftenposten Morgen, 28.03.1992, ”Ny Balkankrise truer i Bosnia”, Aftenpostens ØstEuropakorr., Aftenposten Morgen, 13.04.1992, ”Flykter i panikk fra Bosnia”, Aasmund Willersrud, Aftenposten Morgen, 14.03.1992, ”Tre kriger kveler Bosnia”, Aasmund Willersrud.

²⁷³ Mønnesland 2006: 290.

²⁷⁴ Aftenposten Morgen, 28.03.1992, ”Ny Balkankrise truer i Bosnia”, Aftenpostens ØstEuropakorr.

²⁷⁵ Aftenposten Morgen, 13.04.1992, ”Flykter i panikk fra Bosnia”, Aasmund Willersrud,

å formulere seg slik at avtalen får rolle som subjekt i setningen, som vil si at ingen parter i krigen fikk skyld for at avtalen sprakk, frigjøres samtidig muslimene for skyld²⁷⁶.

Den mislykkede Cuttilheiro-planen stoppet ikke Aftenposten fra å hylle en annen fredsmeglers arbeid. Amerikanske Cyrus Vance ble i mars 1992 utpekt av Aftenposten som kandidat for Nobels fredspris, hyllet for sitt arbeid med å megle mellom Israel og Egypt, ”og nå for sin innsats i Jugoslavia”²⁷⁷. I en leder sent i mars fikk han ”æren for den utvei som er funnet i Jugoslavia”²⁷⁸. Dette utsagnet er hentet fra en leder som handlet om fredsmeglingen som foregikk i Kaukasus, hvor Vance var aktiv²⁷⁹. I lederen ble det ikke presisert hvilken utvei det var snakk om, men det var klart at Aftenposten hadde forhåpninger til denne amerikaneren, og lignende forhåpninger ble ikke uttrykt ovenfor de europeiske meglere. Det Aftenposten sannsynligvis siktet til var at Vance sto ansvarlig for fredsavtalen som ble skrevet under tredje januar 1992, avtalen som gjorde slutt på krigshandlingene i Kroatia²⁸⁰. Denne avtalen var den femtende våpenhvilen som ble satt i effekt, og den dempet krigshandlingene i Kroatia betydelig fram til 1995 da rundt 150.000 kroatisk serbere ble drevet ut av Kroatia²⁸¹. Det het altså i Aftenposten at Vance hadde funnet en utvei i Jugoslavia, til tross for den eskalerende situasjonen i naborepublikken Bosnia-Hercegovina.

At Aftenposten skrev såpass lite om fredsmeglingen antar jeg at har sammenheng med at journalistene hadde lite kunnskap om befolkningen, mangelen på informasjon, og muligens journalistenes syn på Balkans befolkning. Beskrivelser av ”gammelt hat og bitre motsetninger” preget omtalen av lokalbefolkningen, skildringer som ikke viste tiltro til at fred var oppnåelig på ”Brannfarlige Balkan”²⁸². En annen grunn kan ha vært en mangel på kunnskap om diplomatiet blant journalistene, dette i tillegg til at konflikten ikke nødvendigvis så ut til å være en borgerkrig enda. Som vi skal se på senere i kapittelet hadde også Aftenposten et tydelig politisk syn, avisen mente at stormaktene, da spesielt FN, gjorde for lite for å hindre krigsutbruddet. Dette gjenspeilet seg sannsynligvis i hvor lite diplomatiet ble

²⁷⁶ Setningen har ikke *agens*, ingen som utfører handlingen i setningen. Det kan dermed virke som at avtalen selv var skylden for at avtalen ikke holdt. Om bruk av *agens* i pressen, se Hågvar 2007

²⁷⁷ Aftenposten Morgen, 13.03.1992, ”Vil gi fredsprisen til Cyrus Vance”, NTB.

²⁷⁸ Aftenposten Morgen, 20.03.1992, ”Håpløst”, Leder.

²⁷⁹ Ibid.

²⁸⁰ Mønnesland 2006: 281.

²⁸¹ Hvor mange kroatisk serbere som faktisk flyktet er vanskelig å vite sikkert. Mønnesland oppga et tall på 120.000 serbere i sin bok fra 2006, og Ramet opererte med 150.000 i sin bok fra 2006. Mønnesland 2006: 338, Ramet 2006: 463.

²⁸² Aftenposten Morgen, 09.04.1992, ”Brannfarlige Balkan”, Aftenposten. Muligens en leder.

omtalt. Dersom Aftenposten hadde hatt like mye tiltro til FN og EU sine fredsmeklere som til amerikanske Cyrus Vance så kanskje Cutilheiro-planen hadde blitt mer omtalt.

Da jeg introduserte Aftenpostens korrespondent, Willersrud, omtalte jeg hans syn på fredsforhandlingene som deterministisk. Ikke alle artiklene hans viste dette synet da han omtalte diplomatiet, for eksempel da han skrev om "Ledelsen i Sarajevo" sin søken etter støttespillere²⁸³. I artikkelen siterte han Bosnias utenriksminister Haris Silajdzic som sammenlignet situasjonen i Sarajevo med massakren i Beijing i 1989. Silajdzic sammenlignet altså hendelsene i Sarajevo med en tragisk hendelse i Kina for å oppfordre til internasjonal hjelp i Bosnia-Hercegovina, noe Willersrud videreformidlet. Willersrud omtalte ikke denne handlingen i deterministisk ordlag, sannsynligvis på grunn av Silajdzic' oppfordring til internasjonal intervensjon, en handling vi skal senere at Aftenposten støttet. Da det gjaldt oppfordringer til våpenhviler eller fredsforhandlinger var Willersrud betydelig mer negativ til det eventuelle utfallet²⁸⁴.

En Aftenposten-artikkel uten oppgitt forfatter med tittelen "Brannfarlige Balkan" viste at det ikke bare var Willersrud i redaksjonen som var skeptisk til diplomatiet i Bosnia-Hercegovina²⁸⁵. "Konflikten i BosniaHercegovina i det tidligere Jugoslavia er et nytt eksempel på hva som skjer når det ytre trykk fjernes og gammelt hat og bitre motsetninger får komme til overflaten. Vi har sett de tragiske følger av dette i naborepublikken Kroatia"²⁸⁶. Den tidligere omtalte teorien om at "gammelt hat" var grunnen til at det ble krig i Bosnia-Hercegovina ble også i denne artikkelen brukt som forklaring på krigen. Forfatteren av artikkelen brukte altså Bosnia-Hercegovinas historiske posisjon mellom øst og vest for å forklare hvorfor folkegruppene i "den etniske kruttønnen BosniaHercegovina" utgjorde "en farlig eksplosiv blanding"²⁸⁷. Forfatteren demonstrerte et deterministisk syn ved å vise til de negative sidene ved Balkans historie for å illustrere situasjonen som håpløs. Aftenposten-artiklene som hadde en deterministisk vinkling brukte på denne måten historie for å legitimere sitt syn på krigen.

Bruken av historie som forklaring på hvorfor det ble krig var altså utbredt i Aftenposten i perioden. Journalistene knyttet historie til hvorfor de etniske gruppene hadde nasjonalistiske

²⁸³ Aftenposten Morgen, 09.04.1992, "Bosnia søker støttespillere", Aasmund Willersrud.

²⁸⁴ For mer om Willersruds omtale av fredsforhandlinger og våpenhviler kap. 2.5

²⁸⁵ Aftenposten Morgen, 09.04.1992, "Brannfarlige Balkan", Aftenposten. Muligens en leder.

²⁸⁶ Ibid.

²⁸⁷ Ibid.

holdninger. En kronikk skrevet av sosialantropolog Tone Bringa bidro til denne tolkningen av hvorfor det ble krig i Bosnia-Hercegovina²⁸⁸. Hun skrev i kronikken at ”I Sarajevo har omgang med mennesker av forskjellig kulturell og religiøs bakgrunn vært en naturlig del av dagliglivet. Men en fanatisk serbisk nasjonalisme opplever dette mangfoldet som en provokasjon”²⁸⁹. Det ble ikke oppgitt kilder til denne uttalelsen, kun at Bringa sin doktoravhandling omfattet bosniske muslimer²⁹⁰. Hun skrev videre at de serbiske styrkene var besatt av å ødelegge en livsstil, det vil si sameksistens, og hun baserte hele krigen i Bosnia-Hercegovina på hva som foregikk i Sarajevo. Hun fremviste et følelsesladet syn på serbisk nasjonalisme, men fremstilte krigen på lik linje med andre av Aftenpostens journalister, ved å likestille det som skjedde i Sarajevo med krigen generelt.

Denne kronikken var en meningsytring av en privatperson, og dermed ikke representativ for Aftenpostens redaksjon sitt syn på krigen. Allikevel er den interessant, både fordi det er en av få kronikker om krigen i perioden jeg dekker, og fordi den støtter Aftenpostens syn på Balkans at befolkning ble drevet av ”gammelt hat”. Kronikken er et eksempel på en følelsesladet og ekstrem ytring, sett i forhold til Aftenpostens dekning av krigsutbruddet generelt, men allikevel på linje med avisens redaksjonelle linje.

Balkans historie og tilsvarende historisk nasjonalisme var altså Aftenpostens mest hyppige forklaring på hvorfor det ble krig i Bosnia-Hercegovina. I sammenheng med historie som bakgrunn ble det ”etniske lappeteppet” brukt for å forklare hvorfor det ble krig²⁹¹. Med det ”etniske lappeteppet” menes det at de tre etniske gruppene bodde om hverandre i Bosnia-Hercegovina uten naturlige grenser mellom gruppene. Denne forklaringen bidro til at Aftenpostens framstilte krigen som ”håpløs”²⁹², siden det ikke var noen enkel løsning på at partene bodde i de samme områdene. At det etniske lappeteppet er en av forklaringene til hvorfor det ble krig, er det enighet om i dagens litteratur om krigen²⁹³. Å bruke denne forklaringen alene som kilde til hvorfor det ble krig, uten å ta hensyn til den kompliserte

²⁸⁸ Aftenposten Morgen, 15.05.1992, ”Bosnia i nasjonalismens vold”, Tone Bringa.

²⁸⁹ Ibid. Bringa skrev også at ”Mange av Sarajevos innbyggere kjemper nå i det som kalles Patriotisk front for å forsvare sine tradisjoner, sine verdier, sin by. (Fronten er bosnisk, ikke muslimsk slik det misvisende blir referert til i mediene)”. Et søk på ”patriotisk front” og ”Bosnia” i Retriever-basen gir kun tre treff, og det ene kobler patriotisk front med Zambia, ikke Bosnia. Det andre treffet er nevnte kronikk, og det tredje fra 1998, da det ble omtalt som en samlet Jugoslavisk front. Det er dermed uklart for meg hva Bringa mente med at begrepet ”Patriotisk front” ble brukt av mediene, siden dette ikke var tilfelle.

²⁹⁰ Ibid.

²⁹¹ Aftenposten Morgen, 14.05.1992, ”Tre kriger kveler Bosnia”, Aasmund Willersrud.

²⁹² Aftenposten Morgen, 19.05.1992, ”Drømmer om å få komme hjem”, Kåre M. Hansen.

²⁹³ Mønnesland 2006: 290.

politiske situasjonen som oppsto i 1980-årene eller de lokale medienes propagandakrig, skaper et ensidig bilde av omstendighetene. Krigen i Bosnia-Hercegovina kan ikke forklares ved å kun fokusere på de etniske gruppenes historiske hat for hverandre, siden dette ”hatet” er av moderne karakter²⁹⁴, og fordi både de grunnleggende og utløsende årsakene til krigen var mange og kompliserte²⁹⁵.

At det ble skapt polariserende nasjonalistiske strømninger i Jugoslavia etter Titos død i 1980 ble ikke omtalt i Aftenposten som en av årsakene til krigen²⁹⁶. Da nasjonalisme ble nevnt ble det heller fokusert på de lange linjene, altså Balkans historie, som nevnt over. På 1980-tallet var det politiske aktører som Slobodan Milosevic og Franjo Tudjman som skapte fiendskap mellom de etniske gruppene²⁹⁷ blant annet gjennom mediene. Denne typen forklaring på krigen faller dermed inn under tanken om at eliten og politiske entreprenører spilte en avgjørende rolle for hvorfor det ble krig²⁹⁸. Dette vil si at ”politiske entreprenører”, som Milosevic og Tudjman, hadde innflytelse på Jugoslavias oppløsning og hvorfor den ble så voldelig²⁹⁹, ikke nødvendigvis nasjonalisme i seg selv. Det er denne typen forklaring på hvorfor det ble krig som ikke vektlegges i Aftenposten. Hvorfor er usikkert, men en grunn kan være en generell mangel på kunnskap om nasjonalismens oppblomstring på 1980-tallet blant journalistene, og at Aftenposten dermed heller fokuserte på sin egne tolkning, at nasjonalismen alltid har vært der, og kom fram fordi ”ytre trykk fjernes og gammelt hat og bitre motsetninger får komme til overflaten”³⁰⁰.

For å finne ut mer om Aftenpostens faktiske politiske holdning til diplomatiet er det ikke nok å se på nyhetsdekningen, men også på ledere. Aftenposten hadde tre lederartikler om krigen i Bosnia-Hercegovina i denne perioden³⁰¹, og som nevnt over fremmet disse et større internasjonalt engasjement for å stanse krigen. Aftenpostens oppfordring til internasjonal tilstedeværelse kom tidlig i mars, da angående FNs troppeutsendelser til Kroatia.

²⁹⁴ Jugoslavene levde side om side i fred i århundrer, til tross for at de forskjellige etniske gruppene ikke alltid har hatt samme rettigheter om de bodde i en del av Jugoslavia hvor en annen etnisk gruppe styrte, for eksempel serbere i Kroatia eller kroater i Serbia. Mønnesland, 2006: 28.

²⁹⁵ Se kap. 1.5

²⁹⁶ Om den nasjonalistiske oppblomstringen på 1980-tallet i Jugoslavia, se kap 1.5 og Mønnesland 2006: 239-249 og 254.

²⁹⁷ Mønnesland 2006: 259.

²⁹⁸ Se kap 1.5.

²⁹⁹ Gerard Toal og Carl T. Dahlman, *Bosnia Remade*, 2011: 34.

³⁰⁰ Aftenposten Morgen, 09.04.1992, ”Brannfarlige Balkan”, ingen forfatter oppgitt.

³⁰¹ Aftenposten Morgen, 05.03.1992, ”Sarajevo på ny”, leder, Aftenposten Morgen, 30.04.1992, ”Jugoslavia”, leder, Aftenposten Morgen, 12.05.1992, ”Bosnia”, leder.

”Forhåpentlig vil FNstyrkens nærvær bidra ytterligere til moderasjon og varsomhet på alle hold”, Aftenposten mente altså tidlig i mars at FNs tilstedeværelse sannsynligvis ville ha en modererende effekt på Balkan, og satte i denne lederen tonen for tankegangen om at internasjonal intervensjon var nødvendig og positivt for befolkningen i tidligere Jugoslavia³⁰². Det som kan tolkes som negativ omtale av de involverte i krigen, var at befolkningen på Balkan ”forhåpentlig” kan modereres ved hjelp av FN. Sent i april viste Aftenpostens leder en mer negativ framtidsutsikt, ”For hvor lenge vil det gå før det koker over i den serbiskstyrte provinsen Vojvodina i nord, for ikke å snakke om hva som vil skje i albanskdominerte Kosovo i sør?”³⁰³.

Den siste lederen sto på trykk 12. mai, og budskapet da var at krisen som fulgte Jugoslavias oppløsning ikke kunne løses uten hjelp fra utenforstående³⁰⁴. ”Det press som EF, FN og KSSE har forsøkt å legge på Beograd, har ikke ført fram. Dette forteller sitt om hvor kort verden stadig er kommet når det virkelig gjelder... Men inntil så måtte skje, må den internasjonale boikott av dagens ”MiniJugoslavia” ikke bare opprettholdes, men forsterkes til alle parter tar til vettet”³⁰⁵. I de tre første månedene av krigen kan man altså se en klar utvikling i tonen i lederne, fra å se FN som en mulig ”moderasjon”³⁰⁶ for befolkningen i Bosnia-Hercegovina, til å se det internasjonale samfunnet som nødvendig for at partene skal ”ta til vettet”³⁰⁷. Til slutt kan det også nevnes at samme dag som sistnevnte leder sto på trykk ble det også meldt om skyting mellom kroater og muslimer i Bosnia, dette uten noe krav fra Aftenposten om politisk press på Kroatia eller Bosnia-Hercegovina³⁰⁸.

2.10 Oppsummering

Fra mars til mai 1992 gjennomgikk Aftenposten sammen med resten av verden begynnelsen på den verste krigen Europa hadde sett siden andre verdenskrig. Aftenpostens dekning av krigsutbruddet i Bosnia-Hercegovina var preget av dramatikk. Uttalelser som at ”det kan godt

³⁰² Aftenposten Morgen, 05.03.1992, ”Sarajevo på ny”, leder.

³⁰³ Aftenposten Morgen, 30.04.1992, ”Jugoslavia”, leder.

³⁰⁴ Aftenposten Morgen, 12.05.1992, *Bosnia*, leder.

³⁰⁵ Ibid.

³⁰⁶ Aftenposten Morgen, 05.03.1992, ”Sarajevo på ny”, leder.

³⁰⁷ Aftenposten Morgen, 12.05.1992, ”Bosnia”, leder.

³⁰⁸ Spenningen mellom muslimene og kroatene tilskrives derimot den bosnisk-serbiske- og bosnisk-kroatiske avtalen om deling av Bosnia-Hercegovina som ble forhandlet fram mellom Radovan Karadzic og Mate Boban i Graz 27.04.1992. Aftenposten Morgen, 12.05.1992, ”Serbernes fiender er splittet”, Aasmund Willersrud. Her må jeg også legge til at den serbiske parten var den mest aggressive, og var den folkegruppen som eskalerte krigen.

være propaganda, men dette er Balkan”, sammen med skildringer av triste barneøyne og døde foreldre, er eksempler på dette som jeg har omtalt i dette kapittelet. Sabrina Ramets omtale av verdenspressen dekning på begynnelsen av 90-tallet som preget av dramatikk var altså gjeldende for Aftenposten i 1992. Dette kapittelet har handlet om Aftenpostens omtale av selve krigsutbruddet i etterkant av en folkeavstemning for Bosnias løsrivelse fra Jugoslavia. Avisens omtale av folkeavstemningen var forvirrende og journalistene blandet områder og partene som var involvert. Denne forvirringen var gjennomgående i perioden mars til mai 1992, og hadde innflytelse på hvordan Aftenposten omtalte partene i krigen.

Aftenposten hadde i mars, april og mai 1992 en utenrikskorrespondent på Balkan, Aasmund Willersrud. Hans dekning var preget av den ”dramatiske” journalistikken som ifølge Ramet var beskrivende for pressen generelt. I tillegg brukte han mye historie som forklaring på hvorfor det ble krig i Bosnia og Kroatia, og da spesielt andre verdenskrig. Ved å trekke trådene såpass langt tilbake i Balkans historie, undergravde han aktørenes rolle i hvorfor krigen oppsto, da spesielt Tudjman, Milosevic, Karadzic, og andre politiske ledere. Journalistene, og Willersrud, fokuserte lite på politiske aktører, nasjonalisme og propaganda i forklaringen på hvorfor de mente det ble krig. ”Gammelt hat” var derimot i fokus da krigens årsaker ble omtalt.

I Aftenpostens dekning av krigen ble partene i krigen blandet, i tillegg til at den muslimske parten ble omtalt som ”bosniere”. Å bruke begrepet ”bosniere” om muslimene kan ha gitt muslimene et moralsk fortrinn blant Aftenpostens lesere, da det kan høres ut som om ”bosniere” tilhører i ”Bosnia”. Dette er en forenkling av det kompliserte etniske lappeteppet som forlenger krigen i Bosnia-Hercegovina og Kroatia. Sannsynligvis bunner dette i at journalistene manglet kunnskap om krigen. I tillegg ble Sarajevo tidlig et fokuspunkt for Aftenpostens dekning av krigen i Bosnia-Hercegovina, til tross for at det foregikk krigshandlinger i hele Bosnia-Hercegovina i perioden som omtales. Til slutt undersøkte jeg Aftenpostens omtale av fredsmeklingen. Aftenposten fremviste tydelig støtte til økonomisk- og idrettsboikott av Serbia, og dermed at det internasjonale samfunn burde involvere seg mer for å stanse krigen. Kort oppsummert viste Aftenposten et negativt syn på eventuelle diplomatiske løsninger på krigen, noe som sannsynligvis hang sammen med journalistenes tolkninger av ”gammelt hat” som en av krigens årsaker.

3 Kapittel 3 - Aftenpostens syn på Jugoslavias oppløsning i perioden 01.08.1995 til 31.08.1995

3.1 Bakgrunn

Dette kapittelet skal handle om Aftenpostens omtale av Jugoslavias oppløsning i august 1995. Mellom mai 1992 og august 1995 skjedde det mye i Bosnia-Hercegovina og Kroatia, til tross for at fredsmeglingen stort sett ikke lyktes i Bosnia-Hercegovina, og at det var små forskyvninger i styrkeforholdene³⁰⁹. Grunnen til at jeg skriver at det stort sett mislyktes er fredsavtalen som ble skrevet under av de bosniske kroatene og de bosniske muslimene første mars 1994³¹⁰. De bosniske kroatene og muslimene hadde mellom 1992 og 1995 kriget om dominans og områder i Sentral-Bosnia. Skriftende allianser og nye fiendebilder var et konstant problem i Bosnia-Hercegovina og Kroatia, og også utbrytergrupper som rev seg løs fra sin egen gruppe, for eksempel muslimer i Bihac i Nord-Bosnia, som motsatte seg det muslimske styret i Sarajevo og brøt løs fra Bosnia-Hercegovina i september 1993. Dette satte i gang krigføring mellom de muslimske bosniske regjeringsstyrker og muslimene som styrte utbryterstaten i Bihac. Kroatene i Bosnia-Hercegovina hadde også dannet en utbryterstat i 1991 kalt Herceg Bosna, de bosniske serberne hadde sin utbryterstat Republika Srpska, og de kroatisk-serberne styrte den tidligere nevnte utbryterstaten i Krajina. Alle utbryterstatene hadde egne politiske ledere som spilte en viktig rolle under de pågående fredsforhandlingene, og det var ikke alltid enighet mellom utbryterpolitikere og regjeringspolitikere fra samme etniske gruppe, for eksempel Serbias president Slobodan Milosevic og lederen i serbiske Republika Srpska, Radovan Karadzic.

Det internasjonale engasjementet var større og mer kompleks i 1995 enn i 1992, og NATO var blitt en vesentlig aktør. USA ble en pådriver for avstraffelse av krigshandlinger, og

³⁰⁹ Mønnesland 2006: 337.

³¹⁰ Mønnesland 2006: 417.

avstraffelsen besto av NATO-bombing fra fly eller de få NATO-bakkestyrkene rundt Sarajevo. Russland spilte også en større politisk rolle, og tok av historiske og kulturelle grunner den serbiske siden i konflikten³¹¹. Muslimske land som Tyrkia og Iran begynte også å ta del i diskusjonen, da naturlig nok på muslimenes side. Mønnesland omtalte situasjonen som at Balkan var ”igjen en brikke i et internasjonalt spill”. FN var fortsatt aktive i Bosnia-Hercegovina og Kroatia i 1995, men deres rolle endret. I 1992 hadde ikke FN mandat til å gjøre noe i Bosnia-Hercegovina, til tross for tilstedeværelsen i Sarajevo. Etter hvert ble FN sin rolle mer konkret, og i 1994 ble den internasjonale krigsforbryterdomstolen i Haag opprettet av FN, og i 1995 ble de første tiltalene reist³¹². Stormaktene i FN hadde derimot problemer med å enes om en strategi i Bosnia-Hercegovina og Kroatia, og dermed oppstod det problemer med beskyttelsen av de sikre sonene³¹³. I tillegg skulle verdensorganisasjonen være upartisk, noe som svekket deres posisjon i området, spesielt da det ble oppdaget massakrer av sivile i sikre soner³¹⁴. Ifølge Mønnesland førte dette til at USAs rolle ble mer sentral, og FN ble en av taperne i Bosnia-krigen³¹⁵. Partene i krigen, og de sivile, sin oppfatning av FNs engasjement skal jeg omtale i dette kapittelet når det dukker opp i Aftenpostens dekning. Srebrenica-massakren i Bosnia-Hercegovina, hvor 6000 muslimer ble henrettet av bosnisk-serbiske styrker ble utført i juli 1992. Denne massakren ble ikke avdekket før i september samme år, det vil si at Srebrenica-massakren ikke kommer til å figurere i dette kapittelet.

Perioden jeg skal se på i dette kapittelet var preget av det nye styrkeforholdet, og Aftenpostens omtale av konflikten reflekterte dette. August 1995 startet med kroatisk militær opprustning langs grensen mot Krajina, og deretter gjenerobringen av området som siden 1991 hadde vært under serbisk kontroll. Dette kapittelet begynner med Aftenpostens dekning av denne gjenerobringen, og Aftenpostens reaksjon og tolkning av denne hendelsen. I forbindelse med Krajina-offensiven skal jeg deretter se på Aftenpostens syn på FNs rolle på Balkan i august 1995, og hvorvidt dette synes hadde endret seg siden mai 1992. Videre skal Aftenpostens korrespondent i konfliktområdet presenteres, og hans dekning av krigen analyseres. Deretter skal strukturelle elementer som hvilke kilder Aftenposten bruke i august 1995 og intervjuer gjennomgås, i tillegg til avisens omtale av partene i krigen. Mot slutten av

³¹¹ Mønnesland 2006: 308. Hellas var også kjent for å tale den serbiske sak under krigen, og var, sammen med Russland, pådriver for å avslutte NATO-bombingen før USA gikk inn for dette, Ramet 2006: 465.

³¹² Mønnesland 2006: 305.

³¹³ Mønnesland 2006: 341.

³¹⁴ Ibid.

³¹⁵ Ibid.

august 1995 sprengte en granat på en markeds plass i Sarajevo, en handling utført av bosniske serbere. Dette granatnedslaget førte til at NATO bombet serbiske stillinger fra lufta. Aftenposten omtalte disse hendelsene, og jeg skal se på hva avisen skrev om utviklingen. Til slutt skal jeg se på Aftenpostens politiske linje, med endelig fokus på lederartikler. Gjennom hele analysen vil jeg sammenligne med 1992 for å avdekke eventuell utvikling i dekningen.

I august 1995 var Aftenpostens dekning av hendelsene på Balkan omfangsrik. Første august var 13 saker om Jugoslavias oppløsning, et høyt, men normalt antall for perioden³¹⁶. Siste dagen jeg skal omtale sto det også 13 saker på trykk i Aftenposten. Som nevnt i kapittel en bunner valg av periode i de store omveltningene som foregikk i Kroatia, Bosnia-Hercegovina og Serbia i perioden. I august 1995, som i mars til mai 1992 ble det begått overgrep i krigen, både i Kroatia og Bosnia-Hercegovina. Aftenpostens omtale av disse overgrepene blir diskutert i dette kapittelet, og sammenlignet med dekningen i 1992.

Allerede første august kunne man se hvilke problemer og temaer Aftenposten var opptatt av i august 1995, og at flere av de samme temaene fra 1992 fortsatt var aktuelle. Norsk, humanitær hjelp til Bosnia-Hercegovina, serbisk separatisme, FN-troppene, da spesielt de norske soldatene, inkludert et intervju med moren til en soldat, kritikk av FN sitt arbeid i Bosnia-Hercegovina, og flyktningproblemet ble blant annet nevnt denne dagen³¹⁷. Alle disse temaene var gjennomgående i rapporteringen i 1992 også, som vi så i forrige kapittel, og de skal også bli gjeldende ut perioden i dette kapittelet, som vi skal se under. Et annet problem som ble omtalt første august var en mulig kroatisk offensiv mot den serbiske utbryterstaten Krajina i Kroatia³¹⁸, og serbiske forberedelser på en motoffensiv i Bosnia³¹⁹. Kroater og serbere lå altså fortsatt i krig med hverandre, både i Kroatia og Bosnia-Hercegovina. I krigsutbruddet i 1992 så vi at serbere var den mest aggressive part, men her fikk leserne første august vite at kroater i Kroatia hadde et sterkt nok militære til å angripe serbere. Situasjonen Aftenposten beskrev i begynnelsen av august 1995 var altså kompleks, og avisen rapporterte

³¹⁶ Retriever, A-tekst. Antall artikler per dag i august 1995 varierte fra 17 til 2. Konflikten ble omtalt hver dag i perioden. Internett: Retriever ATEKST, 11.11.2012: <https://web.retriever-info.com/services/archive.html> (Søk: bosn* OR serb* OR kroat* OR jugo* OR Balkan* i Aftenposten 01.08.1995 – 31.08.1995).

³¹⁷ Aftenposten Morgen, 01.08.1995, "Bosnia-tragedien Parodi og handlingslammelse", Sverre Kilde, Aftenposten Morgen, 01.08.1995, "Følger Bosnia med hjertet i halsen", Bjørn Berg, Aftenposten Morgen, 01.08.1995, "Serbere og kroater måler krefter", Gunnar Nyquist, NTB Aftenposten Morgen, 01.08.1995, "Oslo-fanger gir penger til Bosnia", Aftenposten Aftenposten Morgen, 01.08.1995, "Et alternativ", Eskil Karlsvik.

³¹⁸ Aftenposten Morgen, 01.08.1995, "Serbere og kroater måler krefter", Gunnar Nyquist, NTB.

³¹⁹ Aftenposten Aften, 01.08.1995, "Serberne forbereder motoffensiv", NTB, DPA.

om forskjellige sider av krigen, som militær utvikling, men også norsk engasjement og FNs situasjon.

3.2 Aftenpostens syn på Kroatias gjenerobring av Krajina

Konflikten på Balkan omtalt i Aftenposten med opp til 17 saker dagen fordelt på Aftenposten Morgen og Aftenposten Aften, og den planlagte kroatisk Krajina-offensiven ble supplert med andre reportasjer og artikler fra Bosnia-Hercegovina og Serbia, som ble nevnt innledningsvis. Hendelsene i Kroatia, Bosnia-Hercegovina og Serbia var knyttet sammen, konflikten gikk over statsgrensene. Derfor vil jeg nå fokusere på Aftenpostens dekning av hendelsene i Krajina i august 1995, og heller komme tilbake til det jeg ser på som det norske aspektet av krigen på Balkan, for eksempel intervjuet med moren til en norsk FN-soldat³²⁰.

Den militære tilstanden i Kroatia ble altså omtalt første august, og et eventuelt ”oppgjør med de serbiske separatistene” var forventet av Aftenposten³²¹. Kroatia hadde i mai samme år gjenerobret Vest-Slavonia, som i 1991 ble erobret av Den jugoslaviske folkehæren, altså serbere³²². Gjenerobringen i mai, i tillegg til kroatisk mobilisering langs grensen til Krajina, var sannsynligvis grunnen til at Aftenposten forventet et ”oppgjør”. I nevnte artikkel kom det også fram at kroater i Bosnia var klare for å angripe ”Kroatia-serbernes stat Krajina fra to kanter”³²³. I artikkelen ble det også opplyst om bosnisk-kroatisk bombing av serbiske landsbyer i Krajina, og at ”et stort antall sivile serbere var på flukt i retning Kroatia-serbernes hovedstad Knin”, og at angrepet var iverksatt av den kroatisk presidenten Franjo Tudjman i etterkant av mislykkede fredsforhandlinger³²⁴. FN hadde forhandlet fram en fredsavtale mellom Kroatia og Krajina, som Tudjman hadde avslått, uten at det i artikkelen ble presisert hvorfor. I tillegg ble Bihac-enklaven nevnt i artikkelen, som var et område vest i Bosnia-Hercegovina, nærme grensen til Kroatia, som var viktig for både den serbiske, kroatisk og muslimske part. Bihac og Krajina hadde en viktig forbindelse, siden Tudjman og Izetbegovic hadde møttes i Split i Kroatia 22. juli 1995. De skrev da under på en avtale der Tudjman gikk med på å gi militær assistanse til Izetbegovic og hans regjeringshær, spesielt i Bihac-

³²⁰ Aftenposten Morgen, 01.08.1995, ”Følger Bosnia med hjertet i halsen”, Bjørn Berg.

³²¹ Aftenposten Morgen, 01.08.1995, ”Serbere og kroater måler krefter”, Gunnar Nyquist, NTB.

³²² Mønnesland 2006: 337.

³²³ Aftenposten Morgen, 01.08.1995, ”Serbere og kroater måler krefter”, Gunnar Nyquist, NTB.

³²⁴ Ibid.

regionen³²⁵. Kort oppsummert kan man ut fra denne artikkelen si at situasjonen mellom kroater og serbere var kompleks i august 1995.

Vi kan se nærmere på artikkelen for å avdekke eventuelle endringer i Aftenpostens dekning av Jugoslavias oppløsning sammenlignet med perioden i kapittel to. Først og fremst var denne artikkelen mer detaljert enn hva som var gjennomsnittlig i Aftenposten i 1992. Generaler, statsledere og politikere ble nevnt ved navn, kjente navn fra 1992 som Franjo Tudjman og General Mladic ble nevnt, men også lederen for de kroatisk-serberne, Milan Martić, og sjefen for FN-styrkene i Bosnia, general Rupert Smith, ble omtalt. Området som ble mest omtalt av Aftenposten i 1992, Sarajevo, ble ikke nevnt i artikkelen, men Bihac og en by i Kroatia som heter Glamoc ble nevnt, i tillegg til Knin i Kroatia, Beograd, Zagreb og Krajina. Artikkelen ga altså et bilde av en konflikt som hadde store områder knyttet til seg, og Aftenposten antok at leseren nå var såpass oppdatert om geografien på Balkan at avisen med trygghet kunne rapportere fra flere områder enn Sarajevo. Sarajevo var ikke forsvunnet fra dekningen av krigen, byen spilte fortsatt en avgjørende rolle for krigens gang, men da hendelsene i Krajina og Vest-Bosnia skulle omtales var ikke behovet for å nevne Sarajevo tilstede.

Dagen etter, andre august, ble Krajina omtalt i Aftenposten igjen, da som ”den serbiske utbryterstaten”, og artikkelen handler om serbiske bombeangrep med fly mot kroatisk stillinger langs grensen mot Bosnia, for å begrense kroatenes innrykk³²⁶. I artikkelen, med Reuter oppgitt som forfatter, ble det informert om at Tudjman var villig til å gi diplomatiet ”en siste sjanse”, og skulle i samtaler med ”utbryterne” dagen etter. Tudjman forventet ”innrømmelser fra serberne”, og kom til å gå til angrep dersom dette ikke ble gjort. Videre i artikkelen sto det om bombeangrep som serbere og kroater ”rettet mot hverandre” i Strmica, begge parter bombet altså den andre, noe som ikke kom fram i tittelen ”Serbere angrep kroater med fly”³²⁷, hvor serbere fikk hovedskylden.

Lenger ned i artikkelen kom også internasjonal politikk fram.

Russerne har fordømt det de omtaler som kroatisk aggresjon, mens amerikanske talsmenn i stillhet hilser offensiven velkommen ... Våpensendinger til Bosnia kan gå over kroatisk territorium til muslimene, sa Irans utenriksminister Ali Akbar Velayati etter et besøk i Kroatia og Bosnia³²⁸.

³²⁵ Ramet 2006: 463.

³²⁶ Aftenposten Morgen, 02.08.1995, ”Serbere angrep kroater med fly”, Reuter, Associated Press.

³²⁷ Ibid.

³²⁸ Ibid.

Sitatet her fungerer som en kort oppsummering av den internasjonale uenigheten angående Kroatia og Bosnia-Hercegovina, hvor USA støttet kroatene, Russland var kritiske til kroatene, og Iran støttet muslimene og fikk hjelp av kroater til å frakte våpen til muslimene. Våpenembargoen mot det tidligere Jugoslavia var ikke offisielt opphevet av FN på dette tidspunktet, men USA og Iran, som det ble henvist til i denne artikkelen, var åpne om sin militære bistand til kroater og muslimer³²⁹. I en annen artikkel i samme avis ble våpenboikotten omtalt, da i amerikansk sammenheng³³⁰. Aftenpostens korrespondent i Washington, USA, rapporterte at Representantenes hus i den amerikanske Kongressen med klart flertall hadde stemt for å oppheve boikotten, og at Senatet hadde gjort det samme forrige uke. Amerikanske president Bill Clinton la derimot ned veto mot dette, opplyses det i artikkelen³³¹.

Det er tydelig at Krajina var et tema som fostret mye diskusjon og følelser tidlig i august 1995, og at det internasjonale samfunn var dypt involvert. Aftenposten formidlet i de to artiklene vi har sett på så langt den internasjonale splittelsen, og den vanskelige situasjonen som sto for dør i Kroatia og Bosnia-Hercegovina. Samtidig videreførte avisen enkelte av de samme holdningene som i 1992, ved at serbere ble stående mer ansvarlig enn kroater da begge angrep hverandre med bomber, og at Tudjman fikk æren for fredsforhandlingene som skulle foregå med de kroatisk-serberne. Tudjman hadde "gitt diplomatiet en siste sjanse", ikke de kroatisk-serberne. Hvordan det gikk med diplomatiet Aftenposten refererte til i artikkelen skal vi se etter få dager. Det skal også sies at Milosevic ble sitert i artikkelen, og han oppfordret Izetbegovic og Mladic til å "innstille fiendtlighetene og arbeide for fred"³³².

Dagen etter ble serbisk og kroatisk fiendtlighet igjen omtalt, også denne gangen med Reuter som forfatter³³³. "Kroatene og serberne fortsatte i går å bombe hverandre, mens de samtidig forberedte å møtes til forhandlinger"³³⁴. Her ble ikke serbere og kroater omtalt i forskjellig ordlag, slik som i artikkelen dagen før³³⁵. Lenger ned i artikkelen opplyste Aftenposten at kroatene forlangte "store innrømmelser og raske resultater", i tillegg til at "hundre tusen kroatisk soldater" sto oppstilt ved grensen til Krajina, ifølge FN-styrkenes talsmann Chris

³²⁹ Mønnesland 2006: 308-310, Ramet 2006: 448-449, 478, 453

³³⁰ Aftenposten Morgen, 02.08.1995, "Clinton-nederlag", Peter Beck.

³³¹ Ibid.

³³² Aftenposten Morgen, 02.08.1995, "Serbere angrep kroater med fly", Reuter, Associated Press.

³³³ Aftenposten Morgen, 03.08.1995, "Serbere og kroater bomber hverandre", Reuter, Associated Press.

³³⁴ Ibid.

³³⁵ Aftenposten Morgen, 02.08.1995, "Serbere angrep kroater med fly", Reuter, Associated Press.

Gunness³³⁶. Artikkelen viste altså kroatenes lave forventninger til diplomatiet, og i Aftenposten Aften samme dag framsto det som uunngåelig at fredsforhandlingene kom til å mislykkes³³⁷.

Pessimismen ble bekreftet dagen etter, da Aftenposten rapporterte om kroatenes militære inntog i Krajina, ”Kroatias president Franjo Tudjman trosset alle internasjonale appeller, og ga angrepsordren tidlig i morges”³³⁸. Lenger ut i artikkelen ble Aftenpostens lesere opplyst om den amerikanske kritikken av Tudjman som fulgte angrepet, den kroatisk-serbiske lederen Milan Babic hadde i forbindelse med fredsforhandlingene dagen før gjort en ”helomvending” og bedt Tudjman om forhandlinger. Da Tudjman avslo tilbudet om forhandlinger hadde Babic, ifølge artikkelen, gjort ”et desperat forsøk på å overbevise Serbias leder Slobodan Milosevic” om å gripe inn for å hjelpe serberne i Kroatia. I artikkelen ble det opplyst om at fremtiden på Balkan nå var avhengig av ”Serbias holdninger fremover”, som ville si Milosevic. Tittelen, ”Storkrig på Balkan under utvikling”, viste en pessimisme om hva Aftenposten antok ville skje videre på Balkan. Aftenposten regnet sannsynligvis med at Milosevic ville stille opp for Babic, og at det dermed ville bryte ut en ”storkrig”. I et intervju med Norges forsvarsminister Jørgen Kosmo i samme avis kom den samme holdningen fram, ”Ingen kunne tale kroatene til fornuft”, og Aftenposten fulgte opp med spørsmål om hvorvidt det er ”våpnene som nå må tale?”³³⁹. Kosmo svarte at han fortsatt hadde tiltro til diplomatiet, og avsluttet med en antakelse om at Serbia ikke ville komme til å involvere seg, han mente altså at det ikke ville bli noen ”storkrig”³⁴⁰.

I enda en artikkel i samme avis ble FNs spesialutsending i Kroatia sitert om vanskelighetene han hadde for å forstå kroatenes offensiv i Krajina, siden ” FN hadde ”vridd vesentlige innrømmelser fra serberne” under fredssamtaler de siste dagene”³⁴¹. Stoltenberg hadde vært optimistisk før angrepet ble satt i gang på morgenkvisten³⁴². Kroatenes offensiv i Krajina ble altså grundig omtalt av Aftenposten, og flere sider av saken ble omtalt. De serbiske ”innrømmelsene” som skal ha kommet dagene i forveien ble omtalt i flere artikler i dagene

³³⁶ Ibid.

³³⁷ I artikkelen beskrev FN-tjenestemenn fredsforhandlingene som ”samtaler om samtaler”, Aftenposten Aften, 03.08.1995, ”Siste sjanse for å unngå storkrig”, Reuter, Associated Press, NTB, DPA.

³³⁸ Aftenposten Aften, ”Storkrig på Balkan under utvikling”, Associated Press, Reuter, DPA.

³³⁹ Aftenposten Aften, 04.08.1995, ”-Ingen kunne tale kroatene til fornuft”, Geir Salvesen.

³⁴⁰ Ibid.

³⁴¹ Aftenposten Aften, 04.08.1995, ”Serbiske innrømmelser i går – krig i dag”, Reuter, Associated Press.

³⁴² Ibid.

etter angrepet begynte³⁴³, men generelt sett ble angrepet sett på som en negativ utvikling i krigen av Aftenposten, spesielt da det etter få dager ble skrevet i Aftenposten at opp mot 200.000 kroatisk-serbere var blitt drevet fra hjemmene sine i Krajina³⁴⁴. I en leder het det om Krajina-offensiven at ”Det har ikke foregått uten grove overtramp”, og refererte til krigsforbrytelser mot Krajina-serbere.

Så langt har jeg kommentert artiklene i Aftenposten som dekte hendelsene i Kroatia og delvis Bosnia-Hercegovina, det vil si de artiklene som kun omtalte politiske og militære hendelser. Jeg har omtalt dekningen så langt i august som mer detaljert enn i 1992, flere steder og personer ble nevnt ved navn, i tillegg til at mer inngående informasjon om diplomatiet og de forskjellige partene sin sak sto på trykk. Ved å se nærmere på fire dager nyhetsformidling har jeg altså sett at det mellom 1992 og 1995 har vært en utvikling i denne typen nyhetssak. Utviklingen i Krajina var et gjennomgående tema i hele perioden dette kapittelet handler om, og det er derfor viktig å ha en forståelse av hva dette dreide seg om, også vil jeg gjennom hele kapittelet referere til hendelsene i Krajina og følge utviklingen i den serbiske utbryterstaten gjennom Aftenpostens øyne.

3.3 Aftenpostens syn på FNs engasjement

Aftenpostens omtale av FNs engasjement i Kroatia og Bosnia-Hercegovina hadde også endret karakter mellom 1992 og 1995, mot en mer seriøs og helhetlig omtale. I tillegg var debatten rundt FNs engasjement aktiv i avisen, både blant lesere, journalister og i redaksjonen. Siden 1992 var FNs rolle blitt mer komplisert, og FN som fredsmekler hadde i stor grad mislyktes. Flere av FNs sikre soner var blitt erobret av serbere eller kroater, og tilliten til organisasjonen var altså svekket.

FN var altså aktive i Kroatia og Bosnia-Hercegovina i 1995 som i 1992³⁴⁵. Jeg har så langt nevnt FN i forbindelse med hendelsene i Krajina og Bihac, da Aftenposten omtalte organisasjonen. Under krigsutbruddet, som jeg så på i forrige kapittel, skrev ikke Aftenposten kun om FNs engasjement, men også om dagliglivet til de norske soldatene i Kroatia og Sarajevo, intervjuer med de pårørende til soldatene som satt igjen i Norge, og de intervjuet

³⁴³ ”Innrømmelsene” ble blant annet omtalt i Aftenposten Morgen, 05.08.1995, ”Serberne jages fra Krajina”, Reuter, Aftenposten Morgen, 11.08.1995, ”Den uklare situasjonen kan gi nye muligheter”, Per Nordrum.

³⁴⁴ Flyktningene omtalt: Aftenposten Morgen, 05.08.1995, ”Serberne jages fra Krajina”, Reuter, Aftenposten Morgen, 06.08.1995, ”Kroatisk krigsmaskin knuser serbisk fiende”, Reuter, Associated Press.

³⁴⁵ Mønnesland omtaler oppdraget som ”FNs nederlag”, Mønnesland 2006: 241.

soldater før de reiste til konfliktområdet³⁴⁶. Første august dukket det igjen opp et intervju med en pårørende som satt igjen i Norge, denne gangen moren til tre soldater³⁴⁷. Dette intervjuet sto på trykk i samme avis som artikkelen om at serbere og kroater målte krefter³⁴⁸, og var sammen med ni andre saker i samme avis en type intervju jeg i kapittel 2 omtalte som en påhengt case³⁴⁹. I intervjuet fortalte soldat-mor Sidsel Holm om at mannen og de to døtrene i Bosnia tjenestegjorde i Bosnia, og om hvordan det var en tøff situasjon å være i³⁵⁰. Utover denne informasjonen ble ikke Aftenpostens lesere oppdatert om noe annet vedrørende krigen i Bosnia-Hercegovina. Dette intervjuet var altså ikke nyhetsrelatert, kun en case³⁵¹. I 1992 kunne vi se et misforhold mellom disse intervjuene og selve dekningen av krigen, der intervjuene forble positive til tross for krigens negative utvikling. Dette har på flere måter endret seg siden 1992. For det første var dette det eneste intervjuet av denne typen i august 1995, mens det i mars, april og mai 1992 var mange³⁵². I tillegg bekreftet dette intervjuobjektet den vanskelige og farlige situasjonen for FN-soldater i Bosnia-Hercegovina og Kroatia, noe intervjuene med FN-pårørende i 1992 ikke gjorde. Intervjuobjektene gjorde heller det motsatte, det vil si framstilte den alvorlige situasjonen med en positiv tone³⁵³.

I Aftenposten i august 1995 hadde FN og det internasjonale samfunnet hovedsakelig tre funksjoner. For det første informerte FN-personell på stedet om hendelser i krigen, for det andre intervjuet Aftenposten pårørende eller norske FN-soldater, og til slutt ble debatten om hvorvidt FNs engasjement var vellykket eller mislykket mye diskutert i avisen. FN-personell var journalistenes øyenvitner der journalistene ikke fikk komme til, eller ikke har lov til å reise³⁵⁴. Spesielt artikler med Reuter oppgitt som forfatter siterte FN-personell i området³⁵⁵, som vil si at Reuter hadde journalister på Balkan. Fra 1992 hadde det altså vært en utvikling i hvordan FN ble intervjuet og sitert Aftenposten. I Aftenposten i 1992 var det en overvekt av

³⁴⁶ Se kap. 2.

³⁴⁷ Aftenposten Morgen, 01.08.1995, "Følger Bosnia med hjertet i halsen", Bjørn Berg.

³⁴⁸ Aftenposten Morgen, 01.08.1995, "Serbere og kroater måler krefter", Gunnar Nyquist, NTB.

³⁴⁹ Se kap. 2. Dahl (red) 2010, bind 3: 262 – 263.

³⁵⁰ Ibid.

³⁵¹ Ibid.

³⁵² Se kap 2.8

³⁵³ Ibid.

³⁵⁴ Aftenposten Morgen, 01.08.1995, "Serbere og kroater måler krefter", Gunnar Nyquist

³⁵⁵ Ibid., Aftenposten Morgen, 02.08.1995, "Serbere angrep kroater med fly", Reuter, Associated Press, Aftenposten Morgen, 03.08.1995, "Serbere og kroater bomber hverandre", Reuter, Associated Press, NTB, DPA, Aftenposten Aften, 03.08.1995, "Siste sjanse for å unngå storkrig", Reuter, Associated Press, NTB, DPA, Aftenposten Aften, 04.08.1995, "Serbiske innrømmelser i går – krig i dag", Reuter, Associated Press, Aftenposten Aften, "Storkrig på Balkan under utvikling", Associated Press, Reuter, DPA, Aftenposten Morgen, 04.08.1995, "Akutt krigsfare etter mislykkede samtaler", Reuter, Associated Press. Dette er et utdrag av det store omfanget intervjuer av FN-personell i området, en tendens som vedvarte ut perioden.

intervjuer med soldater, sammen med skildringer av soldatenes liv i Kroatia og følelsesladete intervjuer med pårørende³⁵⁶. I 1995 ble FN brukt som informasjonskilde til hendelser i krigen, og kunne beskrive til journalistene for eksempel endringer i styrkeforhold, planlagte offensiver, granatangrep, til og med dagsformen til de involverte politiske lederne³⁵⁷. FN hadde altså en praktisk funksjon, og bidro til en mer detaljert dekning av krigen.

Den tredje måten FN ble omtalt i avisen var altså i debatten om hvorvidt FNs engasjement i Bosnia-Hercegovina og Kroatia var vellykket. FNs mandat var en problemstilling Aftenposten tok opp i 1992 også, og Aftenposten mente da det internasjonale samfunn gjorde for lite for å hjelpe i Jugoslavias oppløsning. Avisen konstaterte tydelig dette politiske ståstedet i ledere. En debatt om FNs engasjement på Balkan hadde oppstått mellom 1992 og 1995, og lesere deltok aktivt i debattinnlegg. Allerede første august 1995 ble denne debatten introdusert i Aftenposten, med et debattinnlegg av Sverre Kilde, en norsk major som tidligere hadde jobbet som spesialrådgiver for FNs høykommissær for flyktninger³⁵⁸. Debattinnlegget het "Bosnia-tragedien Parodi og handlingslammelse", og denne tittelen oppsummerer Kildes syn på FNs opptreden i Bosnia-Hercegovina.

Kilde brukte FN- og Jugoslavias historie i debattinnlegget som begrunnelse for hvorfor situasjonen var så vanskelig. "Med de erfaringer vi har fra Jugoslavia under den annen verdenskrig, hvor Tito med sine partisaner låste fast 10-12 tyske og italienske divisjoner: Er Vesten, dvs. NATO, forberedt på å gå inn i en slik situasjon? Neppe."³⁵⁹ Jeg tolker dette utsagnet dit hen at andre verdenskrig gikk såpass hardt for seg i det tidligere Jugoslavia at "Vesten" sannsynligvis ikke ville komme til å gå aktivt inn i krigen for å stanse krigshandlingene. Kildes konklusjon var at FN og andre hjelpeorganisasjoner, "med unntak

³⁵⁶ Se kapittel 2.8

³⁵⁷ Dagsformen til General Ratko Mladic ble beskrevet av FNs talsmann Aleksander Ivanko i august, da han "virket bekymret og trett og var spakere enn vanlig", Aftenposten Morgen, 02.08.1995, "Serbere angrep med fly", Reuter, Associated Press. Se fotnote 307. (Aftenposten Morgen, 01.08.1995, "Serbere og kroater måler krefter", Gunnar Nyquist, Aftenposten Morgen, 02.08.1995, "Serbere angrep kroater med fly", Reuter, Associated Press, Aftenposten Morgen, 03.08.1995, "Serbere og kroater bomber hverandre", Reuter, Associated, Aftenposten Aften, 03.08.1995, "Siste sjanse for å unngå storkrig", Reuter, Associated Press, NTB, DPA, Aftenposten Aften, 04.08.1995, "Serbiske innrømmelser i går – krig i dag", Reuter, Associated Press, Aftenposten Aften, "Storkrig på Balkan under utvikling", Associated Press, Reuter, DPA, Aftenposten Morgen, 04.08.1995, "Akutt krigsfare etter mislykkede samtaler", Reuter, Associated Press. Dette er et utdrag av det store omfanget intervjuer av FN-personell i området, en tendens som vedvarte ut perioden.)

³⁵⁸ Aftenposten Morgen, 02.08.1995, "Bosnia-tragedien Parodi og handlingslammelse", Sverre Kilde. Informasjonen om Kildes arbeid i FN er hentet fra Wikipedia, en side som regnes som en usikker kilde. Dette var eneste stedet jeg fant informasjon om Kilde. Internett: Wikipedia Sverre Kilde, 11.10.2012, http://no.wikipedia.org/wiki/Sverre_Kilde

³⁵⁹ Aftenposten Morgen, 02.08.1995, "Bosnia-tragedien Parodi og handlingslammelse", Sverre Kilde

av Røde Kors”, burde blitt trukket ut av Bosnia fordi situasjonen var for farlig. I kapittel to omtalte jeg problemene ved å bruke historie i dekningen av krigen. Hendelser som skjedde under andre verdenskrig var ikke direkte sammenlignbare med krigen i Bosnia-Hercegovina³⁶⁰.

Leserdebatten om FNs engasjement var aktiv i hele august³⁶¹. Til tross for at det er interessant hva den norske befolkning og norske politikere mente om krigen og FN, vil jeg fokusere på de debattinnleggene som var skrevet av journalister i Aftenposten, da det er dette som er hovedfokus for oppgaven. De daglige debattene i Aftenposten u august 1995 kan likevel fortelle oss noe om kunnskapsnivået i den norske befolkningen. Artikkelen i Aftenposten var mer detaljerte, noe som kunne tyde på at journalistene hadde mer kunnskap om konflikten, geografien, involverte politikere, og så videre³⁶². At det hadde oppstått en debatt i Aftenposten, og at denne debatten lå på et høyt nivå, som Kilde sitt innlegg, kan fortelle oss at kunnskapsnivået hadde vokst blant både befolkningen og journalistene.

Journalistene var med på å forme leserens inntrykk. Tidlig i august ga lederen av Aftenpostens politiske avdeling Bente E. Engesland sitt syn på saken i en kommentar³⁶³. Engeslands kommentar dreide seg om en konflikt mellom forsvarsminister Jørgen Kosmo og SV-lederen Erik Solheim, og hun omtalte Kosmo som arrogant. Solheim mente ifølge kommentaren at dersom ”Bihac, Gorazde og Sarajevo blir angrepet, må også vi være forberedt på delta i en krig. Vesten har veket unna lenge nok. Norge må være forberedt på å sende soldater”³⁶⁴. Kosmo var altså svært uenig, ifølge Engesland, da han mente utsagnet kunne ”binde opp norske styrker”. Videre fortsatte Engesland med kritikk av Regjeringens standpunkt om at Norge skulle ”medvirke til en forhandlingsløsning”, forhandlinger som hadde ”pågått i tre år uten andre synlige resultater enn stadig mer blodbad og mer ydmykelse”³⁶⁵. Engesland fortsatt om at ”Den norske standardfrasen i debatter om Bosnia er

³⁶⁰ Bruken av historie for å tolke krigen i 1995, da også Krajina-offensiven, blir diskutert i kap. 3.2

³⁶¹ For å nevne noen: Aftenposten Morgen, 01.08.1995, ”KORT SAGT Et alternativ”, Eskil Karlsvik, Aftenposten Morgen, 02.08.1995, ”Vår sivilisasjons utfordring”, Ivar Magnus Ravnum (Lektor), Aftenposten Morgen, 02.08.1995, ”Flyktningkatastrofe”, Ole A. Hagen, Aftenposten Morgen, 04.08.1995, ”KORT SAGT Våpenhandel”, Elise Hubert. Mot midten av august: Aftenposten Morgen, 11.08.1995, ”Europa Brann i kontinentets hjerte, Yngvar Senstad, Aftenposten Morgen, 15.08.1995, ”Krigen på Balkan Vestlig passivitet?”, Jan Hårstad, Aftenposten Morgen, 17.08.1995, ”Flyktningepolitikken Begrepet menneskelige hensyn”, Statssekretær Øystein Mæland, Aftenposten Morgen, 26.08.1995, ”Balkan-krigen Enn om vi feiet for egen dør?”, stortingsrepresentant for Fremskrittspartiet Fridtjof Frank Gundersen.

³⁶² Se kap. 3.2

³⁶³ Aftenposten Morgen, 04.08.1995, ”KOMMENTAR Døden over Bosnia Hercegovina”, Bente E. Engesland.

³⁶⁴ Ibid.

³⁶⁵ Ibid.

at "vi kan ikke bombe oss til fred". Engesland var altså tydelig i sitt standpunkt om at Norges, "FN, EU, NATO og vestlige lands regjeringer" standpunkt i krigen var for svakt.

Engeslands standpunkt var en klar oppfordring til militær innsats mot de hun omtalte som aggressorene, "ikke fordi makt gir rett, men fordi rett bare kan fremmes med makt i møtet med slakterne av Balkan". Her var det altså helt klart hva leder av Aftenpostens politiske avdeling mente, kun militær makt var et sterkt nok våpen mot krigførerne i Bosnia-Hercegovina og Kroatia, og diplomatene sto kun igjen med "tomme ord"³⁶⁶. Dersom militær innsats ikke var et alternativ for "Vesten" mente Engesland at "bosnierne" burde få mulighet til å "forsvare seg selv". FN som fredsbevarende i Kroatia og Bosnia-Hercegovina var kort fortalt noe Aftenpostens politiske avdeling ikke hadde tiltro til.

Denne holdningen til FN var ikke unik for Engesland, Aftenpostens utenrikskorrespondenter kommenterte også FN- og det internasjonale samfunns nærvær på Balkan³⁶⁷. Åttende august kommenterte Russland-korrespondenten, Kjell Dragenes, på russisk utenrikspolitikk, og mente da at Russland hadde "malt seg inn i et hjørne".³⁶⁸ Russlands president Boris Jeltsin hadde behov for å vise at han var "oppegående utenrikspolitisk", ved å invitere Milosevic og Tudjman til Moskva for å forhandle. I kommentaren kom igjen den "gamle" tankegangen om Russland som serber-vennlige fram, noe Dragenes mente fortsatt til en viss grad var gjeldende. Dragenes trakk også fram våpenhandel som kilde til hvorfor serber-vennligheten ikke nødvendigvis ga gjennomslag i Beograd, altså med Milosevic. Russiske våpenprodusenter hadde eksportert våpen og stridsvogner til Kroatia, som nå "skyter på serberne"³⁶⁹. Dragenes var med andre ord skeptisk til det russiske forsøket på fredsmegling mellom Kroatia og Serbia, men ønsket allikevel Jeltsin lykke til, fordi Jeltsin hadde lyktes ville det kunne "hindre ytterligere blodsutgytelse på Balkan"³⁷⁰.

³⁶⁶ Ibid.

³⁶⁷ Aftenposten Morgen, 02.08.1995, "Kommentar Tysk flyktningepolitikk på glid", Aftenpostens korrespondent i Berlin Ulf Peter Hellstrøm, Aftenposten Morgen, 08.08.1995, "KOMMENTAR Russland manøvrerer på Balkan", Aftenpostens korrespondent i Moskva Kjell Dragenes, Aftenposten Morgen, 10.08.1995, "KOMMENTAR USA vil spille sheriff – tross alt", Aftenpostens korrespondent i Washington, Peter Beck, Aftenposten Morgen, 21.08.1995, "KOMMENTAR Bosnia og muslimsk rådvillhet", Peter Beck.

³⁶⁸ Aftenposten Morgen, 08.08.1995, "KOMMENTAR Russland manøvrerer på Balkan", Aftenpostens korrespondent i Moskva Kjell Dragenes.

³⁶⁹ Ibid.

³⁷⁰ Ibid.

Peter Beck var utenrikskorrespondenten i Washington D.C. i USA, og Aftenposten trykket hans kommentar på forholdet mellom USA og FN i august³⁷¹. USA var klare for å ”omdefinere den amerikanske innsatsen i utlandet”, noe som ville innebære at USA kom til å ta en klarere styring over FN. Beck forklarte at grunnlaget for dette standpunktet var at USA var viktigste bidragsyter i organisasjonen. Sammenlignet med 1992 er dette interessant, siden USA var lite synlige i Aftenpostens dekning av krigsutbruddet. Som nevnt innledningsvis i dette kapittelet hadde mye endret seg siden 1992, og da spesielt USAs engasjement i Bosnia-Hercegovina. Beck var direkte i sin framstilling av USA sitt behov for å ”spille verdenssheriff”, og avsluttet kommentaren med å vise til at USA i august 1995 inntok 20.-plassen på listen over land som bidro til FNs fredsbevarende styrker. Ved å vise til at USA ikke nødvendigvis var FNs største bidragsyter var altså Beck kritisk til USAs rolle i verdensorganisasjonen.

En siste utenrikskorrespondent som i august 1995 ytret seg om FN og resten av verdens engasjement i Bosnia-Hercegovina og Kroatia var korrespondent i Zagreb, Kroatia, Ulf Andenæs³⁷². Han var altså Aftenpostens korrespondent i konfliktområdet fra sjette august og ut måneden. Han hadde flere kommentarer i Aftenposten om situasjonen i Bosnia, og enkelte handlet direkte om FNs arbeid på Balkan. Siste dag i perioden jeg omtaler i dette kapittelet, 31. august 1995, hadde Andenæs to kommentarer på trykk i Aftenposten, én i Aftenposten Morgen og én i Aftenposten Aften³⁷³. Den første kommenterte på det bosniske-serbiske forholdet til NATO og FN i etterkant av NATO-bombing av serbiske holdepunkter³⁷⁴. Dagen før kommentaren sto på trykk i Aftenposten hadde NATO innledet bombing med store flystyrker, etter at bosnisk-serbiske styrker ikke trakk seg langt nok ut av Sarajevo³⁷⁵. FNs generalsekretær og sikkerhetsråd hadde godkjent bombingene, og Andenæs skrev derfor at FN hadde tatt en aktiv part i krigen som ”FNs sverd”³⁷⁶. FN var altså ikke lenger en fredsbevarende styrke i Bosnia-Hercegovina, mente han. I tillegg var styrkefordelingen uvanlig, siden NATO kun brukte fly, med bare et par kanoner på bakken, var ”alt

³⁷¹ Aftenposten Morgen, 10.08.1995, ”KOMMENTAR USA vil spille sheriff – tross alt”, Aftenpostens korrespondent i Washington, Peter Beck, Aftenposten Morgen, 21.08.1995, ”KOMMENTAR Bosnia og muslimsk rådvillhet”, Peter Beck.

³⁷² Aftenposten Morgen, 21.08.1995, ”BAK NYHETENE Kroatene skader sin egen sak”, Ulf Andenæs, Aftenposten Morgen, 31.08.1995, ”BAK NYHETENE Helt ny situasjon”, Ulf Andenæs, Aftenposten Aften, 31.08.1995, ”BAK NYHETENE Karadzic falt for eget grep”, Ulf Andenæs.

³⁷³ Aftenposten Morgen, 31.08.1995, ”BAK NYHETENE Helt ny situasjon”, Ulf Andenæs, Aftenposten Aften, 31.08.1995, ”BAK NYHETENE Karadzic falt for eget grep”, Ulf Andenæs.

³⁷⁴ Aftenposten Morgen, 31.08.1995, ”BAK NYHETENE Helt ny situasjon”, Ulf Andenæs.

³⁷⁵ Mønnesland 2006: 421.

³⁷⁶ Aftenposten Morgen, 31.08.1995, ”BAK NYHETENE Helt ny situasjon”, Ulf Andenæs.

bakkeforsvar overlatt til muslimene”³⁷⁷. Handlingslammelsen FN og NATO hadde vært beskyldt for var borte, og NATO-bombingen hadde full støtte fra muslimske land, skrev han. Han fremviste ingen klar, personlig mening om bombingen, men heller en forbløffelse over aksjonen. I kommentaren i Aftenposten Aften samme dag uttrykte Andenæs derimot tydelig et håp om at NATO-bombingen skulle sende de bosnisk-serbiske politiske og militære ledere mot å slutte fred med de bosniske kroatene og muslimene³⁷⁸.

En annen kanal for å avdekke Aftenpostens syn på FN og det internasjonale samfunn i Bosnia-Hercegovina og Kroatia er gjennom lederartikler i avisen. I den første lederen het det at ”Endelig kom nordmenn seg ut i gatene med sitt engasjement mot krigen i Bosnia; en høylytt protest mot urett og aggresjon og handlingslammelse blant verdens politiske ledere”³⁷⁹. I dette utdraget er det tydelig hva Aftenposten mente om FN og det internasjonale samfunn, og lenger ned i lederen ble det enda mer tydelig, ”den norske regjering ... må presse hardere for handling ... i NATO og FN”³⁸⁰. Tidlig i august var altså Aftenposten klar i sin tale om etterspørsel av aksjon i Kroatia og Bosnia-Hercegovina, i tillegg til at den norske regjeringen ikke gjorde nok for å fremme dette.

Den 12. august var igjen Aftenposten kritiske til FN, etter at Tudjman og den kroatisk hær hadde utført Krajina-offensiven³⁸¹. Denne lederen satte lys på de internasjonale forviklinger som satte preg på både diplomatiet og hvorvidt statsledere fordømte Krajina-offensiven. For eksempel sto det at ”amerikanere og tyskere åpenbart mener at det har vært både nyttig og rettferdig at serberne fikk en dose av sin egen medisin”³⁸². De forskjellige stormaktenes uenigheter om de etniske gruppene på Balkan har jeg kommentert tidligere, og Aftenposten mente altså her at USA og Tyskland godkjente Krajina offensiven³⁸³. Videre het det i lederen at ”Det urettferdige består naturligvis i at det ikke var lederne som ble rammet - det er det nesten aldri”, Aftenposten fordømte altså Krajiina-offensiven³⁸⁴. Dette ble også tydeligere mot slutten av lederen, da Tudjmans påstand om at ”erobringene har skapt stabilitet for

³⁷⁷ Ibid.

³⁷⁸ Aftenposten Aften, 31.08.1995, ”BAK NYHETENE Karadzic falt for eget grep”, Ulf Andenæs.

³⁷⁹ Aftenposten Morgen, 03.08.1995, ”Blek massemønstring”, Leder.

³⁸⁰ Ibid.

³⁸¹ Aftenposten Morgen, 12.08.1995, ”Sluttstrek for FN i Kroatia”, Leder.

³⁸² Ibid.

³⁸³ I en leder 05.08.1995 ble også dette hevdet, da det sto ” Men fordømmelsene var milde, tatt i betraktning faren for storkrig. Frankrike var klarest, mens Tyskland virket likefrem resignert. Og USA har aldri vært spesielt hard i reaksjonene overfor Kroatia”. Aftenposten Morgen, 05.08.1995, ”Franjo Tudjman i farlig balanseakt”, Leder.

³⁸⁴ Aftenposten Morgen, 12.08.1995, ”Sluttstrek for FN i Kroatia”, Leder.

generasjoner fremover” ble forkastet av Aftenposten³⁸⁵. Fordømmelsen av Tudjman og Krajina-offensiven gjorde derimot ikke Aftenposten mer positive til FNs oppdrag eller diplomati, avisen stadfestet kun at fredsmeglingen fremover kunne komme til å bli enda vanskeligere³⁸⁶.

Mot slutten av august 1995 var Aftenpostens forventninger til FN som fredsmekler svært lavt³⁸⁷. ”FN, EU og Europas stormakter, inkludert Russland, har dels sammen, dels hver for seg, vist at de er ute av stand til å få prosessen på sporet igjen”, dette ville altså si at Aftenposten hadde mistet all tillit til at FN og EU kunne få partene til å slutte fred i Bosnia-Hercegovina og Kroatia³⁸⁸. Videre fortsatte lederen at det eneste som kunne fungere nå var USAs tyngde, altså at amerikanske diplomater og den amerikanske regjeringen var det eneste som kunne føre partene tilbake til forhandlingsbordet³⁸⁹. Samme dag som denne lederen sto på trykk i Aftenposten Morgen begynte NATO-bombingen av serbiske stillinger i Bosnia-Hercegovina. Aftenposten ga sin støtte til NATO-bombingen i en leder dagen etter, ”NATO har tatt et riktig og viktig skritt, som fortjener den støtte som også er kommet fra Norge”³⁹⁰.

Som sagt var de tre funksjonene FN hadde i Aftenposten i august 1995, intervjuer i form av påhengte caser, sitater og intervjuer i dekningen av krigens utvikling, og til slutt den norske debatten om hvorvidt FNs tilstedeværelse på Balkan hadde vært vellykket under den tre år lange krigen. Antallet av intervjuer med pårørende til FN-personell, og intervjuer med norske soldater i Bosnia-Hercegovina og Kroatia, hadde gått drastisk ned siden 1992. Det ovennevnte intervjuet med den norske kvinnen som hadde tre FN-soldater i nærmeste familie, var det eneste intervjuet av slik karakter i august 1995³⁹¹. Ved ett annet tilfelle ble en norsk soldat intervjuet direkte av Aftenposten, og det var i forbindelse med en flyktningleir i Tuzla i Bosnia-Hercegovina³⁹². Dette var et kortere intervju der soldaten fortalte om det han beskrev som flyktningenenes elendige forfatning³⁹³. Dette intervjuet forteller oss heller ingen ting om Aftenpostens syn på FN. Intervjuet med kvinnen som satt igjen i Norge mens familien var på oppdrag i Bosnia-Hercegovina ga heller ikke mye inntrykk av Aftenpostens syn på FN og det

³⁸⁵ Ibid.

³⁸⁶ Ibid.

³⁸⁷ Aftenposten Morgen, 30.08.1995, ”USAs tid er inne”, Leder.

³⁸⁸ Ibid.

³⁸⁹ Ibid.

³⁹⁰ Aftenposten Morgen, 31.08.1995, ”NATO går til krig”, Leder.

³⁹¹ Aftenposten Morgen, 01.08.1995, ”Følger Bosnia med hjertet i halsen”, Bjørn Berg.

³⁹² Aftenposten Morgen, 13.08.1995, ”Levende bombemål nekter å flytte”, Per Annar Holm.

³⁹³ Ibid.

internasjonale engasjement. Denne typen intervjuer fungerte altså ikke for å si noe om Aftenpostens syn på FN, men heller for at lesere kunne relatere til konflikten, siden norske soldater var involvert. Denne utviklingen hang sammen med Aftenpostens generelle utvikling av en mer helhetlig og seriøs dekning av krigen på Balkan. Intervjuene med pårørende ble byttet ut med lengre nyhetsartikler, reportasjer, kronikker og debattinnlegg.

Aftenpostens syn på FNs engasjement i Bosnia-Hercegovina og Kroatia lyste gjennom i debatten som hadde vokst fram de siste tre årene. Denne debatten foregikk både blant Aftenpostens journalister og Aftenpostens lesere. Aftenpostens syn på FNs engasjement har vært klart, både i kommentarer og ledere. Aftenposten mente FN hadde gjort et alt for svakt arbeid, og etterlyste handlekraft, spesielt fra USA. Men var dette synet på FN og det internasjonale samfunn noe som preget resten av Aftenpostens dekningen av krigen?

3.4 Aftenpostens korrespondent i konfliktområdet

For å finne ut om Aftenpostens journalister sitt syn på FNs involvering i Bosnia-Hercegovina og Kroatia lyste gjennom i dekningen av krigen er det viktig å se nærmere på Aftenpostens korrespondent i konfliktområdet, Ulf Andenæs. Fra sjette august var Andenæs en viktig bidragsyter i dekningen, og hadde 45 treff på Retriever-basen i august. Mange av disse treffene er lange, detaljerte artikler³⁹⁴. Han var aktiv før august også, og hadde skrevet om konflikten i Bosnia-Hercegovina for Aftenposten siden 1992, men kom virkelig på banen i 1994 med artikler om Jugoslavias oppløsning. I august 1995 var han først i kroatisk Zagreb i Kroatia, deretter reiste han rundt i Bosnia-Hercegovina, inkludert til bosnisk-serbiske Pale, selverklært hovedstad i den serbiske utbryterstaten Republika Srpska³⁹⁵. Han reiste rundt i både Kroatia og Bosnia-Hercegovina, og endte opp i Beograd³⁹⁶. På sin vei intervjuet han de lokale han møtte, Andenæs fikk altså et innblikk i de forskjellige partenes oppfatning av konflikten.

Den 21. august kritiserte Andenæs kroatene for behandlingen av serbere i etterkant av Krajina-offensiven³⁹⁷. Ifølge Andenæs hadde ”meldingene etter hvert strømmet inn om

³⁹⁴ Internett: Retriever ATEKST 01.11.2012, <https://web.retriever-info.com/services/archive.html> (Søk: andenæs* AND (bosn* OR serb* OR kroat* OR jugo* OR balkan* i Aftenposten) 01.08.1995 – 31.08.1995)

³⁹⁵ Aftenposten Morgen, 26.08.1995, ”Forbitrede serbere slår tilbake”, Ulf Andenæs.

³⁹⁶ Aftenposten Morgen, 13.08.1995, ”Kroater feirer, serbere i nød”, Ulf Andenæs, Aftenposten Morgen, 27.08.1995, ”Hatet blomstrer blant fortidens slaver i Bosnia”, Ulf Andenæs.

³⁹⁷ Aftenposten Morgen, 21.08.1995, ”BAK NYHETENE Kroatene skader sin egen sak”, Ulf Andenæs.

herjinger utført av kroater”, og at ”hele byer og landsbyer er stukket i brann, i høyt antall”³⁹⁸. Han mente handlingene sannsynligvis var hevn for tidligere serbiske overgrep, og at denne gang var ”serbere blitt ofre”. Andenæs siterte også en talskvinne for Tudjman, Natasa Rajakovic, som uttalte at ”Hva serberne gjorde mot oss for fire år siden var ti ganger verre, ... Hva er verst: Å sette fyr på et tomt hus som eieren ikke vil tilbake til, eller å myrde og fordrive kroater slik serberne gjorde?”. Andenæs stilte seg kritisk til et slikt spørsmål, da han mente at situasjonene ikke kunne sammenlignes slik Rajakovic gjorde. Han spør seg heller ”hva som ville skjedd hvis Krajina-serberne hadde blitt i sine landsbyer i det øyeblikket skarer av til dels ustyrlige kroatisk soldater rykket inn - etterfulgt av politiske ekstremister og de væpnede bander som synes å være en del av bildet i eks-Jugoslavia”³⁹⁹. Dette utdraget er interessant siden Andenæs sidestiller kroatisk og serbisk ekstremisme i Kroatia og Bosnia-Hercegovina, og muligens også i Serbia. Dette ble ikke gjort da Aftenposten omtalte krigshandlinger gjort av ekstremister i 1992, en omtale serbere kom mest uheldig ut av⁴⁰⁰. Andenæs mente også at Kroatias ”destruktive mentalitet” i Krajina hadde ødelagt den nye statens mulighet til å framstå som en ”moderne vestlig nasjon”⁴⁰¹.

Første dag Andenæs dukket opp i Aftenposten i august 1995 hadde han to artikler på trykk i Aftenposten Morgen, begge på samme side i avisen⁴⁰². Den ene artikkelen tok for seg den kroatisk militæroffensiven i Krajina fra det kroatisk ståstedet. I artikkelen beskrev Andenæs kroatenes lykke over at ”de besatte områder” ble gjenerobret⁴⁰³. Andenæs var selv i Zagreb i Kroatia, og beskrev det han så, og intervjuet flere kroater som var positive til det overståtte ”lynangrep”⁴⁰⁴. Den motsatte side av saken ble beskrevet i den andre artikkelen på samme side i avisen⁴⁰⁵. Serberne som bodde i Kroatia, i Krajina-området, ble beskrevet som et gammelt krigerfolk som hadde bodd der i mange hundre år, ifølge Andenæs. Det er allment kjent at serberne i Krajina hadde bodd der siden grensen mellom Det osmanske riket og Det habsburgske riket gikk omtrent der⁴⁰⁶. Hovedpoenget til Andenæs var altså at de rundt 150.000 kroatisk serberne som flyktet i begynnelsen av august ikke hadde kommet utenfra

³⁹⁸ Ibid.

³⁹⁹ Ibid.

⁴⁰⁰ Se kap. 2.6.

⁴⁰¹ Ibid.

⁴⁰² Aftenposten Morgen, 06.08.1995, ”Vantro kroater feirer krigslykken”, Ulf Andenæs, Aftenposten Morgen, 06.08.1995, ”Gammelt krigerfolk forsvinner”, Ulf Andenæs.

⁴⁰³ Aftenposten Morgen, 06.08.1995, ”Vantro kroater feirer krigslykken”, Ulf Andenæs.

⁴⁰⁴ Ibid.

⁴⁰⁵ Aftenposten Morgen, 06.08.1995, ”Gammelt krigerfolk forsvinner”, Ulf Andenæs.

⁴⁰⁶ Mønnesland 2006: 316.

og erobret områdene, slik det framsto i kroatenes retorikk. Andenæs fikk fram i Aftenposten at de to etniske gruppene hadde forskjellig oppfattelse av dette problemet, og at ordbruken reflekterte dette

Det er allikevel en forskjell på artiklene som sto i Aftenposten denne dagen, og denne forskjellen kan si noe om Andenæs sin personlige mening om Krajina-offensiven. I artikkelen om kroatisk krigslykke brukte Andenæs nesten utelukkende intervju med kroater for å fortelle leseren hva som hadde skjedd i Krajina⁴⁰⁷. Han intervjuet talsmenn fra regjeringen, en kroatisk general, og en kroatisk sivil som ikke ville bli sitert ved navn i Aftenposten. Mellom disse kortere intervjuene beskrev Andenæs scener fra Zagreb. I artikkelen om serberne som bodde i Krajina brukte han derimot historie for å legitimere hvorfor de hadde bodd der i utgangspunktet⁴⁰⁸. Andenæs trakk også fram da ” fascister på kroatisk side satte i gang folkemord på serberne”, under andre verdenskrig⁴⁰⁹. Videre fortalte han at de kroatiske serberne hadde mistet sin status som ”bærende nasjonalitet” da Kroatia ble uavhengig fra Jugoslavia. Kort oppsummert var altså Andenæs motstander av den kroatiske offensiven i Krajina, en holdning han også viste i kommentaren jeg nevnte over, da han mente at Kroatia ødela for seg selv internasjonalt med lynkrigen⁴¹⁰.

Andenæs sine artikler og reportasjer var lange og detaljert⁴¹¹. For eksempel ga han leserne tidlig i august en forklaring på det nye styrkeforholdet på Balkan etter kroatenes Krajina-offensiv⁴¹². Han trakk tråden tilbake til 1991, da serberne, med Milosevic bak seg, klart var den sterkeste part i konflikten. Uten hjelp fra Serbia kunne ikke ”utbryterstaten Krajina” revet seg løs fra Kroatia mente Andenæs. Videre i artikkelen gikk han systematisk gjennom endringene i styrkeforholdene siden 1991, og endte med å konkludere med at det nye styrkeforholdet, men Kroatene i tet, ble synlig i mai 1995. ”Et helt nytt mønster begynte å avtegne seg” i mai, etter den kroatisk gjenerobringen av Vest-Slavonia som var holdt av serbere siden 1991⁴¹³. Denne analysen av styrkeforholdene mellom 1991 og 1995 er Svein Mønnesland enig i, det vil si at situasjonen fra slutten av 1992 til mai 1995 var *statisk*⁴¹⁴. Det

⁴⁰⁷ Ibid.

⁴⁰⁸ Aftenposten Morgen, 06.08.1995, ”Gammelt krigerfolk forsvinner”, Ulf Andenæs.

⁴⁰⁹ Ibid.

⁴¹⁰ Aftenposten Morgen, 21.08.1995, ”BAK NYHETENE Kroatene skader sin egen sak”, Ulf Andenæs.

⁴¹¹ For eksempel Aftenposten Morgen, 08.08.1995, ”KRIGEN PÅ BALKAN Vender hjem til en spøkelsesby, Ulf Andenæs, Aftenposten Morgen, 09.08.1995, ”Kroatia endrer maktbalansen”, Ulf Andenæs.

⁴¹² Aftenposten Morgen, 09.08.1995, ”Kroatia endrer maktbalansen”, Ulf Andenæs.

⁴¹³ Ibid.

⁴¹⁴ Mønnesland 2006: 337.

var med kroatenes gjenerobring av Vest-Slavonia at verden åpnet øynene for det kroatiske militæret, i tillegg til at Vest-Slavonia var en av FNs sikre soner⁴¹⁵. At den sikre sonen Vest-Slavonia ble erobret med makt av kroatene åpnet for et nytt mønster i krigen, ”som skulle bli flittig brukt de kommende månedene: erobring av FN-sikrede soner med massive folkeforflytninger som resultat”⁴¹⁶. Dette nye mønsteret med angrep på sikre soner ble et stort problem i Bosnia-Hercegovina.

Det ”nye mønsteret” Andenæs omtalte var altså et vendepunkt i krigen. Dette vendepunktet diskuterte han altså få måneder etter selve hendelsen i mai, og den tolkningen er fortsatt fremtredende i historikeres framstilling av krigen⁴¹⁷. Han gjentok i denne artikkelen årsaken til hvorfor serbere i det hele tatt bodde i Krajina og Vest-Slavonia, og befestet igjen de kroatisk-serbernes historiske grunnlag for hvorfor de ikke var ”fremmede inntrengere”⁴¹⁸. I samme artikkel skrev han om serbisk nasjonalisme: ”I seg selv er ikke denne drømmen annerledes enn enhver annen nasjonalistisk drøm i Europa de siste 100 år. ... Det er ikke drømmen i seg selv, men de til dels avskyelige metoder for å sette den ut i livet som har gjort den serbiske nasjonalismen beryktet”⁴¹⁹. Andenæs tok altså avstand fra metodene serbere hadde brukt for sine ”nasjonalistiske drømmer”. Sammenlignet med Willersrud sin dekning av krigen, som jeg så på i forrige kapittel, viser Andenæs et mer nyansert syn på krigen.

Han reiste rundt i Kroatia og Bosnia-Hercegovina og intervjuet folk underveis, mens han ga oppdateringer om krigen og skildret tilstandene. For eksempel var han åttende august i Petrinja i Krajina, der han utforsket en serbisk by⁴²⁰. I hans reportasje beskrev han denne byen som var tømt for serbere etter Krajina-offensiven. Han beskrev en butikk i Petrinja, ”i likhet med byens øvrige forretningsstand, ligger vareutvalget fortsatt i hyllene”⁴²¹. Lenger ned i gaten møtte han noen feirende kroater. Andenæs var altså tett på de involverte i konflikten, og ga Aftenpostens lesere et innblikk i konflikten fra den kroatisk siden.

To dager senere var han i Bihac, som var et omstridt område i Bosnia-Hercegovina⁴²². I Bihac ble han møtt av en befolkning i gledesrus, gråtende kvinner og salutter fra gevær. Byen hadde

⁴¹⁵ Ibid.

⁴¹⁶ Ibid.

⁴¹⁷ Aftenposten Morgen, 09.08.1995, ”Kroatia endrer maktbalansen”, Ulf Andenæs, Mønnesland 2006: 337.

⁴¹⁸ Ibid.

⁴¹⁹ Aftenposten Morgen, 09.08.1995, ”Kroatia endrer maktbalansen”, Ulf Andenæs.

⁴²⁰ Aftenposten Morgen, 08.08.1995, ”KRIGEN PÅ BALKAN Vender hjem til en spøkelsesby, Ulf Andenæs.

⁴²¹ Ibid.

⁴²² Aftenposten Morgen, 10.08.1995, ”Bihac ut av kvelertaket”, Ulf Andenæs.

blitt holdt av bosniske serbere i tre år, og muslimene feiret ”som på gamle filmklipp fra maidagene i 1945”⁴²³. Et par dager senere var han tilbake i Krajina, i en by ved navn Kordun⁴²⁴. Igjen beskrev han scener fra en forlatt serbisk landsby, og sammenlignet det med som om ”svartedauden” hadde vært der⁴²⁵. Han observerte hele landsbyer av nedbrente hus, som ifølge kroater han intervjuet var stukket i brann av serbere før Krajina-offensiven. Eneste måte for journalister som Ulf Andenæs å reise til disse områdene var med kroatisk eskorte. Da Andenæs spurte den kroatisk eskorte om å stoppe ved noen hus som sto i brann ville ”kroatene slett ikke, de kjører videre som om intet var å se. Denne gang blir ikke et ord til forklaring gitt. Så er vel ikke alle branner påsatt av serbere... ”, og slik avsluttet Andenæs reportasjen⁴²⁶. Forklaringen på dette utdraget fra reportasjen var at Andenæs antydte at kroatene ikke nødvendigvis fortalte hele sannheten til journalistene. Han var altså kritisk til den ensidige tilgangen til informasjon fra Krajina.

Dagen etter var Andenæs i Sisak i Kroatia. I første setning i artikkelen het det ” Ikke alle serbiske flyktninger har fått reise ut av Kroatia. Noen blir holdt tilbake”⁴²⁷. Artikkelen handlet om at det var en ”politisk flyktningleir” i byen, i tillegg til at serbiske flyktninger fra Krajina hadde blitt ”lynset”, at ”Hevnfølelsene tok overhånd” for kroatene⁴²⁸. Reportasjen ble avsluttet med et intervju av en serbisk flyktning, som sa at ” Jeg skjønner meg ikke på politikk, sier Ducan Dimitrovic, en gammel bonde fra Bojna, en fjellbygd ved grensen. - Jeg vil leve i fred. - Jeg tenker på kyrne og grisene mine, sier hans enda eldre sambygding. - Jeg er redd for hvordan det går med dem”⁴²⁹. Her ble altså situasjonen til en serbisk flyktning beskrevet, og i tillegg til skildret han hvordan ” Den kroatisk feststemning ute i byen står i den skarpeste kontrast til stemningen inne i flyktingemottaket, som ikke kunne vært mer gledesløs”⁴³⁰. Denne typen omtale av serbere som ofre sto i kontrast til nyhetsdekningen i Aftenposten i 1992, da den serbiske part ikke ble intervjuet, og dermed ikke fikk fortalt sin side av saken.

⁴²³ Ibid.

⁴²⁴ Aftenposten Morgen, 12.08.1995, ”I kroatenes gjenerobrede land: Som rammet av svartedauden”, Ulf Andenæs.

⁴²⁵ Ibid.

⁴²⁶ Ibid., Andenæs omtalte også kroatisk nedbrenning av kroatisk-serbiske hus i Krajina i Aftenposten Morgen, 14.08.1995, ”Kroater brenner serbernes hus”, Ulf Andenæs.

⁴²⁷ Aftenposten Morgen, 13.08.1995, ”Kroater feirer, serbere i nød”, Ulf Andenæs.

⁴²⁸ Ibid.

⁴²⁹ Ibid.

⁴³⁰ Ibid.

Midt i august befant han seg i Serbias hovedstad Beograd, der han omtalte de serbiske flyktningene igjen⁴³¹. Mange av flyktningene følte at Serbia ikke hadde stilt opp da de kroatisk-serberne i Krajina trengte hjelp. Journalister i Aftenposten hadde tidligere spekulert om hvorvidt Serbia kom til å engasjere seg mot Kroatia i Krajina, noe som altså ikke skjedde⁴³². Serbia og serbere i både Krajina og Bosnia-Hercegovina var ikke militært utrustet til å ta opp kampen mot kroatene, i tillegg til at Milosevic, etter flere år under økonomisk boikott og oljeembargo ville ha fred. To dager senere var han fortsatt i Beograd, og brukte i denne nyhetsmeldingen en serbisk avis, Politika, som kilde⁴³³. Avisen Politika var under statlig kontroll, ifølge Ramet var avisen Milosevic sin "mouthpiece"⁴³⁴. Ifølge Andenæs var Politikas sjefsredaktør, Dragan Antic, "optimist", og trodde det ville bli fred i september⁴³⁵. Mer interessant var Andenæs' beskrivelse av Antic som en som "står Serbias president Slobodan Milosevic nær"⁴³⁶.

Andenæs brukte altså en partisk kilde, noe han altså fastslo i artikkelen. Det Andenæs gjorde videre artikkelen var å bruke det politiske synet til Antic for å vise det politiske klimaet, altså at Milosevic var innstilt på fred "i september"⁴³⁷. Samtidig het det i artikkelen at "De regjeringsvennlige mediene i Serbia har samtidig satt i gang en nådeløs fordømmelse av de slagne Krajina-serberes ledere"⁴³⁸. Splittelsen mellom Serbia og Krajina kom tydelig fram i artikkelen. Siden Andenæs informerte om at Antic var regjeringsvennlig, noe som ikke nødvendigvis var gitt, gjorde at Aftenpostens lesere hadde dette i bakhodet da de leste resten av artikkelen. Aftenpostens leser ble opplyst om den politiske vridningen, og kunne tolke utsagnet fra Antic ut i fra det. I 1992 ble intervjuobjektene politiske syn sjelden omtalt, og leseren hadde ikke nødvendigvis noe forutsetning for å vite hva som kunne ligge i bakhånd. Det hadde altså skjedd en utvikling siden 1992.

⁴³¹ Aftenposten Morgen, 16.08.1995, "Flyktningestrømmen avtar ikke", Ulf Andenæs.

⁴³² Aften, 03.08.1995, "Siste sjanse for å unngå storkrig", Reuter, Associated Press, NTB, DPA, Aftenposten Aften, "Storkrig på Balkan under utvikling", Associated Press, Reuter, DPA.

⁴³³ Aftenposten Morgen, 18.08.1995, "Politikas sjefsredaktør er optimist: Tror det blir fred i Bosnia i september", Ulf Andenæs.

⁴³⁴ Ramet 2006: 345.

⁴³⁵ Ibid.

⁴³⁶ Ibid.

⁴³⁷ Ibid.

⁴³⁸ Ibid.

Andenæs reiste videre til Pale, som var ”hovedstaden” i Republika Srpska, den serbiske utbryterrepublikken i Bosnia-Hercegovina⁴³⁹. Å reise til Pale var noe journalister ikke hadde hatt mulighet til på flere år, siden Republika Srpska hadde vært svært lukket for omverdenen. Ikke en gang FN fikk tilgang til enkelte områder. Fra Pale brukte Andenæs flere sammenligninger med Norge, for eksempel at byen var på ”størrelse med et middels norsk tettsted”, og at den var kjent for ”fjellturister og skisport”⁴⁴⁰. I tillegg minnet den om ”en hvilken som helst fjelldal på Østlandet”⁴⁴¹. Andenæs intervjuet bosniske serbere i Pale⁴⁴². Allerede i første linje var det klart at denne gangen var det serbere som fikk uttale seg i Aftenposten, ”Anklagene om krigsforbrytelser er laget for å ramme oss politisk. Vi vil aldri leve sammen med muslimene i en stat”⁴⁴³. Ifølge Andenæs gikk disse to synspunktene ”igjen hos alle talsmenn for Bosnia-serberne som vi møter”. De bosniske serberne i Pale ”gir de oss tilsvarende beretninger om forfølgelse og ugjerninger fra muslimsk side som muslimene forteller om fra serbisk side. Det er som vi hører de samme livsskjebnene, bare med navn og nasjonalitet byttet om”. Både den serbiske og den muslimske part i krigen i Bosnia sa altså det samme om hverandre, og begge mente de var offeret i situasjonen, ifølge Andenæs. Begge parter var overbevist om at ”vestlige medier” drev propagandakrig mot dem, og tilliten til ”vesten”, FN, og til og med Beograd, var lav. Andenæs kommenterte ikke på Bosnia-serbernes uttalelser, han lot heller intervjuobjektene snakke for seg selv.

Besøket i Pale og intervjuene av serbere som bodde de, kan sammenlignes med intervjuene som ble gjort av lokalbefolkningen på Balkan i 1992. Perioden fra 1992, som jeg omtalte i kapittel to var preget av få intervjuer med serbere, og et klart overtall intervjuer med kroater og muslimer, da spesielt flyktninger. Intervjuene med serbere i 1995 var derimot annerledes enn intervjuene med kroater og muslimer i 1992, da de serbiske ytringene ikke ble stående som eneste forklaring på en sak.

Det vil si, i 1992 ble som regel kun én, kanskje to, sider av konflikten omtalt i artikler og reportasjer som brukte intervju. I 1995 var journalister, da hovedsakelig Andenæs flinkere til å oppgi flere synspunkter enn ett. At konflikten var mer komplisert, og at fiendebildet og

⁴³⁹ Fortsatt i Beograd: Aftenposten Morgen, 19.08.1995, ”Kroatenes hevnaksjon i Krajina verre enn antatt”, Ulf Andenæs, Aftenposten Morgen, 20.08.1995, ”Serberne erkjenner massegraver”, Ulf Andenæs. I Pale: Aftenposten Morgen, 25.08.1995, ”Spent i Bosnia-serbernes kjerneland”, Ulf Andenæs, Aftenposten Morgen, 26.08.1995, ”Forbitrede serbere slår tilbake”, Ulf Andenæs.

⁴⁴⁰ Aftenposten Morgen, 25.08.1995, ”Spent i Bosnia-serbernes kjerneland”, Ulf Andenæs.

⁴⁴¹ Ibid.

⁴⁴² Aftenposten Morgen, 26.08.1995, ”Forbitrede serbere slår tilbake”, Ulf Andenæs.

⁴⁴³ Ibid.

maktforholdet hadde endret seg siden 1992 kan ha hatt innflytelse på dette. Den daglige dekningen av konflikten i media hadde nok også innvirkning på journalistenes kunnskapsnivå. For å oppsummere Andenæs' dekning av konflikten på Balkan i august 1995, så viste han i større grad enn det som ble gjort i 1992 de forskjellige sidene av konflikten. Han intervjuet sivile og politikere fra flere av partene i konflikten, og satte utsagnene i perspektiv. For eksempel, han intervjuet serbere en dag, og kroater en annen dag, og omtalte dette som at de sa akkurat det samme om hverandre. Andenæs var altså klar over hvor stor innflytelse propaganda hadde i Jugoslavias oppløsning.

Et siste intervju med en muslim kan kaste lys over mitt forrige poeng angående Andenæs' dekning av krigen,

Forfedrene var muslimer fra Bosnia, men han har bodd i Beograd hele sitt voksne liv og alltid blåst en lang marsj i både religion og politikk. Tidligere var han medlem av kommunistpartiet, "av hensyn til jobben", han arbeidet i en offentlig institusjon. Hans muslimske tilhørighet ble aldri nevnt, slikt var uten betydning. Denne gang er han totalt forandret. - Jeg kan aldri i mitt liv stole på en serber, ikke på en eneste av dem, sier han. - Alle i nabolaget her er serbere; jeg er eneste muslim. Jeg vet de er ute etter meg.⁴⁴⁴

I utdraget fortalte altså en muslim boende i Serbia om hvordan hans situasjon hadde endret seg drastisk de siste årene, og at han ikke lenger kunne stole på naboene. Muslimen fikk forklare sin sak, og Andenæs gikk over til et intervju av en serber. Andenæs spurte serberen om hvorfor det var så vanskelig å "godta" muslimene, og at svarte at "Vi har et ordtak på serbisk, svarer han. - Den serber som blir tyrker, er verre enn tyrkerne selv"⁴⁴⁵. Serberen gikk deretter over i en lang tirade om muslimenes historie på Balkan⁴⁴⁶, og Andenæs spurte om hvor lenge det var mulig å "gnåle" om dette, og serberen svarte at det ikke var så enkelt, fortsatte å forsvare serbernes sak, og Andenæs avsluttet med påstanden "Hvem snakket om

⁴⁴⁴ Aftenposten Morgen, 27, 08.1995, "Hatet blomstrer blant fortidens slaver i Bosnia", Ulf Andenæs.

⁴⁴⁵ Ibid.

⁴⁴⁶ "Har du hørt om janitsjarene, spør han. - De var smågutter fra våre kristne familier som tyrkerne tok fra foreldrene med tvang og oppdro til å bli muslimer. De ble sultanens håndgangne menn. Tyrkerne slo ned på all motstand med henrettelser, mord og brann. Så de noen vakre kvinner, tok de også dem med makt. Har du hørt om straffemetoden som var deres kjennemerke? De satte folk på stake, fra underlivet gjennom kroppen og opp til halsen. De hadde spesialister på dette, som konkurrerte om hvem som kunne holde ofrene i live lengst mulig mens de var trædd på staken. Så var det da noen serbere som gikk over til tyrkernes side og tok deres religion. Slik kunne de svinge seg opp og mele sin egen kake. De var med på å pine sitt eget folk, mens de andre led. Hadde dere ikke en fyr i Norge under den tyske okkupasjonen som drev på samme måte? Her var de løpegutter for okkupantene i fem hundre år. - Var de nå samme folk som serberne, bemerker vi. - Vi har hørt de hadde en annen religion enn serberne i middelalderen, at de var noe de kalte bogomiler, før de gikk over til islam? - Det er noe de prøver å innbille verden, sier Jovan. ... Muslimene har grepet anledningen hver gang de har hatt en sjanse til å fortsette å tyne oss. Under første verdenskrig tjente de østerrikerne og begikk ugjerninger mot oss. Under annen verdenskrig slo de seg sammen med Ustasja, de kroatiske fascistene, mot oss. Nå gjør de det samme igjen. Overløpere har de alltid vært, og det vil de alltid forbli." Aftenposten Morgen, 27, 08.1995, "Hatet blomstrer blant fortidens slaver i Bosnia", Ulf Andenæs.

historieløshet? Mange på disse kanter er ikke bare fanger av historien. De er slaver av den.” Bruken av historie var en del av nasjonalistisk propaganda, mente altså Andenæs i denne artikkelen.

Andenæs brukte altså historie på en annen måte enn Willersrud gjorde i 1992. Da historie ble omtalt av Andenæs var det for å avslå dette som nasjonalistisk propaganda, fordi intervjuobjektene tok dette opp selv, eller han brukte det som et virkemiddel for å fortelle at disse folkegruppene egentlig var samme etniske gruppe⁴⁴⁷. Han kommenterte ved flere anledninger at de samme historiene ble fortalt av begge grupper, men med forskjellig vridning⁴⁴⁸. Willersrud brukte derimot historie for å forklare hvorfor det var krig. Willersruds utsagn om at ”Det kan godt være propaganda, men dette er Balkan”, er et eksempel på dette⁴⁴⁹. Andre utsagn, som bruken av ordet ”kruttønne” om Balkan, og omtalen av de etniske gruppene med navn fra andre verdenskrig, som tsjetnik om serbere, var gjennomgående i Willersrud sine artikler i 1992⁴⁵⁰. De to korrespondentene dekket altså krigen på Balkan på hver sin måte, og i to ulike faser av krigen.

3.5 Aftenpostens bruk av utenlandske medier

I august 1995, som i 1992, ble utenlandske aviser, radio, og andre medier brukt som kilde i Aftenposten. Reuter var fortsatt Aftenpostens største kilde til nyhetsoppdateringen om konflikten på Balkan, og Aftenpostens dekning av krigens utvikling var derfor tilnærmet lik Reuter sin dekning. I august 1995 var det rundt 60 artikler i Aftenposten med Reuter oppgitt som kilde i avisen⁴⁵¹. Det vil si i snitt to artikler daglig. Bruken av ikke-norske medier i dekningen kan deles i to. I tillegg til Reuter, og andre vestlige medier, brukte Aftenposten

⁴⁴⁷ ”Vi påpeker at han og serberne som bor rundt ham er fullstendig like. De er av samme blod og snakker nøyaktig samme språk. Eneste forskjellen er religionen, etter hva vi kan se. Men naboene hans går like lite i den ortodokse kirken som han går i moskéen.” Aftenposten Morgen, 27.08.1995, ”Hatet blomstrer blant fortidens slaver i Bosnia”, Ulf Andenæs.

⁴⁴⁸ Et eksempel til på at Andenæs forklarte begge sider av en sak var i etterkant av granatnedslaget i Sarajevo 28.08.1995. Da anklaget muslimene og de bosniske serberne hverandre for massakren. Aftenposten Morgen, 30.08.1995, ”Etter blodbadet i Sarajevo: Straffeaksjon mot serberne er ventet”, Ulf Andenæs.

⁴⁴⁹ Aftenposten Morgen, 11.04.1992, ”Bosnia et nytt Kroatia”, Aasmund Willersrud.

⁴⁵⁰ Eksempelene er hentet fra Aftenposten Morgen, ”Kaos i selvstendige Bosnia”, 08.04.1992, Aasmund Willersrud. For mer, se kap. 2.4

⁴⁵¹ Jeg sier ”rundt” 60 fordi i enkelte av treffene på Retriever ble Reuter bare nevnt. Reuter ATEKST. For eksempel nevnte Ulf Andenæs Reuter som kilde i flere av sine artikler og reportasjer. Aftenposten Morgen, 17.08.1995, ”Serbia lamslått over nederlaget”, Ulf Andenæs, Aftenposten Morgen, 12.08.1995, ”Kroatia på høyden av sin makt”, Ulf Andenæs, Aftenposten Morgen, 28.08.1995, ”Kroater loves serbisk jord”, Ulf Andenæs, Aftenposten Aften, 30.08.1995, ”NATO varsler flere angrep”, Ulf Andenæs.

også medier i konfliktområdet⁴⁵². Lokale medier var styrt av politisk subjektivitet eller den nevnte propagandaen som florerte, og kunne derfor være en tendensiøs nyhetskilde⁴⁵³. Reuter-artiklene i Aftenposten august 1995 var lange og detaljert, og inneholdt ofte intervjuer med statsledere, diplomater, FN-ansatte, for og nevnte noen⁴⁵⁴. I flesteparten av denne typen artikler var det flere nyhetsbyråer involvert, da hovedsakelig Associated Press og NTB⁴⁵⁵. Bruken av én kilde som grunnlag for en nyhetssak var vanlig i Aftenposten i 1992, men sto altså svakere i august 1995.

Siden Reuter var kilde i rundt 60 saker i Aftenposten i august 1995 er det vanskelig å gå spesifikt inn på Reuters syn på krigen i Bosnia-Hercegovina og Kroatia, spesielt da Associated Press og NTB også ble listet som forfattere. Det som derimot er tydelig er at Reuters nærvær i Aftenposten hadde endret seg siden 1992, Reuter intervjuet ikke lenger kun kroater, og delvis muslimer, men også serbere. For eksempel uttalte Milosevic si etterkant av Krajina-offensiven at ”Det er blitt klart at Kroatia utgjør den største trusselen mot fred på Balkan”⁴⁵⁶. I artikkelen fikk altså Milosevic uttale seg om hendelsene i Krajina, uten at Aftenposten kommenterte med hva de mente om utsagnet.

Reuters endrede omtale av kroatene i 1995 er tydelig i en artikkel ved navn ”Leder med tvilsomt rulleblad”⁴⁵⁷. Artikkelen handlet om Kroatias president Franjo Tudjman, og den viste Aftenpostens kritiske syn på hans lederskap og handlinger. ”Tudjmans rulleblad er etter vestlige lands målestokk ikke av de beste. Som president i Kroatia har han satt skarpe grenser for pressens og andre mediers frihet. Han har dessuten et tvilsomt forhold til de etniske minoritetenes rettigheter”, het det i artikkelen⁴⁵⁸. Tudjman ble altså negativt framstilt, blant annet på grunn av pressesensuren han hadde innført, og at han ifølge Reuter i Aftenposten

⁴⁵² Se kap. 2.5

⁴⁵³ Dette problemet omtalte jeg i dybden i kap. 2.5.

⁴⁵⁴ Eksempel på lange, innholdsrike og detaljerte artikler med Reuter oppgitt som forfatter: Aftenposten Morgen, 05.08.1995, ”Serberne jages fra Krajina”, Reuter, Aftenposten Aften, 14.08.1995, ”USAdiplomater til Balkan”, Reuter, Aftenposten Morgen, 23.08.1995, ”Styrkeoppbygging: Truende i Dubrovnik og Sarajevo”, Reuter.

⁴⁵⁵ Aftenposten Morgen, 02.08.1995, ”Serbere angrep kroater med fly”, Reuter, Associated Press, Aftenposten Morgen, 03.08.1995, ”Serbere og kroater bomber hverandre”, Reuter, Associated Press.

⁴⁵⁶ Aftenposten Morgen, 05.08.1995, ”Serberne jages fra Krajina”, Reuter

⁴⁵⁷ Aftenposten Morgen, 06.08.1995, ”UTENRIKSPROFILEN Leder med tvilsomt rulleblad”, NTB, Reuter. Det oppgis på Retriever at dette var en leder, men samtidig oppgis NTB og Reuter som forfatter. Saken inneholder ingen klare meningsyttringer, slik ledere vanligvis gjorde. For eksempel var lederen dagen før en kommentar fra Aftenposten om internasjonal politikk og hvordan diplomatiet lå i ruiner. Det ble heller ikke oppgitt forfatter på denne lederen. Aftenposten Morgen, 05.08.1995, ”Franjo Tudjman i farlig balanseakt”, Leder.

⁴⁵⁸ Ibid.

hadde et dårlig syn på minoriteten, som ville si de kroatisk serberne⁴⁵⁹. Det er interessant at pressesensuren ble tatt opp i Aftenposten, fordi Aftenposten tidligere hadde brukt kroatisk medier som kilde. Denne bevisstheten om kroatisk pressesensur var ikke tilstede i Aftenposten i 1992, da Aftenposten ukritisk brukte serbiske Tanjug, kroatisk Radio Zagreb og muslimske Radio Sarajevo som kilder⁴⁶⁰. Reuter, og dermed Aftenposten, sitt syn på de hovedsakelig tre involverte partene i krigføringen i Kroatia og Bosnia-Hercegovina var altså endret siden 1992. Var dette fordi de lokale mediene på Balkan var blitt mer nøytrale i deknningen av krigen? Nei, mediene i Kroatia, Bosnia-Hercegovina og Serbia var fortsatt partiske. Aftenposten hadde derimot fått et bevisst forhold til propagandaen som foregikk på Balkan, begynte heller å ta i bruk lokale medier for å kommentere på propagandakrigen.

Fjerde august ble serbiske Politika først brukt som kilde i Aftenposten, og ble da omtalt som ”den regimetro avisen Politika”⁴⁶¹. Denne artikkelen handlet om muligheten for en ”storkrig” på Balkan, på grunn av Tudjmans Krajina-offensiv, og Politika ble brukt for å få fram det serbiske synet på saken. Frykten for storkrig var i artikkelen grunnet i hvorvidt Serbia og de bosniske serberne i Republika Srpska ville komme til å blande seg inn i krigføringen i Krajina på de kroatisk serbernes side. I siste linje av artikkelen het det at ”I den regimetro avisen Politika ble både Bosnia-serbernes leder Radovan Karadzic og Krajina-serberen Milan Martić utsatt for oppsiktsvekkende kraftig kritikk. ”Lederne i Pale og Knin har gjort det serbiske folk enorm skade”, het det i avisens lederartikkel, som ofte gjengir president Milosevics synspunkter”⁴⁶². Dette utdraget er interessant på to måter. For det første kom det fram at det var en politisk splittelse mellom de serbiske lederne i Pale i Republika Srpska, Knin i Krajina, og Beograd. For det andre ble Politika beskrevet som en avis tro til Milosevic, siden hans synspunkter ”ofte” ble gjengitt i avisen.

Denne bruken av Politika som kilde til å vise ”oppsiktsvekkende” politisk splittelse var i Reuter, og dermed Aftenposten, en bruk av lokale medier på Balkan som var fraværende i deknningen i 1992. Det andre poenget mitt angående Politika, altså at avisen ble omtalt som tro

⁴⁵⁹ Mønnesland omtalte også pressesensuren i Kroatia under Tudjman i Mønnesland 2006: 313.

⁴⁶⁰ Aftenposten Morgen, 24.03.1992, ”Nye sammenstøt i Bosnia”, Aasmund Willersrud, Aftenposten Aften, 09.04.1992, ”Tusener på flykt fra Bosnia”, Aasmund Willersrud, i Aftenposten Morgen, 22.04.1992, ”Blodig dag i Sarajevo”, Aftenposten Aften, 14.05.1992, ”Sarajevo våknet til mer krig”, Reuter, Aftenposten Morgen, 20.03.1992, ”42 nordmenn inn i Kroatia”, Aasmund Willersrud, Aftenposten, Morgen, 24.03.1992, ”Nye sammenstøt i Bosnia”, Aasmund Willersrud, Aftenposten Morgen, 24.05.1992, ”Kamper i Bosnia før fredsmegling”, Reuter.

⁴⁶¹ Aftenposten Aften, 04.08.1995, ”Storkrig på Balkan under utvikling”, Associated Press, Reuter, DPA.

⁴⁶² Ibid.

til Milosevic, var en måte for Aftenposten og både gi tyngde til utsagnet om politisk splittelse, og å informere leserne om Politikas politiske subjektivitet. Det hadde altså blitt viktigere for Aftenposten å informere leseren om at opplysninger hentet fra mediene på Balkan var preget av propaganda. Politika ble omtalt dagen etter også, og igjen beskrevet som ”Beograd-avisen Politika som står presidenten nær”⁴⁶³.

Andre nyhetskilder på Balkan ble ikke omtalt som subjektive på samme måte som Politika. ”Kroatisk radio” ble også brukt som kilde i aftenposten, da uten å informere lesere om kroatisk pressesensur⁴⁶⁴. Dette eksempelet er hentet fra samme artikkel hvor Politika ble brukt for å informere om den politiske splittelsen mellom Beograd, Knin og Pale. Grunnen til at denne kroatisk kilden ikke ble omtalt med noen politisk vending er vanskelig og si sikkert. Én årsak kan være artikkelforfatterens mangel på kunnskap om propagandaen som florerte på Balkan. En annen årsak kan være hva som ble sitert i artikkelen,

”Kroatia er tvunget til å gripe til militære skritt for å bringe disse områder under sitt herredømme”, het det i en erklæring som ble gjentatt i kroatisk radio. Appellen var først og fremst rettet til den panikkslagne serbiske sivilbefolkning i byene Glina, Slunja og Knin. De ble anmodet om ikke å gripe til våpen, men holde seg i ro og vente på ”frigjøringen” av kroatisk styrker.⁴⁶⁵

Dette handlet altså om forløpet til Krajina-offensiven, og hvordan det på kroatisk radio ble sendt ut meldinger til befolkningen. I utdraget ble det også hevdet at advarselen var ment for å forberede serberne i Krajina på angrepet. Påstanden hentet fra kroatisk radio framstilte saken fra kroatisk side, Kroatia var ”tvunget” til å gripe inn militært, altså at dette var siste løsning. Sitatet som også kan ses som kritikk til diplomatiet, siden ingen diplomatiske løsninger ble funnet måtte de løse situasjonen selv.

Sitatet hentet fra kroatisk radio viste altså den kroatisk tankegangen bak hvorfor Krajina-offensiven ble utført, men Aftenposten ga også leserne sin tolkning av sitatet. Siste linje i utdraget fra Aftenposten handlet om at kroatene oppfordret serbere til å vente rolig på ”frigjøringen”⁴⁶⁶. At ordet ”frigjøringen” sto i anførselstegn virker for meg som en måte og latterliggjøre denne tankegangen om at serberne i Krajina trengte å bli frigjort, spesielt med tanke på at nesten alle serbere som bodde der flyktet fra de kroatisk soldatene. At

⁴⁶³ Aftenposten Morgen, 05.08.1995, ”Samhold i NATO på hard prøve”, Storvik Olav Trygge. Politika ble også omtalt som stående ”nær” Milosevic av Andenæs i Aftenposten Morgen, 21.08.1995, ”Serbisk selvransakelse etter nederlaget”, Ulf Andenæs.

⁴⁶⁴ Aftenposten Aften, 04.08.1995, ”Storkrig på Balkan under utvikling”, Associated Press, Reuter, DPA.

⁴⁶⁵ Ibid.

⁴⁶⁶ Ibid.

Aftenposten var kritisk til Krajina-offensiven var tydelig, da det i samme avis var to andre artikler om offensiven ved navn ”-Ingen kunne tale kroatene til fornuft” og ”Serbiske innrømmelser i går – krig i dag”⁴⁶⁷. Sistnevnte artikkel handlet om nettopp det kroatene hadde etterspurt, at diplomatiske ”innrømmelser” var blitt gitt av de kroatiske serberne. Dette undergravde ytterligere at Krajina-offensiven var uunngåelig og ment for å ”frigjøre” serbere. Min tolkning av Aftenpostens bruk av kroatisk radio er at Aftenposten ville vise hvor forvridd det kroatiske synet på offensiven var, til tross for at avisen ikke direkte kommenterte på den eventuelle politiske vridningen til kroatisk radio.

I Aftenposten var det altså tilfeller av bruk av medier i konfliktområdet, men journalistene hadde et mer bevisst forhold til mediernes politiske vridning. Det var ikke alltid mediernes subjektivitet ble direkte omtalt, som vi så over, og det var ikke alltid nødvendig å presisere. Ved dekning av for eksempel hvor mange flyktninger som var på vei fra Krajina til Serbia, eller at Milosevic skulle på besøk til Moskva, ble ikke kildene til informasjonen omtalt som partisk⁴⁶⁸. Journalistenes økte bevissthet om propagandakrigen kom også fram i artikler som nevnte propaganda-problemet direkte⁴⁶⁹. Spesielt i den uoversiktlige situasjonen i Kroatia og Bosnia-Hercegovina etter Krajina-offensiven ble propaganda spredd blant de etniske gruppene. Kort tid etter Krajina-offensiven ble gjennomført het det i Aftenposten at

Samtidig svirret det med påstander om kroatisk overgrep og krigsforbrytelser, og som alltid var det høyst uklart hva som var sannhet og hva som var krigspropaganda. Blant disse kom ikke minst opplysningene om at en kroatisk avdeling skulle ha tvunget danske FN-soldater til å gå foran stridsvognene sine sammen med serbiske krigsfanger som levende skjold.⁴⁷⁰

I dette utdraget om usikkerheten omkring informasjon om krigsforbrytelser ble det forklart for Aftenpostens lesere at propaganda var et stort problem. I neste setning ble opplysninger om kroatisk krigsforbrytelser omtalt, og det ble dermed antydning at det var en mulighet for at dette kun var rykter eller propaganda. At Aftenposten omtale kroatisk krigsforbrytelser som ”blant” uklarheten om ”hva som var sannhet og hva som var krigspropaganda” gir inntrykk av at Aftenposten avfeide forbrytelsene som serbisk propaganda.

⁴⁶⁷ Aftenposten Aften, 04.08.1995, ”Serbiske innrømmelser i går – krig i dag”, Reuter, Associated Press, Aftenposten Aften, 04.08.1995, ”-Ingen kunne tale kroatene til fornuft”, Geir Salvesen.

⁴⁶⁸ ”Radioen i Beograd” omtalte flyktningstrømmen i Aftenposten Aften, 07.08.1995, ”Siste by tatt, våpenhvile i Krajina, forfatter ikke oppgitt. I samme artikkel ble ”det statlige nyhetsbyrået Hina” brukt av Aftenposten. Milosevic sitt besøk i Moskva ble hentet fra Tanjug i Aftenposten Morgen, 10.08.1995, ”Zagreb avviser russisk megling”, Kjell Dragenes. Andre tilfeller av Aftenpostens bruk lokale medier uten at politiske sympatier kom fram: Aftenposten Morgen, 07.08.1995, ”Kampene kan snart være over”, Reuter, Associated Press.

⁴⁶⁹ Aftenposten Morgen, 04.08.1995, ”Kroatia godt væpnet tross boikotten”, Elisabeth Holte.

⁴⁷⁰ Aftenposten Morgen, 07.08.1995, ”Selvsikre kroater nær seieren i Krajina”, ingen forfatter oppgitt

Det var altså usikkert i august 1995 om kroatiske soldater faktisk hadde brukt FN-soldater og serbere som ”levende skjold”. Videre i samme artikkel ble den kroatisk regjeringens talsmann, Branko Salaj, intervjuet om propaganda-problemet

- For den serbiske krigspropagandaen er det et mål å sverte vår side med stempelet "Ustasja", etter annen verdenskrigs overgrep mot serberne. For oss er det like viktig å motvirke et slikt stempel. Om noen på vår side har forgått seg, har det vært sterkt i strid med våre hensikter, fordi det skader vår sak. Intet ødelegger oss mer enn overgrep som kan brukes i propagandaen mot oss, sier han⁴⁷¹

Salaj uttalte altså her at serbisk propaganda var et problem fordi det kunne ”skade vår sak”. Han sa at for ”oss”, som altså enten var kroatene generelt eller den kroatisk regjeringen, var det viktig å motvirke det den serbiske propagandaen sa om dem. Dette sitatet kom fortløpende etter Aftenpostens omtale av problematisk krigspropaganda og opplysningene om kroatisk misbruk av FN-soldater og serbere. Det er derfor rimelig å anta at en Aftenpostenleser leste disse påstandene i lys av hverandre, det vil si at påstanden om kroatisk krigsforbrytelser var ”serbisk propaganda”. Salaj fikk uttale seg om serbisk propaganda, rett etter at Aftenpostens omtale av kroatisk krigsforbrytelser. Det er uklart i artikkelen om han mente krigsforbrytelsene var propaganda eller ikke, men han var altså den eneste som fikk uttale seg. Utover i august ble det derimot klart at de kroatisk soldatene hadde utført denne krigsforbrytelsen, og Tudjman gikk ut og beklaget i pressen, noe Aftenposten videreførte til sine norske lesere⁴⁷².

Nettopp denne nærmest bortforklaringen av krigsforbrytelser som mulig propaganda er det interessant å sammenligne med perioden jeg omtalte i forrige kapittel, krigsutbruddet i 1992. Propagandakrigen ble omtalt i 1992 også, Aftenpostens journalister var altså klar over problemet. Korrespondent Willersruds utsagn om at ”Det kan godt være propaganda, men dette er Balkan” om et trusselbrev serberlederen Radovan Karadzic hadde mottatt, kan brukes som et eksempel på Aftenpostens utvikling⁴⁷³. I 1992 var altså holdningen til Aftenpostens korrespondent nærmest motsatt den holdningen vi så i utdraget over⁴⁷⁴. Willersrud tolket nyheten om trusselbrevet dithen at han ikke ville bli overrasket om trusselbrevet var ekte fordi ”dette er Balkan”⁴⁷⁵. I utdraget over, fra 1995, ble den motsatt holdningen fremvist, det vil si at Aftenposten mente det var større sjanse for at informasjonen var propaganda enn at den var

⁴⁷¹ Ibid.

⁴⁷² Aftenposten Morgen, 08.08.1995, ”KRIGEN PÅ BALKAN: Seieren er sikret”, Ulf Andenæs.

⁴⁷³ Aftenposten Morgen, 11.04.1992, ”Bosnia et nytt Kroatia”, Aasmund Willersrud.

⁴⁷⁴ Aftenposten Morgen, 07.08.1995, ”Selvsikre kroater nær seieren i Krajina”, ingen forfatter oppgitt.

⁴⁷⁵ Aftenposten Morgen, 11.04.1992, ”Bosnia et nytt Kroatia”, Aasmund Willersrud.

ekte⁴⁷⁶. Denne overgangen kan fortelle oss noe om Aftenpostens forhold til den pågående propagandakrigen. Aftenposten presiserte tydelig at det var en mulighet for at krigsforbrytelsene var propaganda i 1995. I 1992 ble det motsatte presisert. Dette kan ha vært på grunn av økt bevissthet i Aftenposten om hvor mye propaganda som sirkulerte, noe som for eksempel førte til større forsiktighet ved bruk av kilder i Aftenposten, og presisering av intervjuobjekter, og andre kilder, sitt politiske ståsted.

Det var også tilfeller i Aftenposten i august 1995 da problemene med propaganda var tydelig i artiklene uten at ordet ”propaganda” ble brukt. Spredning av rykter var et stort problem både i medier på Balkan og utenlandsk media, for eksempel ryktene om deling av Bosnia-Hercegovina⁴⁷⁷. Spørsmålet om hvorvidt Bosnia-Hercegovina burde deles eller forbli helt ble tatt opp både av diplomater og parter i krigen, og var en av løsningene en så for seg for å få slutt på krigen⁴⁷⁸. Ryktene om deling var et tema både i 1992 og 1995⁴⁷⁹. Ved ett tilfelle i august 1995 het det i Aftenposten at den engelske avisen The Times hadde trykket et kart som ”Tudjman angivelig skal ha kladdet”, hvor Bosnia-Hercegovina var delt mellom Kroatia og Serbia⁴⁸⁰. Store aviser som The Times var altså medvirkende i ryktespredning. Ryktespredning som dette, i tillegg til at store deler av Krajina og Republika Srpska var stengt for journalister, er faktorer som kunne ha gitt Aftenposten ensidig dekning av krigen. Det skal derimot sies at bruken av slike rykter i dekningen av krigen var minsket sterkt siden 1992. I tillegg fikk faktisk Andenæs reise til Republika Srpska mot slutten av august, som jeg omtalte over.

Min konklusjon så langt om bruken av medier fra utlandet, eller medier fra konfliktområdet er altså at Aftenposten hadde fått et mer bevisst forhold til propagandakrigen og hvilke kilder som kunne ha en politisk agenda. Til tider påpekte også journalistene at kilden var subjektiv. Det var allikevel en artikkel som brøt med dette mønsteret, og med tittelen ”Flukt ledd i propaganda-spill?”, er det tydelig at den handlet om propaganda⁴⁸¹. Denne saken virker mer som et debattinnlegg, men er ikke merket som dette, og en journalist, Nina Haabeth, og NTB

⁴⁷⁶ Min tolkning. Aftenposten Morgen, 07.08.1995, ”Selvsikre kroater nær seieren i Krajina”, ingen forfatter oppgitt.

⁴⁷⁷ Aftenposten Morgen, 09.08.1995, ”Kaotisk etter krigen i Krajina”, Reuter, Associated Press.

⁴⁷⁸ De tre sannsynlige løsningene på krigen var deling, sammenslåing med Serbia/Rest-Jugoslavia, eller et samlet, selvstendig Bosnia. Mønnesland 2006: 287-288.

⁴⁷⁹ Aftenposten Morgen, 12.05.1992, ”Serbernes fiender er splittet”, Aasmund Willersrud, Aftenposten Morgen, 09.08.1995, ”Kaotisk etter krigen i Krajina”, Reuter, Associated Press, Aftenposten Morgen, 21.08.1995, ”USA lover nye fredsfremstøt”, Per A. Christiansen.

⁴⁸⁰ Aftenposten Morgen, 09.08.1995, ”Kaotisk etter krigen i Krajina”, Reuter, Associated Press.

⁴⁸¹ Aftenposten Aften, 17.08.1995, ”Flukt ledd i propaganda-spill?”, Nina Haabeth, NTB

står oppført som forfattere. Grunnen til at jeg mener saken ser ut som et debattinnlegg var forfatterens syn på hvem som hadde mest skyld i konfliktene. Hun mente også at hele den serbiske flyktningstrømmen fra Krajina var et ”propaganda-spill” ment for å skape sympati for serbere⁴⁸². Hun skrev at ”Den serbiske flyktningstrømmen fra Krajina kan ikke sammenlignes med den etniske rensing muslimene er blitt utsatt for i Bosnia, selv om tusenvis av sivile serbere nå gjennomgår store lidelser”. Artikkelen var skrevet rundt to uker etter offensiven i Krajina ble gjennomført, og rundt 140.000 serbere flyktet⁴⁸³.

Artikkelen handler altså om den kroatisk utdrivelsen av kroatisk serbere fra Krajina. Haabeth startet artikkelen med å sammenligne de kroatisk serbernes situasjon med en sammenligning, ”dette er ikke like ille som det serberne gjorde mot andre, men mange serbere flykter nå”⁴⁸⁴. Videre fortsatte hun, ”Krajinas ”president”, Milan Martić ga selv ordre om å evakuere hele befolkningen og trekke de serbiske styrkene tilbake”⁴⁸⁵. Det Haabeth her konkluderte med var at de kroatisk serberne hadde reist fra Krajina fordi lederen deres hadde evakuert dem. Det var dette som var grunnen til at hun mente at situasjonen med de serbiske flyktningene fra Krajina ikke var så ”ille. Dette var grunnen til at hun hevdet at ”De serbiske lederne kan ha drevet sine egne på flukt i håp om at en serbisk offer-rolle skulle endre det internasjonale samfunns engasjement og syn på krigen på et kritisk tidspunkt for serberne både i Krajina og i Bosnia”. Kort fortalt mente Haabeth altså at flyktningstrømmen fra Krajina var propaganda for å skape medfølelse for serbere. Nå vet vi at de flyktet til dels på grunn av oppfordringen av serberledere. Men vi vet også at reisen fra Krajina til Serbia var hard, og det var blant annet mye plyndring av flyktningene⁴⁸⁶. Mange ble ikke sluppet inn i Serbia, de ble heller tvangssendt for å kjempe mot kroatene og muslimene i Bosnia-Hercegovina⁴⁸⁷.

Aftenpostens bruk av utenlandske medier hadde altså endret karakter siden 1992. Avisen brukte fortsatt medier både fra vesten og konfliktområdet, men mye mindre av sistnevnte. I tillegg hadde journalistene blitt mer bevisste på lokalmedienes politiske rolle i krigen. Reuter var fortsatt den største bidragsyteren til oppdateringer om hva som daglig skjedde i krigen,

⁴⁸² Ibid.

⁴⁸³ Hvor mange kroatisk serbere som faktisk flyktet er vanskelig å vite sikkert. Mønnesland oppga et tall på 120.000 serbere i sin bok fra 2006, og Ramet opererte med 150.000 i sin bok fra 2006. Mønnesland 2006: 338, Ramet 2006: 463.

⁴⁸⁴ Ibid.

⁴⁸⁵ Ibid.

⁴⁸⁶ Ramet 2006: 464.

⁴⁸⁷ Ibid.

mens korrespondent Ulf Andenæs skrev både artikler, kommentarer og reportasjer fra områder preget av sterk pressestans⁴⁸⁸. Propagandakrigen ble omtalt, men som regel for å illustrere hvorfor de involverte i krigen følte som de gjorde, eller for å gi leseren bakgrunnen for hvorfor en avis eller radiokanal ikke nødvendigvis var troverdig. I 1992 ble derimot flere mediekkanaler i Bosnia-Hercegovina, Kroatia og Serbia sitert uten å presisere eventuell politisk sympati⁴⁸⁹. Som vi så over hadde ikke alle journalister i Aftenposten blitt bevisste på dette slik som Andenæs, men den generelle tendensen var der.

3.6 Aftenpostens bruk av intervju

Bruken av intervjuer i Aftenposten hadde også endret seg mellom 1992 og 1995. Dette kan ha sammenheng med at Aftenposten ble mer bevisst på propagandaen som var tilstede i mediene på Balkan, som jeg omtalte over. Hvordan krigen hadde utviklet seg siden 1992 kan også ha vært medvirkende, journalistene hadde nok et mer nyansert forhold til hvem som hadde skyld i hva på Balkan. Perioden jeg omtalte i kapittel to, krigsutbruddet, var tidlig i oppløsningsprosessen, og det var tydelig for Aftenposten at det var en part som var klart mer aggressiv. Det var denne gruppen, serbere, som fikk færrest intervjuer på trykk i Aftenposten. Mellom krigsutbruddet og august 1995 hadde nye allianser blitt til og brutt, og nye fiendebilder ble skapt hele tiden. I tillegg var ikke serbere lenger den sterkeste part, uansett om de bodde i Kroatia, Bosnia-Hercegovina eller Serbia, mye på grunn av uenigheten mellom de politiske lederne i Krajina, Republika Srpska og Serbia. For eksempel hjalp ikke Milosevic Krajina-serberne da Kroatia gjenerobret området. Disse faktorene hadde innvirkning på Aftenpostens valg av intervjuobjekter.

Intervjuer med FN-personell eller pårørende av FN-soldater var spesielt vanlige i Aftenposten i mars 1992⁴⁹⁰. Men i august 1995 var det bare ett⁴⁹¹. I løpet av denne måneden var det ingen andre intervjuer av pårørende av FN-soldater, og heller ingen andre intervjuer med norske FN-soldater som fortalte om dagliglivet i Kroatia eller Bosnia-Hercegovina. Denne typen påhengt case-intervju var altså ikke lenger like populær i Aftenpostens dekning av krigen på

⁴⁸⁸ Da først og fremst områder i Krajina (både før og etter offensiven hvor Kroatia tok tilbake området), og Republika Srpska i Bosnia-Hercegovina. Disse områdene var fram til Ulf Andenæs reiste dit stengt for journalister, og selv da Andenæs reiste dit var det mye han ikke fikk se, og steder han ikke kom til. I Krajina reiste han også med en kroatisk eskorte, som tidligere nevnt.

⁴⁸⁹ Se kap. 2.5.

⁴⁹⁰ Se kap. 2.8.

⁴⁹¹ Aftenposten Morgen, 01.08.1995, "Følger Bosnia med hjertet i halsen", Bjørn Berg.

Balkan. Allikevel var bruken av nyhetsintervju større i 1995 enn i 1992, men typen intervju var endret. Blant annet sto ekspertintervjuet sterkere, som igjen kan ha sammenheng med et høyere kunnskapsnivå blant journalister og lesere. For eksempel ble professor Svein Mønnesland intervjuet om Krajina-offensiven, i den tidligere nevnte artikkelen ”Flukt ledd i propaganda-spill”⁴⁹². Mønnesland ble bedt om å kaste lys på behandlingen av Krajina-serberne under Krajina-offensiven. Mønnesland uttalte at ”-Kroatia benyttet seg ikke av de aktuelle FN-styrkene til å sikre befolkningen, og lot fluktveiene stå åpne. Det er vel liten tvil om at kroatisk myndigheter helst ville at serberne skulle reise ut, selv om de sa det motsatte, mener Mønnesland”⁴⁹³. Han fortalte videre at ”serber-lederne” også hadde ansvar for flukten, blant annet på grunn av all ”skrekk-propagandaen” som i årevis hadde blitt spredt om kroatene. Han kastet altså lys på flyktningssituasjonen i Krajina, og så saken fra begge sider. Disse utsagnene fra Mønnesland sto i kontrast til resten av artikkelen, som handlet om at serber-ledere selv skal ha ”drevet sine egne på flukt i håp om at en serbisk offer-rolle” skulle styrke deres sak. Dette ekspertintervjuet nyanserte altså artikkelens omtale av flyktningene fra Krajina.

I august 1995 var det altså svært mange intervjuer i Aftenposten, til tross for nedgangen i intervjuer med nordmenn i tjeneste. De typene av nyhetsintervju som hadde økt i omfang mellom 1992 og 1995 var saksintervjuet og delvis ekspertintervjuet⁴⁹⁴. Saksintervjuer sto på trykk daglig i Aftenposten i august 1995. Ekspertintervjuene med folk som for eksempel Svein Mønnesland eller FN-megler i Bosnia og tidligere utenriksminister Thorvald Stoltenberg. De var alle nødt til å sette seg godt inn i krisen, og bakgrunnen for krisen. Jeg regner derimot ikke politikere ellers som ”eksperter”, da politikere både i Norge og i konfliktområdet brakte politisk agenda i sine uttalelser. For eksempel uttalte Fremskrittspartiets leder Carl I. Hagen seg om flyktningene fra Bosnia. Hans analyse av

⁴⁹² Aftenposten Aften, 17.08.1995, ”Flukt ledd i propaganda-spill?”, Nina Haabeth, NTB.

⁴⁹³ Ibid..

⁴⁹⁴ Aftenposten Aften, 04.08.1995, ”-Ingen kunne tale kroatene til fornuft”, Geir Salvesen, Aftenposten Morgen, 02.08.1995, ”Serbere angrep kroater med fly”, Reuter, Associated Press, Aftenposten Morgen, 03.08.1995, ”Serbere og kroater bomber hverandre”, Reuter, Associated Press, Aftenposten Morgen, 06.08.1995, ”Kroatisk krigsmaskin knuser serbisk fiende”, Reuter, Associated Press, Aftenposten Morgen, 05.08.1995, ”Bosniere lettet over angrep”, Tor Arne Andreassen, Aftenposten Morgen, 07.08.1995, ”Serbere inn i rollen som flyktninger”, Ulf Andenæs, Aftenposten Morgen, 07.08.1995, ”Kampene kan snart være over”, Reuter, Associated Press, Aftenposten Aften, 07.08.1995, ”Siste by tatt, våpenhvile i Krajina”, ingen forfatter oppgitt, Aftenposten Morgen, 07.08.1995, ”Styrkeforholdet kan blir forandret”, NTB, Reuter, Aftenposten Morgen, 09.08.1995, ”Kaotisk etter krigen i Krajina”, Reuter, Associated Press, Aftenposten Morgen, 11.08.1995, ”Den uklare situasjonen kan gi nye muligheter”, Per Nordrum.

konflikten og flyktningstrømmen ser jeg ikke på som noe ekspertutsagn⁴⁹⁵. Dette er fordi Hagen ikke hadde faglig kunnskap om Balkan, og meningene hans stemmer ikke overens med litteratur om krigen eller andre eksperter som figurerte i Aftenposten i perioden⁴⁹⁶.

På 90-tallet var pressen i Norge preget av økt profesjonalisering, noe som stemmer overens med min analyse av Aftenpostens dekning som mer detaljert og inngående⁴⁹⁷. Ekspertintervjuet og saksintervjuets vekst i Aftenpostens dekning av krigen samsvarer med *Norsk presses histories* analyse av norsk presses historie⁴⁹⁸. Journalistene benyttet seg også mindre av enkildeintervjuet⁴⁹⁹, og mer av intervju av flere personer i samme artikkel. Ved intervju av flere forskjellige personer for å belyse en sak ble også saksintervjuet og ekspertintervjuet kombinert⁵⁰⁰. Men intervjuer vil alltid være subjektive i en viss forstand, og jeg skal derfor nå se nærmere på graden av subjektivitet i Aftenpostens valg av intervjuobjekter.

I august 1995 var det daglige saksintervjuer med forskjellige involverte i krigen. FN-personell var spesielt mye representert i Aftenposten, generaler og annet informasjonspersonell i Zagreb var verdenspressens kilde til hva som skjedde i Bosnia-Hercegovina, Kroatia og Serbia⁵⁰¹. Disse formidlet videre hva som foregikk i Bosnia-Hercegovina og Kroatia, og var pressens "øyne" ute i krigssonene. FN skal være en nøytral i en konflikt, noe som ble reflektert i intervjuene de ga. Det var altså ingen sterk partiskhet i dekningen. Da FN-styrkenes talsmann Chris Gunness informerte om at "hundre tusen kroatisk soldater" sto oppmarsjert langs grensen til Krajina var det ikke grunn til å tvile dette⁵⁰². I artikkelen ble også statssekretæren for menneskerettigheter i amerikanske UD, John Shattuck ble også intervjuet om den kroatisk styrkeoppbyggingen. Flere forskjellige personer ble altså intervjuet om samme sak for å gi den tyngde. Dette var den vanligste formen for intervju i perioden.

⁴⁹⁵ Aftenposten Aften, 07.08.1995, "Hagens nei til serbere vekker harme", Aslak Bonde.

⁴⁹⁶ I august 1995 het det i Aftenposten at Carl I. Hagen mente Norge ikke burde ta imot flyktninger fra Bosnia-Hercegovina, at heller nabolandene burde gjøre det. Aftenposten Morgen, 07.08.1995, "Røde Kors med bønn om hjelp", Geir Salvesen.

⁴⁹⁷ Dahl (red.) 2010, bind 3: 267.

⁴⁹⁸ Dahl (red.) 2010, bind 3: 267.

⁴⁹⁹ Enkildeintervju er et nyhetsintervju som kun benytter seg av ett intervjuobjekt. Dahl (red.) 2010, bind 3: 267.

⁵⁰⁰ For eksempel i Aftenposten Morgen, 11.08.1995, "Kroatia prøver å dempe krigsfrykt", Ulf Andenæs.

⁵⁰¹ Aftenposten Aften, 07.08.1995, "Siste by tatt, våpenhvile i Krajina", ingen forfatter oppgitt, Aftenposten Morgen, 07.08.1995, "Styrkeforholdet kan bli forandret", NTB, Reuter, Aftenposten Morgen, 10.08.1995, "Kritisk for serbiske flyktninger", Per Annar Holm, Aftenposten Morgen, Aftenposten Morgen, 11.08.1995, "Kroatia prøver å dempe krigsfrykt", Ulf Andenæs 09.08.1995, "Kaotisk etter krigen i Krajina", reuter, Associated Press, Aftenposten Aften, 25.08.1995, "Bosniske styrker angrep FN-soldater i Gorazde", Reuter, NTB.

⁵⁰² Aftenposten Morgen, 03.08.1995, "Serbere og kroater bomber hverandre", Reuter, Associated Press.

Det var derimot ikke kun FN som ble intervjuet om krigen i Kroatia og Bosnia-Hercegovina. Norske politikere uttalte seg mye om konflikten, spesielt siden 1995 var et valgår. Blant annet ble forsvarsminister Jørgen Kosmo ble intervjuet om Krajina-offensiven og NATO-bombingen av Bosnia-Hercegovina⁵⁰³. Kosmo var skeptisk til kroatenes Krajina-offensiv, siden han mente utdrivelsen av Krajina-serberne ville skade fredsforhandlingene. Han stilte seg derimot positiv til NATO-bombingen. Kosmo sine tanker om krigen i disse to intervjuene reflekterte FNs uttalelser om de samme hendelsene. Intervjuet Aftenposten utførte med Kosmo etter NATO-bombingen er et eksempel på hvordan et saksintervju kan se ut⁵⁰⁴. Nesten hele teksten er sitater av Kosmo, i tillegg til sitater av tidligere forsvarsminister Fredrik Bull-Hansen, Utenriksminister Bjørn Tore Godal, og den norske presse- og informasjonsoffiseren, kaptein Alf Bergin, oberst Ståle Botten. Nyhetsmeldingen var todelt, først med intervjuer av norske politikere, deretter intervjuer av FN-personell. De norske ministrene snakket på vegne av regjeringen, men var sannsynligvis også påvirket av valgkampen som foregikk.

Utenlandske politikere ble også sitert og intervjuet i Aftenposten, blant annet USAs president Bill Clintons talsmann Mike McCurry, den amerikanske vise-presidenten Al Gore, Russlands president Boris Jeltsin, og Irans utenriksminister Ali Akbar Velayati⁵⁰⁵. Alle disse intervjuene reflekterte de internasjonale politiske motsetningene. USA var pådrivere av NATO-bombing som avstraffelse på de bosniske serberne, og Al Gores støtte til Bosnia-Hercegovinas president Alija Izetbegovic var tydelig midt i august. Gore skal ha forsikret Izetbegovic om at det amerikanske initiativ ville være basert på "Bosnia-Hercegovinas suverenitet og integritet innenfor landets internasjonalt anerkjente grenser"⁵⁰⁶. 28. august 1995 ble 38 drept da en granat traff en markeds plass i Sarajevo, en handling som sannsynligvis ble utført av bosniske serbere⁵⁰⁷. Granatangrepet førte til NATO-bombingen av bosnisk-serbiske stillinger, noe Boris Jeltsin fordømte i et saksintervju i Aftenposten⁵⁰⁸. USA og Norge var derimot positive til NATO-bombingen. Sistnevnte intervju med en utenlandsk politiker var altså iranske Velayati,

⁵⁰³ Aftenposten Aften, 04.08.1995, "Ingen kunne tale kroatene til fornuft", Geir Salvesen, Aftenposten Aften, 30.08.1995., "-Viser endelig militære muskler", Bård Idås.

⁵⁰⁴ Aftenposten Aften, 30.08.1995., "-Viser endelig militære muskler", Bård Idås.

⁵⁰⁵ Aftenposten Morgen, 05.08.1995, "Opptrappingen bekymrer Bill Clinton", Ingen forfatter oppgitt, Aftenposten Aften, 14.08.1995, "USAdiplomater til Balkan", Reuter, Aftenposten Morgen, 31.08.1995, "Jeltsin fordømmer "barbarisk" bombing", Kjell Dragenes, Aftenposten Morgen, 02.08.1995, "Serbere angrep kroater med fly", Reuter, Associated Press.

⁵⁰⁶ Aftenposten Aften, 14.08.1995, "USAdiplomater til Balkan", Reuter.

⁵⁰⁷ Ramet 2006: 465.

⁵⁰⁸ Aftenposten Morgen, 31.08.1995, "Jeltsin fordømmer "barbarisk" bombing", Kjell Dragene.

som ville sende iransk våpenhjelp til Bosnia-Hercegovina gjennom Kroatia⁵⁰⁹. Aftenposten fikk altså fram flere staters syn på krigen, men USAs synspunkter var derimot mest representert i avisen⁵¹⁰.

Et spørsmål det er viktig å se nærmere på er hvorvidt en, eller flere, av partene i krigen fikk flere intervjuer i Aftenposten enn andre. USA var altså mest representert i det internasjonale samfunn, men hvem var mest representert på Balkan? I denne kategorien, intervjuer med involverte i krigen, ble både saksintervju og personhistorien brukt i Aftenposten. Saksintervjuene var for eksempel med de bosniske serberlederne Radovan Karadzic og General Mladic, Bosnia-Hercegovinas president, muslimske Alija Izetbegovic, og Bosnia-Hercegovinas statsminister, Haris Silajdzic, og Kroatiske President Franjo Tudjman⁵¹¹. Personhistoriene var for det meste med kroater og serbere, da først og fremst i Ulf Andenæs sine reportasjer fra konfliktområdet. Det var altså skjedd en utvikling i denne typen intervju fra 1992, da spesielt kroatene og muslimene fikk uttale seg i saksintervjuer og personhistorier, og serbere var underrepresentert⁵¹².

Grunnene til at kroatene fikk flest intervjuer på trykk i utenlandsk presse var komplekse, og jeg behandlet en del av disse problemene i kapittel to⁵¹³. PR-byråer hadde som omtalt innflytelse på dekningen, men i august 1995 kan kroatenes mengde uttalelser i Aftenposten også ha sammenheng med både FN- og journalistnærværet i Zagreb. Reuter og Associated Press var i Zagreb, og mye av informasjonen fra Balkan kom derfor fra Kroatia. Hovedkvarteret til FN-styrkene, og derfor også FN-styrkenes talsmann, Chris Gunness, var for eksempel i Zagreb⁵¹⁴. Kroatene hadde derfor mange intervjuer på trykk i Aftenposten i august 1995⁵¹⁵.

⁵⁰⁹ Aftenposten Morgen, 02.08.1995, "Serbere angrep kroater med fly", Reuter, Associated Press.

⁵¹⁰ Aftenposten Morgen, 10.08.1995, "KOMMENTAR USA vil spille sheriff – tross alt", Aftenpostens korrespondent i Washington, Peter Beck, Aftenposten Morgen, 21.08.1995, "KOMMENTAR Bosnia og muslimsk rådvillhet", Peter Beck.

⁵¹¹ Aftenposten Aften, 29.08.1995, "Bosnia-serberne vil til fredsbordet", Reuter, Associated Press, Aftenposten Morgen, 07.08.1995, "Både Mladic og Karadzic mobiliserer: Bosnia-serbisk maktkamp", Aftenposten Morgen, 29.08.1995, "Ny torv-massakre i Sarajevo", NTB, Reuter.

⁵¹² Se kap. 2.8.

⁵¹³ Ibid.

⁵¹⁴ Aftenposten Morgen, 03.08.1995, "Serbere og kroater bomber hverandre", Reuter, Associated Press.

⁵¹⁵ Eksempelvis: Aftenposten Morgen, 07.08.1995, "Kampene kan snart være over", Reuter, Associated Press, Aftenposten Aften, 09.08.1995, "Frykter et angrep mot Øst-Slavonia Nytt amerikansk fredsinitiativ på Balkan", Reuter, Aftenposten Morgen, 11.08.1995, "Granic: -For oss er Bildt historie", ikke oppgitt forfatter, Aftenposten Morgen, 11.08.1995, "Kroatia prøver å dempe krigsfrykt", Ulf Andenæs, Aftenposten Aften, 14.08.1995,

I 1992 var intervjuer av sivile vanlig i Aftenposten, noe det fortsatt var i 1995. Antall intervjuer av for eksempel FN-personell og politiske ledere hadde økt på de tre årene, men de sivile dukket også tidvis opp i Aftenposten i 1995. Kroater feiret i løpet av august både Krajina-offensiven og NATO-bombingen, og da ble sivile intervjuet både i Norge og Kroatia intervjuet⁵¹⁶

Kroatene i Norge var ”lettet over angrep” mot Krajina-serberne, og håpte gjenerobringen kunne forhindre en ”massakre i Bihac”. En kroatisk baker som hadde bodd i Norge i 23 år ble intervjuet, og han mente ” skylden for krigen må legges på serbere som har latt seg hjernevaske av president Slobodan Milosevic”⁵¹⁷. Hele saken besto av intervju med kroater i Norge. Dagen etter at denne artikkelen sto på trykk sto derimot artikkelen ”Leder med tvilsomt rulleblad”, som viste at kroatenes President Tudjman også bedrev sensur og propagandakrig, ikke bare Milosevic⁵¹⁸. Etter NATO-bombingen mot slutten av måneden uttalte en som jeg antar var muslim, siden Kemal er et tyrkisk navn,

Nydelig, det var nydelig, sa 54 år gamle Kemal Koric om nattens NATO-angrep på serbiske stillinger. - Jeg satt med et teppe rundt meg ute på balkongen og så på i timevis. Først var det kraftig skyting fra én kant, så fra en annen. Det var fantastisk. Mens NATO-flyene drønnet over byen, sto en mann midt i den beryktede snikskytter-veien og utfordret serbiske styrker i fjellsiden til å skyte på ham: - Hvorfor kommer dere ikke ut nå, tsjetniske bastarder? ropte han og viftet med armene. - Hvorfor kommer dere ikke ut og skyter på meg nå?⁵¹⁹

I denne saken oversatt fra Reuter fikk altså to sivile uttale seg om sin reaksjon på NATOs bombeaksjon. Utdraget over var hele saken, altså kun et eksempel på spontane gledesutbrudd av to sivile, uten noen egentlig nyhetsverdi. Saken kan derfor heller se ut som en påhengt case enn et saksintervju eller en personhistorie. Siste dag som omtales i dette kapittelet, 31. august 1995, ble igjen en Sarajevo-borger intervjuet om bombingen, og hun mente det føltes ”deilig”, og at det så ut til at ”de flår serberne levende”⁵²⁰.

”USAdiplomater til Balkan”, Reuter, Aftenposten Morgen, 28.08.1995, ”Kroater loves serbisk jord”, Ulf Andenæs.

⁵¹⁶ Aftenposten Morgen, 13.08.1995, ”Kroater feirer, serbere i nød”, Ulf Andenæs, Aftenposten Aften, 30.08.1995, ”Så bombene i gledesrus”, Reuter, Aftenposten Morgen, 13.08.1995, ”Kroater feirer, serbere i nød”, Ulf Andenæs. Aftenposten Morgen, 05.08.1995, ”Bosniere lettet over angrep”, Tor Arne Andreassen, Aftenposten Morgen, 06.08.1995, ”Vantro kroater feirer krigslykken”, Ulf Andenæs.

⁵¹⁷ Aftenposten Morgen, 05.08.1995, ”Bosniere lettet over angrep”, Tor Arne Andreassen.

⁵¹⁸ Aftenposten Morgen, 06.08.1995, ”UTENRIKSPROFILEN Leder meg tvilsomt rulleblad”, NTB, Reuter.

⁵¹⁹ Aftenposten Aften, 30.08.1995, ”Så bombene i gledesrus”, Reuter.

⁵²⁰ Aftenposten Morgen, 31.08.1995, ”NATO SLÅR TIL MOT BOSNIA-SERBERNE: Claes: Angrepene vil fortsette”, Associated Press.

Denne typen intervju av sivile som nylig var blitt påvirket direkte av krigen var vanlig 1992, som vi så i kapittel 2. Sivile på flukt fra krigen fikk fritt uttale seg om hva de syntes om andre parter i krigen, og rykter om andre parter i krigen, som oftest serbere, ble trykket i Aftenposten. Intervjuet vi så over er et eksempel på dette fra august 1995, hvor to sivile, som nylig var direkte påvirket av krigen, fikk uttrykke seg⁵²¹. Utover de kroatisk gledesutbruddene ble ingen forklaring gitt, og heller ingen nyanserende synspunkter fra andre involverte i krigen. Dette intervjuet var ikke det eneste av sitt slag, spesielt Andenæs intervjuet mange sivile da han reiste gjennom Kroatia, Bosnia-Hercegovina og Serbia. Som nevnt tidligere reiste han til kroatenes gjenerobrede områder, da ved ett tilfelle til byen Sisak i Kroatia⁵²². I denne byen måtte han reiste rundt med en eskorte som viste han rundt. De kroatene Andenæs snakket med i Sisak var fra militæret, da inkludert eskorten. Han beskrev derimot feirende kroatisk soldater som en kontrast til den dystre ”stemningen inne i flyktningemottaket, som ikke kunne vært mer gledesløs”⁵²³. Andenæs spurte de serbiske flyktningene spørsmål om hvorfor de flyktet, og fant ut at de fryktet ”gjengeldelse” for det ”serbiske soldater og væpnede bander” gjorde mot kroatene i 1991. Flyktningene begynte også, ifølge Andenæs, å innse at ”Kroatias myndigheter ikke har til hensikt å drepe dem eller fordrive dem”, dette etter at meldinger ble sendt over radio i forkant av Krajina-offensiven om at kroatene ”forberedte folkemord”. To serbiske flyktninger la til at ”Jeg skjønner meg ikke på politikk, sier Ducan Dimitrovic, en gammel bonde fra Bojna, en fjellbygd ved grensen. - Jeg vil leve i fred. - Jeg tenker på kyrne og grisene mine, sier hans enda eldre sambygding. - Jeg er redd for hvordan det går med dem”. Andenæs intervjuet altså sivile som nettopp hadde blitt påvirket av krigen, men han forklarte samtidig den usikre situasjonen de serbiske flyktningene var i, som offer for propagandakrigen.

Andenæs intervjuet også flere serbiske flyktninger på vei til Serbia. Den 16. august fikk flere serbere uttale seg fritt om situasjonen sin, og svarene Andenæs fikk lignet det Willersrud skrev om Balkans ”blodige” historie i 1992⁵²⁴. Dramatiske fortellinger om ”de kroatisk Ustasja-terroristenes grusomheter” under andre verdenskrig, og at ”Noen av de unge jentene

⁵²¹ Aftenposten Aften, 30.08.1995, ”Så bombene i gledesrus”, Reuter.

⁵²² Aftenposten Morgen, 13.08.1995, ”Kroater feirer, serbere i nød”, Ulf Andenæs.

⁵²³ Ibid.

⁵²⁴ Se kap. 2.4, Aftenposten Morgen, 08.04.1992, ”Kaos i selvstendige Bosnia”, Aasmund Willersrud, Aftenposten Morgen, 11.04.1992, ”Bosnia et nytt Kroatia”, Aasmund Willersrud, Aftenposten Morgen, 13.04.1992, ”Flykter i panikk fra Bosnia”, Aasmund Willersrud, Aftenposten Morgen, 14.04.1992, ”Islamfrykt bak Bosniavold”, Aasmund Willersrud, Aftenposten Morgen, 07.05.1992, ”Titos folkehær i oppløsning”, Aasmund Willersrud, Aftenposten Morgen, 10.05.1992, ”Serbiske generaler sparket”, Aasmund Willersrud, Aftenposten Morgen, 14.05.1992, ”Tre kriger kveler Bosnia”, Aasmund Willersrud.

bandt de til høysåtene, tente på og brente dem levende” preget intervjuene Andenæs gjorde av serbiske flyktninger⁵²⁵. Denne nyhetssaken var et saksintervju, og nesten all tekst er direkte sitater. Andenæs kommenterte derfor ikke på *hva* flyktningene sa, men måten han stilte spørsmål skilte seg fra flere andre journalister i Aftenposten i perioden. Han spurte flyktningene om ”de kunne tenke seg å vende hjem når forholdene er blitt roligere?”, siden ”Kroatias myndigheter har ønsket alle serbere velkommen tilbake”⁵²⁶. Spørsmålene virket ikke å være nedlatende ovenfor intervjuobjektene.

For å sette Andenæs sin fremgangsmåte i perspektiv kan jeg sammenligne med da Aftenpostens journalist Geir Salvesen spurte Norges utenriksminister Bjørn Tore Godal etter Krajina-offensiven. ”Etter alle overgrep fra serbernes side vil noen kanskje synes det er bra at de nå får smake sin egen medisin. Gjenoppretter ikke kroatene balansen med å ta tilbake okkuperte områder?”, spurte Salvesen⁵²⁷. Dette var to forskjellige måter å spørre spørsmål på, som viste to forskjellige syn på konflikten på Balkan. Jeg vil påstå at spørsmålet er negativt ladet og kan virke generaliserende. Andenæs stilte derimot spørsmål som ikke var anklagende ovenfor en av partene i krigen⁵²⁸.

Andenæs møtte igjen flyktninger fra Krajina 20. august⁵²⁹. I denne nyhetsmeldingen intervjuet Andenæs flere personer med forskjellige funksjoner. En var ”sivil ansvarlig på grenseposten” mellom Bosnia-Hercegovina og Serbia, en annen var Flyktningrådets representant, en var sjef for flyktningmottaket, og to var flyktninger. En slik oppbygging hvor flere personer med forskjellig funksjon var som nevnt vanlig i Aftenposten i august 1995. Andenæs sammenlignet igjen flyktningenes situasjon med andre verdenskrig, men kun for å illustrere hvor alvorlig ”folkevandringen” var. ”Fire hundre års historie ... har endt langs veigrøftene”, sa han om flyktningstrømmen. Andenæs' bruk av historie var nøktern sammenlignet med Willersruds omtale av Balkan som en ”kruttønne”, og i denne saken brukte han et intervju

⁵²⁵ Aftenposten Morgen, 13.08.1995, ”Kroater feirer, serbere i nød”, Ulf Andenæs.

⁵²⁶ Ibid.

⁵²⁷ Aftenposten Morgen, 05.08.1995, ”Godal frykter en storkrig”, Geir Salvesen.

⁵²⁸ For eksempel møtte Andenæs på et skilt som lød ”politisk flyktningeleir”, hvorpå Andenæs spurte ”hva det betyr”. Svaret han fikk var tvetydig, ”Folkene tilhører en kolonne som kom i går”, og Andenæs presset ikke militæreskorten videre på hva skiltet *egentlig* betydde. Det var viden kjent i august 1995 at det var konsentrasjonsleire på både kroatisk og serbisk side. Denne saken var fra da Andenæs var i Sisak i Kroatia, i Aftenposten Morgen, 12.08.1995, ”I kroatenes gjenerobrede land Som rammet av svartedauden”, Ulf Andenæs.

⁵²⁹ Aftenposten Morgen, 20.08.1995, ”Krajina-serberne over grensen: De fattigste sist i køen”, Ulf Andenæs.

med en flyktning for å sette det hele i perspektiv, ”Min far var heldig, sier en av de nye jordløse. - Han døde i april. Han blir i Krajina”⁵³⁰.

Andenæs reiste også inn i Republika Srpska, bosnia-serbernes utbryterstat⁵³¹. Igjen intervjuet han sivile, og talsmenn, og lot disse uttale seg om hva de mente var problemet på Balkan. ”Anklagene om krigsforbrytelser er laget for å ramme oss politisk. Vi vil aldri leve sammen med muslimene i en stat”, disse utsagnene gikk ifølge Andenæs igjen hos ”alle” talsmenn for bosnia-serberne de møtte. Videre mente intervjuobjektene at ”Tiltalene om krigsforbrytelser fra Haag-domstolen er et propagandavåpen rettet mot serberne”. Til slutt avrundes intervjuet med uttalelsen om at det var ”Ingen tvil om at vi serbere har tapt propagandakrigen. For å hevde seg i den krigen må man ha penger og vilje til å hyre spesialister på internasjonal opinionspåvirkning. Det har ikke vi hatt, sier han”. Serberen kommenterte altså på propagandaen, og hvordan partene i krigen trengte PR-selskaper for å påvirke media i sin favør. Alle disse utsagnene fra intervjuobjektene er sterkt partiske, et problem jeg har sett på tidligere, både i dette kapittelet og kapittel to, men Andenæs lot derimot ikke disse utsagnene stå alene. Han kommenterte på disse utsagnene om andres propagandakrig mot serberne, ”Alle gir de oss tilsvarende beretninger om forfølgelse og ugjerninger fra muslimsk side som muslimene forteller om fra serbisk side. Det er som vi hører de samme livsskjebnene, bare med navn og nasjonalitet byttet om”⁵³². Andenæs tok altså et skritt tilbake og reflekterte over ordkrigen serbere, kroater og muslimer drev mot hverandre, og konkluderte med at partene sa akkurat det samme om de andre partene uansett hvor han dro.

Allerede i den første artikkelen Andenæs dukket opp i Aftenposten i august 1995 gjorde han nettopp dette⁵³³. Et av intervjuobjektene i artikkelen var en sivil kroat som fikk uttale seg om Krajina-offensiven. Han var bitter fordi Kroatia ikke hadde fått hjelp fra ”Vesten” mot serberne i 1991. Kroaten uttalte at ”Vestens hyklere og kynikere har gått Serbias ærend”. Andenæs mente mange kroater delte dette synet, ”akkurat som deres tidligere landsmenn i Serbia beskylder oss for å gå Kroatias ærend”. ”Oss” som Andenæs refererte til var altså ”Vesten”, som den anonyme kroaten snakket om. Andenæs presiserte altså at på samme måte som kroater beskyldte ”Vesten” for å hjelpe Serbia, beskyldte serbere ”Vesten” for å bistå kroatene. Kroatisk, og også serbisk, anklagelser ble altså avfeid av Andenæs som resultat av

⁵³⁰ Aftenposten Morgen, 20.08.1995, ”Krajina-serberne over grensen: De fattigste sist i køen”, Ulf Andenæs.

⁵³¹ Aftenposten Morgen, 26.08.1995, ”Forbitrede serbere slår tilbake”, Ulf Andenæs.

⁵³² Ibid.

⁵³³ Aftenposten Morgen, 06.08.1995, ”Vantro kroater feirer krigslykken”, Ulf Andenæs.

propagandaen. Dette var den første artikkelen Andenæs hadde i Aftenposten i august 1995, og hans refleksjoner om propagandakrigen var gjennomgående i perioden.

Andenæs' refleksjoner om propagandakrigen sto på flere måter i kontrast til intervjuer utført av andre journalister i Aftenposten. Jeg har allerede nevnt forskjellen i måten å spørre spørsmål på, kort fortalt at Andenæs ikke spurte negativt ladede spørsmål. I tillegg kommenterte han på hvordan partene i krigen sa det samme, bare om hverandre. Ifølge Andenæs sa muslimene det samme om serberne som serberne sa om muslimene, og så videre. Da kroatene "feiret" i Zagrebs gater, og da noen glade muslimer fikk uttale seg om NATO-bombingen av serbiske stillinger, ble ingen refleksjoner om propagandakrigen gitt⁵³⁴. En siste forskjell var at Andenæs informerte leseren om at han *faktisk* var i Krajina eller Republika Srpska. Å presisere at journalisten selv hadde snakket med intervjuobjektet var ifølge *Norsk presses historie* vanligere "før" 1990-tallet, men Andenæs gjorde altså dette⁵³⁵. Grunnen til at Andenæs gjorde dette var at Krajina og Republika Srpska hadde vært stengt for journalister siden henholdsvis 1991 og 1992. Ved å presisere at områdene hadde vært stengt for pressen i flere år viste Andenæs at sensuren sto sterkt i utbryterstatene, også etter at Krajina ble tatt tilbake av kroatene. I tillegg demonstrerte han med dette at intervjuene og observasjonene han gjorde var helt ny informasjon i den kompliserte krigen. Andenæs sine intervjuer skilte seg på grunn av dette fra intervjuene som ble gjort av andre Aftenposten-journalister, eller intervjuer utført av Reuter eller Associated Press, og trykket i Aftenposten.

For å oppsummere, det hadde altså skjedd en utvikling i Aftenpostens bruk av intervjuer siden 1992. Mange faktorer spilte sannsynligvis inn på hvorfor endringen skjedde. Av partene i krigen ble kroater ofte intervjuet, spesielt av journalister i Zagreb. Grunnen til at kroater fikk mange intervjuer var at journalistene var tilstede i Zagreb, hovedstaden i Kroatia. I tillegg spilte det endrede maktforholdet en rolle, siden kroater ble intervjuet om militær utvikling. Andre som ble intervjuet om kroatenes militære offensiv var FN-personell, og disse intervjuene sto for en stor andel av saksintervjuene. Det vil si at Aftenposten fortalte om hendelsene i krigen med sitater fra FN-personell, og dette drev fortellingen framover. Sammenlignet med 1992 hadde andel intervjuer som fungerte som en påhengt case gått drastisk ned, og saksintervjuet gått drastisk opp i antall. I tillegg var det flere ekspertintervjuer, men fortsatt kun tre av disse i hele august. I mars, april og mai 1992 fant jeg

⁵³⁴ Aftenposten Aften, 30.08.1995, "Så bombene i gledesrus", Reuter, Aftenposten Morgen, 13.08.1995, "Kroater feirer, serbere i nød", Ulf Andenæs.

⁵³⁵ Dahl (red.), 2010, bind 3: 257.

kun ett ekspertintervju. Den mest interessante utviklingen med tanke på intervjuer var korrespondent Andenæs sine samtaler med lokalbefolkningen i Krajina, Beograd og Republika Srpska. Hans refleksjoner om propagandaen som florerte, og hvordan denne propagandaen hadde påvirket menneskene som levde i krigen, var ulik intervjuene i 1992. Det ga Aftenpostens lesere et innblikk i hvordan de sivile i Kroatia, Bosnia-Hercegovina og Serbia tenkte om hverandre, og at det ikke nødvendigvis var så stor forskjell mellom tankemåten til de etniske gruppene. For å skrive artikler med intervjuer slik som Andenæs gjorde var det nødvendig med mye kunnskap om bruk av propaganda, og en evne til å se krigen fra flere sider. Dette videreformidlet han i Aftenposten.

3.7 Aftenpostens omtale av partene i krigen

Styrkeforholdet på Balkan var altså endret mellom 1992 og august 1995. Kroatia satte inn 160.000 veltrente og godt utrustede soldater mot de kroatisk-serberne i Krajina tidlig i måneden, og i slutten av måneden ble serbiske stillinger i Bosnia-Hercegovina bombet av NATO. Dette var altså en måned med store omveltninger, spesielt for serbere i Bosnia-Hercegovina og Kroatia. Med disse hendelsene i bakhodet er det interessant å undersøke om omtalen av de forskjellige etniske gruppene ble påvirket av dette, og om omtalen skiller seg fra 1992.

Vi så altså over at bruken av intervjuer hadde endret seg i Aftenposten siden 1992, men at det fortsatt var forskjeller mellom journalistene på dette punktet. Blant enkelte journalister hadde altså bruken av intervjuer blitt mer nyansert, og blant andre ikke. Det samme kan sies om hvordan de etniske gruppene ble framstilt i august 1995. Journalistene hadde i 1995 mer kunnskap om partene i krigen, men denne kunnskapen var ikke alltid like tydelig i avisen. For eksempel ble uttrykket ”bosniske serbere” brukt om serbere som bodde i Bosnia-Hercegovina, disse ble omtalt som ”serbere” i 1992⁵³⁶. Andre uttrykk ble fortsatt blandet, noe som til tider gjorde dekningen av konflikten mer uoversiktlig. Et eksempel på hva jeg mener med at uttrykk ble ”blandet” var måten journalistene omtalte den muslimske part som både

⁵³⁶ ”Bosniske serbere” ble blant annet brukt i Aftenposten Morgen, 06.08.1995, ”Ikke behov for hjelpestyrke?”, Peter Beck, Aftenposten Morgen, 07.08.1995, ”Kampene kan snart være over”, Reuter, Associated Press, Aftenposten Morgen, 09.08.1995, ”Kroatia endrer maktbalansen”, Ulf Andenæs, Aftenposten Morgen, 10.08.1995, ”Bihac ut av kvelertaket”, Ulf Andenæs, Aftenposten Morgen, 31.08.1995, ”NATO går til krig”, leder.

”muslimene” og bosniere”⁵³⁷. I kapittel to gikk jeg i dybden angående denne forvirringen om hvem som var involvert, og da spesielt hvem ”bosniere” var. Konklusjonen var at ”bosnier” i 1992 betydde muslim. I kapittel to forklarte jeg nærmere hvilke konsekvenser en slik begrepsbruk *kan* ha⁵³⁸. Hadde dette endret seg i 1995?

For å finne ut hvilken part i krigen som mentes da ”bosnier” ble brukt er det nødvendig å se nærmere på enkelte av de 18 tilfellene begrepet ble brukt i august 1995. Som sagt i kapittel to var ikke ”bosnier” en betegnelse på verken serbere, kroater eller muslimer, og det er det fortsatt ikke. Å bruke ”bosnier” kunne derfor i teorien bety ”innbygger i Bosnia”, og i Bosnia bodde det muslimer, serbere og kroater⁵³⁹. Dette kan altså bety at Aftenpostens bruk av ”bosnier” kunne bety både ”innbygger i Bosnia”, og ”muslim”. Ved de første forekomstene av begrepet ”bosnier” var uklare om hvem som menes⁵⁴⁰. En av grunnene til at det var uklart er at ingen andre etniske grupper nevnes, noe som gjør at man ikke har noe sammenligningsgrunnlag. Det ble heller ikke nevnt noen hendelser som gjorde det klart hvem som mentes. Da ”bosniske flyktninger” som kom til Norge ble omtalt mentes sannsynligvis flyktninger fra Bosnia-Hercegovina generelt, sannsynligvis ikke kun muslimer⁵⁴¹. Men kort fortalt er disse tilfellene av begrepet ”bosnier” utydelig, og det er usikkert hvem som menes.

De fleste av forekomstene av ordet ”bosnier” som jeg omtalte over var debattinnlegg. For Aftenposten betydde dette at det i disse tilfellene ikke var journalistene som brukte begrepet ”bosnier”. Ved andre tilfeller av ordet var det derimot Aftenpostens journalister som tok det i bruk. For eksempel i en kommentar skrevet av lederen for Aftenpostens politiske avdeling, Bente Egjar Engesland⁵⁴². I denne kommentaren er det tydelig at ”bosnierne” betydde muslimene, siden ”serberne” også ble omtalt. I tillegg er den politiske bakgrunnen tydelig,

⁵³⁷ Eksempler på bruk av ”bosnier”: Aftenposten Morgen, 26.08.1995, ”Nordmenn ut av Gorazde”, Ulf Andenæs, Aftenposten Aften, 25.08.1995, ”Bosniske styrker angrep FN-soldater i Gorazde”, Reuter, NTB, Aftenposten Morgen, 16.08.1995, ”Største etniske rensing hittil”, Per Annar Holm, Aftenposten Morgen, 18.08.1995, ”Flyktninger f Misforståelse om rasisme”, Morten Høglund (debattinnlegg), Aftenposten Morgen, 07.08.1995, ”Røde Kors med bønn om hjelp”, SALVESEN GEIR, Aftenposten Morgen, 09.08.1995, ”Kroatia endrer maktbalansen”, Ulf Andenæs.

⁵³⁸ Argumentet mitt gikk hovedsakelig ut på at begrepet ”bosnier” svarer til tanken bak prinsippet om nasjonalstater, der en ”nasjon” bodde i en ”nasjonalstat”. ”Bosnier” skaper da assosiasjonen at det er denne gruppen mennesker som ”hører hjemme” i Bosnia.

⁵³⁹ Dette var de tre etniske gruppene det bodde flest av i Bosnia-Hercegovina, men andre folkegrupper som ungarere og sigøynere bodde også i enkelte områder.

⁵⁴⁰ Aftenposten Morgen, 01.08.1995, ”KORT SAGT et alternativ”, Eskil Karlsvik (debattinnlegg), Aftenposten Morgen, 03.08.1995, ”Bosnia Fredsarbeid er så mangt”, Janicke Heldal (debattinnlegg), Aftenposten Morgen, 03.08.1995, ”Kulturbatt Hvorfor ha medfølelse kun med de syke?”, Jørgen Vik (debattinnlegg).

⁵⁴¹ Aftenposten Morgen, 02.08.1995, ”Han brenner for Bosnia”, Svend Ole Kvilesjø, Aftenposten Morgen.

⁵⁴² Aftenposten Morgen, 04.08.1995, ”KOMMENTAR Døden over Bosnia Hercegovina”, Bente Egjar Engesland, (kommentar).

Engesland mente "bosnierne" måtte få mulighet til å forsvare seg selv, og at FN måtte trekke seg ut for at dett skulle skje. Den gjennomgående oppfatningen av at FNs oppdrag i Bosnia-Hercegovina og Kroatia var mislykket, noe Engesland her bekreftet. Engesland omtalte også de bosniske serberne som "serberne", hun var altså ikke var presis omtalen av partene i krigen. Ved et annet tilfelle het det i Aftenposten at FN-styrkene var blitt angrepet av "en gruppe bosniske soldater", og to av FN-soldatene ble drept⁵⁴³. Videre sto det i artikkelen at "Bosnierne som angrep ble antatt å være "ukontrollerte elementer" på muslimsk side". Det var altså muslimske grupperinger utenfor regjeringshærens kontroll som hadde angrepet FN-soldatene. I utdraget ble det presisert av de "bosniske" soldatene var på muslimsk side. Hvorfor dette ble presisert er usikkert, da det i de aller fleste tilfellene ikke ble definert hvilken part i krigen som gikk under "bosnier". Uansett ble det presisert at soldatene som angrep FN-soldatene var utenfor regjeringshærens kontroll, og den regjeringen i Bosnia-Hercegovina kunne dermed ikke stå til ansvar for denne krigsforbrytelsen. Det hadde altså vært en utvikling med tanke på presiseringen av hva slags "bosniere", eventuelt muslimer, som utførte en handling. I 1992 gjorde ikke journalistene dette⁵⁴⁴.

I Aftenpostens intervju med muslimer og kroater i Oslo som jeg nevnte over, ble begrepet "bosnier" ble brukt om muslimene⁵⁴⁵. Grunnen til denne antakelsen var at de hørte til "Foreningen for Bosnia-Hercegovina i Norge", og det siste intervjuobjektet var kroat. "Bosnierne" håpet at kroatenes offensiv i Krajina ville "avverge en massakre i Bihac", det var altså tydelig at "bosnierne" var muslimer. Det ble ikke forklart i artikkelen i Aftenposten at "Foreningen for Bosnia-Hercegovina i Norge" besto av muslimer. Det kan derfor virke som at det var underforstått at "bosnier" betydde muslim, og at "Foreningen for Bosnia-Hercegovina i Norge" besto av muslimer. Ved å på denne måten se nærmere på artiklene begrepet "bosnier" ble brukt fant jeg ut at begrepet kunne bety både "person fra Bosnia-Hercegovina" og "muslim". Som nevnt over var det enkelte tilfeller hvor "bosnier" var synonymt med

⁵⁴³ Aftenposten Morgen, 26.08.1995, "Nordmenn ut av Gorazde", Ulf Andenæs.

⁵⁴⁴ Dette var sannsynligvis på grunn av journalistenes mangel på kunnskap om hvem som egentlig hadde utført krigshandlingene. Men denne mangelen på kunnskap og presisering endte i kroatene og muslimenes favør i 1992, siden flest krigshandlinger utført av serbiske "ukontrollerte elementer" ble omtalt som utført av "serberne". Se kap. 2.6.

⁵⁴⁵ Aftenposten Morgen, 05.08.1995, "Bosniere lettet over angrep", Tor Arne Andreassen.

”person fra Bosnia-Hercegovina”, da spesielt i debattinnlegg. Det var derimot en overvekt av artikler som brukte begrepet om muslimer⁵⁴⁶.

Ved opptelling av de 18 tilfellene av ordet ”bosnier” i august 1995 var elleve av omtalene ment om muslimer, og ved seks omtaler er det usikkert hvem som menes. Av de sistnevnte seks omtaler var tre debattinnlegg om bosniske flyktninger. Det var en forskjell i måten forfattere av debattinnleggene formulerte seg om ”bosniere”. Debattinnlegg skrevet av for eksempel Fremskrittspartiets politikere skilte mellom ”bosnier” som muslim, og serbere og kroater fra Bosnia-Hercegovina⁵⁴⁷. Fremskrittspartiets flyktningpolitikk var kontroversiell i norsk presse i 1995, etter at partileder Carl I. Hagen gikk ut med forslag om å ikke la serbiske flyktninger komme til Norge. Kun ”bosniske” flyktninger burde komme til Norge, ifølge Fremskrittspartiet, fordi å ta i mot flere parter i krigen ville vært å ta med konflikten til Norge⁵⁴⁸. I andre debattinnlegg om flyktningene ble ”bosniere” er det altså uklart hvem som menes⁵⁴⁹.

Som sagt var forvirringen om hvem ”bosniere” gjennomgående, og begrepet ble brukt på flere forskjellige måter. Jeg har til nå måttet analysere artiklene for å finne ut om det var muslimene som ble omtalt, men ved to tilfeller ble det forklart direkte hvem som mentes. Det

⁵⁴⁶ Aftenposten Morgen, 05.08.1995, ”Samhold i NATO på hard prøve”, Olav Trygve Storvik, Aftenposten Morgen, 05.08.1995, ”Bosniere lettet over angrep”, Tor Arne Andreassen, Aftenposten Aften, 25.08.1995, ”Bosniske styrker angrep FN-soldater i Gorazde”, Reuter, NTB, Aftenposten Morgen, 26.08.1995, ”Nordmenn ut av Gorazde”, Ulf Andenæs, Aftenposten Morgen, 18.08.1995, ”Flyktninger f Misforståelse om rasisme”, Morten Høglund (debattinnlegg), Aftenposten Morgen, 07.08.1995, ”Røde Kors med bønn om hjelp”, Geir Salvesen, Aftenposten Morgen, 09.08.1995, ”Kroatia endrer maktbalansen”, Ulf Andenæs, Aftenposten Morgen, 06.08.1995, ”Kroatisk krigsmaskin knuser serbisk fiende”, Reuter, Associated Press, Aftenposten Morgen, 11.08.1995, ”Krig, fred og usannsynlighet”, Carsten Jensen, Aftenposten Aften, 14.08.1995, ”Mollekleiv ber DU om 10 millioner”, Per Holm Annar, Aftenposten Morgen, 09.08.1995, ”Kroatia endrer maktbalansen”, Ulf Andenæs.

⁵⁴⁷ Aftenposten Morgen, 18.08.1995, ”Flyktninger f Misforståelse om rasisme”, Morten Høglund (debattinnlegg).

⁵⁴⁸ Et annet debattinnlegg i en Bergens Tidende ga også en annen årsak til hvorfor Norge burde ta imot muslimer og ikke serbere. I den avisen het det at ”For serbere på flukt fra krigen må det være både bedre og nærmere å søke opphold i Serbia. Bosniere har ikke noe hjemland å flykte til. Der er det krig!”. Dette utdraget viser forvirringen om hvem som ”hørte til” hvor på Balkan. Misforståelsen gikk ut på at serbere i Bosnia-Hercegovina hadde et annet hjemland, Serbia, mens ”bosnierne” ikke hadde det. Det Fremskrittspartiets politiker ikke viste forståelse for var at serberne i Bosnia-Hercegovina ikke hadde Serbia som hjemland. Det hadde bodd serbere i det som i dag er Bosnia-Hercegovina i flere hundre år, på samme måte som muslimene. ”Hjemlandet” var Jugoslavia, fram til Bosnia-Hercegovinas selvstendighet i 1992. Denne misforståelsen om hvem som egentlig hørte hjemme i Bosnia-Hercegovina illustrerer hvordan Aftenpostens lesere, og delvis journalister, var forvirret om krigen. Bergens Tidende Morgen, 14.08.1995, ”ALLMENNINGEN Hvorfor ønsker ikke Frp serbiske flyktninger til Norge?”, Inger Marie Ytterhorn (debattinnlegg).

⁵⁴⁹ Aftenposten Morgen, 01.08.1995, ”KORT SAGT et alternativ”, Eskil Karlsvik (debattinnlegg), Aftenposten Morgen, 03.08.1995, ”Bosnia Fredsarbeid er så mangt”, Janicke Heldal (debattinnlegg), Aftenposten Morgen, 03.08.1995, ”Kulturdebatt Hvorfor ha medfølelse kun med de syke?”, Jørgen Vik (debattinnlegg).

ene tilfellet var en ”faktaramme” som var festet til en artikkel av Andenæs⁵⁵⁰. I faktarammen ble forholdene i krigen forklart, med bakgrunn for krigene i Kroatia og Bosnia-Hercegovina, hvem som bodde i Bosnia-Hercegovina før krigen startet i 1992, og historie. I faktadelen om innbyggerne i Bosnia-Hercegovina ble serbere, kroater og ”muslimske bosniere” oppført. Andenæs var altså direkte om hvem han mente var *bosniere* i Bosnia-Hercegovina, det var muslimene. Å bruke begrepet om muslimene i en ”faktaramme”, viser at det var blitt en dagligdags oppfatning at muslimer og ”bosnier” var det samme.

Et siste tilfelle av bruken av ordet ”bosnier” ble derimot brukt om serbere, ”Serbia-bosniere” het det i artikkelen av korrespondent i Zagreb, Per Annar Holm.⁵⁵¹ Denne artikkelen handlet om den uoversiktlige situasjonen i Nord-Bosnia to uker etter Krajina-offensiven, og situasjonen ble beskrevet som ”den hittil største etniske rensingen hittil”. Hvorfor situasjonen i Nord-Bosnia ble kalt den verste etniske rensingen er uklart, siden ”titusener” kroatisk flyktninger er mindre enn de over 100.000 som flyktet fra Krajina-offensiven, og flyktningstrømmen som i mai 1992 var på over en million mennesker i Bosnia-Hercegovina. Holm brukte altså uttrykket ”Serbia-bosnierne”, noe jeg antar var bosniske serbere, ikke muslimer i Serbia. Begrepet ”bosnierne” var det altså forvirring om hva betydde. Poenget her er at det faktisk ble brukt, til tross for at begrepet ikke offisielt var noen betegnelse på noen av de etniske gruppene. Bruken av begrepet ”bosnier” vedvarte altså fra 1992 til 1995. Dette betydde derimot ikke at Aftenposten kun omtalte muslimene i Bosnia-Hercegovina som ”bosniere”. Et søk på Retrieverbasen på ”muslim” og Bosnia gir 70 treff i Aftenposten i august 1995.

I kapittel to så jeg også nærmere på bruken av begrepene ”ustasja” og ”tsjetnik”, to uttrykk som stammer fra andre verdenskrig⁵⁵². Ustasja var betegnelsen på de kroatisk fascistene under andre verdenskrig, og et Retriever-søk på dette begrepet gir i august 1995 åtte treff i Aftenposten. I mars, april og mai 1992 brukte Aftenposten disse begrepene, og i enkelte tilfeller ble ikke ordene forklart, kun bruk om parter i krigen. I august 1995 var ikke situasjonen denne, begrepene ble forklart i alle artikler de forekom i. For eksempel ble ”ustasja” omtalt da en kroat snakket om hvordan propaganda som omtalte kroater som ”ustasja” kunne være ødeleggende⁵⁵³. Ved ett tilfelle ble ikke begrepet forklart på en presis

⁵⁵⁰ Aftenposten Morgen, 09.08.1995, ”Kroatia endrer maktbalansen”, Ulf Andenæs.

⁵⁵¹ Aftenposten Morgen, 16.08.1995, ”Største etniske rensing hittil”, Per Annar Holm.

⁵⁵² Kap. 2.6.

⁵⁵³ Aftenposten Morgen, 07.08.1995, ”Selvsikre kroater nær seieren i Krajina”, Ingen forfatter oppgitt.

måte, da Andenæs definerte ”ustasja” som ”terrorister” under andre verdenskrig⁵⁵⁴. En mer treffende beskrivelse vill vært ”fascister”, som ble brukt i andre artikler. Ingen intervjuobjekter brukte begrepene ”ustasja” og ”tsjetnik” uten at journalisten forklarte betydningen. Journalistene hadde altså blitt mer bevisste da brukte disse ordene.

I august 1995 var krigen enda mer komplisert, og det var flere og nye fraksjoner å forholde seg til. Med enda flere parter å skrive om i Aftenposten er det interessant å undersøke om disse ble blandet med statslederne eller andre parter i krigen. Det jeg mener med ”nye parter” er for eksempel muslimer i Bihac som under lederen Fikret Abdic tok styringen i området. Bihac erklærte seg som en selvstendig utbryterstat, med hjelp av serbere. Muslimske Fikret Abdic samarbeidet altså med bosniske serbere for å stå imot den muslimske bosniske regjering. Bihac lå midt mellom den serbiske utbryterstaten Krajina i Kroatia, før Krajina-offensiven, og den serbiske utbryterstaten i Bosnia-Hercegovina, Republika Srpska. I Aftenposten i august 1995 het det om Abdic sin utbryterstat at den ”bidro til forvirringen”⁵⁵⁵. En muslimsk kvinne ble intervjuet av Andenæs, og hun fortalte at ”De tidligere kranter mellom muslimer og kroater er forbi for øyeblikket”. Muslimene og kroatene hadde altså også vært motstandere i Bihac. Andenæs forklarte den kompliserte situasjonen i Bihac, og Bosnia-Hercegovina, ”Fem ulike armeer og militser har de siste år kjempet om kontrollen over Bihac-enklaven”. Videre fortsatte Andenæs, ”At den bosniske regjering i allianse med den kroatisk hær har skaffet seg kontroll med Bihac, er et viktig strategisk gjennombrudd”, og at ”i lang tid sto enklaven i akutt fare for å bli erobret av en allianse av bosniske og kroatisk serbere, i allianse med den muslimske overløper, Fikret Abdic”. Andenæs forklarte altså situasjonen, og trakk inn de forskjellige involverte partene som kjempet om Bihac. Han omtalte de involverte serberne som ”bosniske serbere”, og han skilte mellom Abdic' militser, og muslimene som bodde i Bihac. Videre omtalte han ”den kroatisk hær”, i stedet for ”kroatene” og ”den bosniske regjering” i stedet for ”bosnierne” eller ”muslimene”. Han skilte altså mellom den utøvende makt, politiske ledere, og folket. Slik ble denne artikkelen om et veldig komplisert tema lagt fram på en tydelig måte.

Bihac, og Abdic, ble også nevnt i en Reuter-artikkel i forbindelse med Krajina-offensiven⁵⁵⁶. Også denne artikkelen er detaljert, og listet blant annet opp byer i Krajina som den kroatisk hær hadde gjenerobret. Fikret Abdic og hans menn ble i artikkelen omtalt som ”de

⁵⁵⁴ Aftenposten Morgen, 16.08.1995, ”Flyktningestrømmen avtar ikke”, Ulf Andenæs.

⁵⁵⁵ Aftenposten Morgen, 10.08.1995, ”Bihac ut av kvelertaket”, Ulf Andenæs.

⁵⁵⁶ Aftenposten Morgen, 07.08.1995, ”Kampene kan snart være over”, Reuter, Associated Press.

muslimske opprørerne”. I samme artikkel ble den kroatisk regjeringens handlinger omtalt som at ”Kroatia” og FN var enige om et mandat om FN-styrkenes arbeid i Krajina. I dette tilfellet ble altså ikke skilt mellom den kroatisk regjeringen og folket. Som nevnt i forrige kapittel kan dette altså være et problem i nyhetsjournalisme⁵⁵⁷. Ved å ikke skille mellom politiske ledere og folket kan det altså virke som om *alle*, kroater i dette tilfellet, var enige i utsagnet som sto i Aftenposten. Dette er den generelle kritikken Sladecsek og Dzihana fremla i sin tekst om mediedekningen av krigen i Bosnia-Hercegovina⁵⁵⁸. Jeg vil derimot argumentere for at det er forskjellige grader av dette problemet. I dette artikkelseksempelet var det tydelig at det var den kroatisk regjeringen det var snakk om, på bakgrunn av innholdet i artikkelen⁵⁵⁹. Det var ikke sivile i Kroatia som forhandlet med FN om mandat. Derimot så vi i kapittel to hvordan ”serberne” ofte ble brukt i omtale av handlinger utført av for eksempel serbiske militser i Bosnia-Hercegovina⁵⁶⁰. ”Serberne” kunne i slike tilfeller for en leser av Aftenposten oppfattes som en serbisk regjering. Da var det altså et misforhold mellom hva Aftenposten rapporterte og hva som skjedde. Grunnen til at militser ble omtalt som ”serberne” var sannsynligvis på grunn av journalistenes forvirring om hvem som gjorde hva.

En annen grunn til at bruken av ”serberne” kan være forvirrende var at det var forskjellige serbere involvert i konflikten. Med dette mener jeg Krajina-serbere, serbere i Bosnia, og serbere i Serbia. Disse tre fraksjonene hadde egne politiske ledere, og egne regjeringer, hvorav kun den serbiske regjeringen i Serbia var internasjonalt anerkjent. I august 1995 hadde Aftenposten blitt mer detaljert i dekingen, inkludert med presiseringen av hvilken gruppe serbere det dreide seg om. Mellom 1992 og 1995, og spesielt i 1995, hadde forholdet mellom de bosnisk-serbiske politikerne i Republika Srpska, og regjeringen i Serbia skrantet. Aftenposten dekte denne splittelsen i august 1995, i en artikkel ved navn ”Både Mladic og Karadzic mobiliserer: Bosnia-serbisk maktkamp”⁵⁶¹. Her presiserte altså Aftenposten at det dreide seg om serbere i Bosnia-Hercegovina. Konflikten mellom Beograd i Serbia og Pale i Republika Srpska er et eksempel på at en mer detaljert deking av hendelsene på Balkan var nødvendig. Å blande serbere i Bosnia-Hercegovina og Serbia hadde gjort dekingen uoversiktlig i dette tilfellet. Dette kan sammenlignes med dersom muslimske opprørere i

⁵⁵⁷ Kapittel 2.6, Sladecsek og Dzihana, 2009: 16.

⁵⁵⁸ Ibid.

⁵⁵⁹ Aftenposten Morgen, 07.08.1995, ”Kampene kan snart være over”, Reuter, Associated Press.

⁵⁶⁰ Kap. 2.6.

⁵⁶¹ Aftenposten Morgen, 07.08.1995, ”Både Mladic og Karadzic mobiliserer: Bosnia-serbisk maktkamp”, NTB, Associated Press.

Bihac hadde blitt omtalt med samme begrep som den muslimske regjeringen i Sarajevo. Poenget mitt her er at ved en høy grad av generalisering av partene i krigen, her eksemplifisert med serbere og muslimer, blir dekningen av krigen forvirrende og ikke presis. Ved tilfeller hvor det er tydelig hvem som har utført en handling, som da ”Kroatia” hadde forhandlet med FN om mandat, vil ikke nødvendigvis bruken av ordet ”Kroatia” være et problem slik Sladecek og Dzihana mener.

Sammenlignet med 1992 var det mindre generaliserende begrepsbruk om befolkningen på Balkan i august 1995 i Aftenposten. Dette har mest sannsynlig sammenheng med den generelle utviklingen i Aftenpostens dekning av krigen. Journalistene fremviste mer kunnskap om områdene og personene involvert. Men som med intervjuene i Aftenposten i 1995 varierte dette mellom journalistene. Krajina-offensivens suksess ble brukt i Aftenposten for å ”bekrefte” at ”makt er det eneste språk serberne forstår”⁵⁶². Dette sitatet er hentet fra en leder, som vil si at dette reflekterte Aftenpostens syn på serbere. I dette utdraget skilte altså ikke Aftenposten mellom handlinger utført av serbiske politikere og folket. I tillegg ble det ikke definert hvilke serbere som mentes, om det var kroatisk serbere, bosniske serbere, eller serbere i Serbia. Øyensynlig kan det se ut til at Aftenposten mente alle serbere. Denne lederen sto på trykk i samme avis som intervjuet med de to muslimene og den kroatisk bakeren i Oslo, som alle var positive til Krajina-offensiven⁵⁶³. Lederen i avisen og disse intervjuene fremviste altså samme holdning til serbere. I samme avis var det flere artikler om konflikten på Balkan, blant annet en artikkel ved navn ”Serberne jages fra Krajina”⁵⁶⁴. I denne tittelen var det altså hevdet at det kroatisk militæret ”jagde” serbere fra Krajina, en negativ framstilling av kroatenes offensiv. Til tross for denne negative omtalen av offensiven var det serbere som mottok negativ omtale i avisens leder. Her kan det også legges til at samme uttalelse om serbere ble sagt av den tidligere amerikanske ambassadør i Jugoslavia, Warren Zimmerman, nemlig at ”Serbs only understand the language of force”⁵⁶⁵.

Omtalen av de involverte etniske gruppene var altså komplisert og variert i Aftenposten i august 1995. Ordet ”bosnier” ble fortsatt brukt i avisen, da hovedsakelig om muslimene. Begrepet ”bosnier” gikk igjen både i debattinnlegg og i artikler av Aftenpostens journalister. Dette kan ha skapt forvirring om hvem som ble omtalt. Det er ikke sikkert alle lesere

⁵⁶² Aftenposten Morgen, 07.08.1995, ”Vendepunkt i krigen”, leder.

⁵⁶³ Aftenposten Morgen, 21.08.1995, ”Bosniere lettet over angrep”, Tor Arne Andreassen.

⁵⁶⁴ Aftenposten Morgen, 05.08.1995, ”Serberne jages fra Krajina”, Reuter.

⁵⁶⁵ Ramet 2006: 458.

nødvendigvis var innforståtte med at ”bosniere” betydde muslimer. Denne omtalen av muslimer som ”bosniere” hadde ikke endret seg siden 1992. Omtalen av serbere hadde derimot endret seg i Aftenposten siden 1992, journalistene hadde blitt mer tydelige i omtalen av de serbiske grupperingene. En grunn til dette, i tillegg til at journalistenes kunnskapsnivå tilsynelatende hadde økt, var at fiendebildet var endret i krigen. Det hadde også oppstått nye fraksjoner og grupperinger innad i de etniske gruppene. I tillegg fremviste journalistene et mer balansert forhold til at kroater og muslimer også utførte krigsforbrytelser og bedrev offensiv krigføring. Mangelen på skille mellom statsledere og folket vedvarte også fra 1992 til 1995, bare i mindre grad, og med mer presis omtale av hvilken part som ble omtalt. Det var ikke like utydelig i Aftenposten i august 1995 hvem som hadde utført en handling da for eksempel ”kroatene” ble omtalt. Men til tross for denne utviklingen blant journalistene forekom også uttalelser som at ”makt er eneste språk serberne forstår”⁵⁶⁶.

3.8 Aftenpostens dekning av Sarajevo

Sarajevo ble fortsatt omtalt i Aftenposten i 1995, spesielt i etterkant av et granatangrep mot markedsplassen i slutten av august. Da en granat trakk markedsplassen i Sarajevo 28. august ble NATO-bombingen av serbiske stillinger i Bosnia-Hercegovina innledet. Forskjellen fra 1992 var at Aftenposten også omtalte hendelser andre steder i Bosnia-Hercegovina og Kroatia samtidig som Sarajevo.

Eksemplene på denne mer detaljerte dekningen av krigen var daglige i august 1995, så jeg vil bruke en tilfeldig artikkel for å illustrere dette. Tidlig i august omtalte Aftenposten kroatenes militære opptrapping rundt Krajina⁵⁶⁷. I en artikkel med Reuter oppgitt som forfatter ble følgende steder i Kroatia og Bosnia-Hercegovina nevnt Zagreb, Strmica, Drvar, Gospic, Otocac, Øst-Slavonia, Zepa, Srebrenica, Sarajevo, Bihac, Tuzla, Gorazde, Rejlovac, Busovaca og elven Dobrinja⁵⁶⁸. Femten steder ble altså nevnt i denne artikkelen, som var en oppdatering fra krigen, med informasjon fra både Kroatia og Bosnia-Hercegovina. Reuter-artikler av denne typen var vanlig i Aftenposten i august 1995, og disse inneholdt detaljert informasjon

⁵⁶⁶ Aftenposten Morgen, 07.08.1995, ”Vendepunkt i krigen”, leder.

⁵⁶⁷ Blant annet i Aftenposten Morgen, 03.08.1995, ”Serbere og kroater bomber hverandre”, Reuter, Associated Press.

⁵⁶⁸ Ibid.

om steder og personer involvert⁵⁶⁹. Krajina-serberne ble ikke omtalt som ”serberne” slik vi har sett var tilfelle flere andre steder, men blant annet som Kroatias ”serbiske opprørere”⁵⁷⁰. I Bosnia-Hercegovinas tilfelle ble også den serbiske part omtalt som ”Bosnia-serberne”, og det ble tydelig presisert hvorvidt det var bosniske eller kroatisk serbere det var snakk om. Dekningen fra Sarajevo var fortsatt en faktor i Aftenposten, men Sarajevo ble omtalt som en del av den mer generelle dekingen av krigen Etter granatnedslaget i Sarajevo i slutten av august økte dekingen fra Sarajevo i Aftenposten, en naturlig utvikling ettersom dekingen forflyttet seg da krigshandlingene flyttet⁵⁷¹.

Det var ikke bare artiklene hentet fra Reuter som var detaljert i august 1995, denne tendensen var relativt generell i Aftenposten. Lederartiklene var også presise og detaljerte i omtalen av konflikten, men her var også poenget å vise Aftenpostens syn på krigen⁵⁷². Dagen den kroatisk hær marsjerte inn i Krajina hadde Aftenposten en leder om saken⁵⁷³. Lederartikkelen fokuserte på Tudjman’s mål i Krajina, og også det internasjonale aspektet ved Krajina-offensiven. Lederartikkelen var presis i omtalen av folkegruppene, og Krajina-serberne ble kalt nettopp ”Krajina-serberne”. Stedene Knin, Zagreb og Bihac-enklaven ble nevnt i lederen, noe som kan tyde på at Aftenposten tenkte at leseren hadde kunnskap om disse stedene. Aftenpostens konklusjon i lederen var at det ville bli vanskelig for Tudjman å unngå en ”storkrig”. En annen lederartikkel to dager nevnte for eksempel byen Pale uten forklaring, da det sannsynligvis var underforstått at leseren visste at dette var ”hovedstaden” i den serbiske utbryterstaten i Bosnia, Republika Srpska⁵⁷⁴.

I tillegg omtalte Aftenposten i sistnevnte leder problemet med flyktningene fra Krajina, og at de kroatisk serbernes mistro til kroatene i Krajina hadde ”dype historiske røtter”⁵⁷⁵. Aftenposten mente at serbisk frykt for kroatisk ”hevnløst” derfor ikke kunne avfeies som

⁵⁶⁹ For eksempel i Aftenposten Morgen, 02.08.1995, ”Serbere angrep kroater med fly”, Reuter, Associated Press, Aftenposten Aften, 03.08.1995, ”Siste sjanse for å unngå storkrig”, NTB, Reuter, Associated Press, DPA, Aftenposten Aften, 04.08.1995, ”Storkrig på Balkan under utvikling”, Associated Press, Reuter, DPA, Aftenposten Morgen, 04.08.1995, ”Akutt krigsfare etter mislykkede samtaler”, Associated Press, Reuter, Aftenposten Morgen, 05.08.1995, ”Serberne jages fra Krajina”, Reuter.

⁵⁷⁰ Blant annet i Aftenposten Morgen, 03.08.1995, ”Serbere og kroater bomber hverandre”, Reuter, Associated Press.

⁵⁷¹ Aftenposten Morgen, 31.08.1995, ”Sarajevo skal få leve i trygghet”, Ole Mathismoen, Aftenposten Morgen, 30.08.1995, ”Etter blodbadet i Sarajevo: Straffeaksjon mot serberne er ventet”, Ulf Andenæs, Aftenposten Morgen, 29.08.1995, ”Ny torv-massakre i Sarajevo”, NTB, Reuter.

⁵⁷² Aftenposten Morgen, 07.08.1995, ”Vendepunkt i krigen”, Leder, Aftenposten Morgen, 05.08.1995, ”Franjo Tudjman i farlig balanseakt”, Leder.

⁵⁷³ Aftenposten Morgen, 05.08.1995, ”Franjo Tudjman i farlig balanseakt”, Leder.

⁵⁷⁴ Aftenposten Morgen, 07.08.1995, ”Vendepunkt i krigen”, Leder.

⁵⁷⁵ Ibid.

”helt ubegrunnet”. Balkans historie var altså i 1995 fortsatt en faktor da Aftenposten analyserte krigen. I siste halvdel av august nevnte igjen Aftenposten historie i en leder, men i dette tilfellet var det en Krajina-serber som ble intervjuet om kroater⁵⁷⁶. Serberen uttalte at serbere ”så den kroatisk statens sanne ansikt under den annen verdenskrig”, og trakk dermed lange historiske linjer for å forklare situasjonen på 90-tallet. Aftenposten kommenterte ikke på denne uttalelsen, serberen fikk altså uttale seg fritt. Historie ble altså brukt som forklaring på hvorfor det var krig i 1995, som i 1992, både blant intervjuobjekter og journalister. Dette skal jeg se nærmere på nå.

3.9 Aftenpostens bruk av historie

I mars, april og mai 1992 var teorier om ”gammelt hat” fremtredende blant journalistene i Aftenposten⁵⁷⁷. Bruken av historie som forklaring på hvorfor det var krig på 90-tallet var altså preget av dramatiske beskrivelser om ”Brannfarlige Balkan”⁵⁷⁸. Denne bruken hadde endret seg mellom 1992 og 1995, og de fleste journalistene hadde moderert bruken av dramatiske beskrivelser av Jugoslavias historie. I en artikkel av korrespondent Andenæs het det at ”med sammenbruddet for serberne i Kroatia går en mange hundre år gammel tradisjon i graven”⁵⁷⁹. Andenæs brukte gjennom hele august historie for å illustrere hvorfor det bodde serbere i Krajina, og at dette området kun hadde vært underlagt Kroatia i ”slutten av forrige århundre”. Videre trakk Andenæs inn at ”fascister på kroatisk side satte i gang folkemord på serberne” under andre verdenskrig. Disse erfaringene hadde skapt en slags ”nevrose blant mange Krajina-serbere, som på minste foranledning kan slå ut i lys lue”. Andenæs trakk altså linjer fra andre verdenskrig til krigene på 90-tallet. I august 1995 var denne artikkelen eneste tilfellet av at Andenæs trakk direkte linjer fra andre verdenskrig til hvorfor det ble krig på 90-tallet. Da det gjaldt Krajina brukte Andenæs historie for å forklare hvorfor serberne bodde i Kroatia fram til 1995⁵⁸⁰. Andenæs skrev også om Krajina-serbernes fortid som krigere, og at man derfor ble overrasket over at de lot seg bekjempe⁵⁸¹. Andenæs brukte altså tidvis historie i

⁵⁷⁶ Aftenposten Morgen, 20.08.1995, ”Krajina-serbisk leder angrer: Vi burde ha godtatt delvis selvstyre”, Leder.

⁵⁷⁷ Se kap 2.4, Aftenposten Morgen, 09.04.1992, ”Brannfarlige Balkan”, ingen forfatter oppgitt.

⁵⁷⁸ Ibid.

⁵⁷⁹ Aftenposten Morgen, 06.08.1995, ”Gammelt krigerfolk forsvinner”, Ulf Andenæs.

⁵⁸⁰ Se kap. 3.2, Aftenposten Morgen, 07.08.1995, ”Serbere inn i rollen som flyktninger”, Ulf Andenæs. Flere eksempler hvor Andenæs omtalte at Krajina-serberne hadde bodd i området lenge: Aftenposten Morgen, 20.08.1995, ”Krajina-serberne over grensen: De fattigste sist i køen”, Ulf Andenæs, Aftenposten Morgen, 21.08.1995, ”Serbisk selvransakelse etter nederlaget”, Ulf Andenæs.

⁵⁸¹ Aftenposten Morgen, 21.08.1995, ”Serbisk selvransakelse etter nederlaget”, Ulf Andenæs.

artiklene sine, enkelte ganger som bakgrunn for hvordan partene oppførte seg på 90-tallet, andre ganger for å understreke at serberne i Krajina ikke var nye i området.

I Aftenposten i 1992 ble Balkans historie brukt for å forklare hvorfor det brøt ut krig, og teorien om ”gammelt hat” var gjennomgående. Dette synet på Balkan og historiens innvirkning på krigene på 90-tallet hadde i stor grad falt vekk blant journalistene i august 1995. I flere debattinnlegg var derimot dette synet fortsatt gjeldende, og historie var temaet i flere debattinnlegg⁵⁸². Dette viser at befolkningens syn i stor grad forble at historien hadde innvirkning på Balkan på 90-tallet. Debattinnleggene om historie satte i gang en lengre debatt i Aftenposten i august 1995, hvor graden av historisk påvirkning ble diskutert⁵⁸³.

Sammenlignet med 1992 var altså bruken av historie mer moderat i Aftenposten i 1995. Midt i august het det i en kommentar at ”Men krigen i det tidligere Jugoslavia er ikke et balkansk vulkanutbrudd. Det er en ideologisk krig, med fascistoide aktører som kutter livsnerven i det europeiske verdisystem”⁵⁸⁴. Kommentator Håkon Harket avsto altså alle teoriene om historie som en faktor i krigene, og rettet sin kritikk mot pressen. Det var en ideologisk krig, med sterke aktører som styrte krigen. Han fortsatte videre, ”Den gamle tese om at Russland er pro-serbisk, både av historiske og religiøse grunner, gjelder nok til en viss grad ennå. Men i moderne dag-til-dag politikk holder det ikke med historiske teser og allianser”. Harket avsto at historiske allianser hadde noe å si i 1995, men bekreftet allikevel at stormaktene sannsynligvis fortsatt tok hensyn til visse historiske bånd.

Oppsummert var altså fokuset på historie i Aftenposten mindre i august 1995 enn det var i 1992. Andenæs brukte Krajinas historie for å forklare at serberne ikke var nye i området, de hadde bodd der i flere århundre. På den annen side brukte han også Krajinas historie til å understreke overraskelsen om at de ikke kjempet mot kroatene, de var jo historisk sett et ”krigerfolk”. At Andenæs, og andre journalister, hadde opparbeidet seg et mer nyansert forhold til Balkans historie hadde ikke nødvendigvis innvirkning på debatten som foregikk

⁵⁸² Aftenposten Morgen, 02.08.1995, ”Flyktningkatastrofe”, Ole A. Hagen, Asker, Aftenposten Morgen, 10.08.1995, ”I DAG Hitler vant krigen”, Bernt Hagtvat, Aftenposten Morgen, 12.08.1995, ”KORT SAGT Moralsk viktig”, Ole B. Hovind, Oslo, Aftenposten Morgen, 15.08.1995, ”Krigen på Balkan Vestlig passivitet”, Jan Hårstad, Aftenposten Morgen, 28.08.1995, ”KORT SAGT Hitlerisme på Balkan”, T. P. Svennevig, Grimstad.

⁵⁸³ Aftenposten Morgen, 12.08.1995, ”I PERSPEKTIV Religion, historie og nasjon på Balkan”, Berge Furre, Aftenposten Morgen, 24.08.1995, ”Balkan Religion, historie og nasjon”, Alex. Karagiannis.

⁵⁸⁴ Harket skrev også i kommentaren, for å understreke sitt poeng om historie: ”For det dreier seg hverken om det nyeste kapittel i en evig balkansk stammekrig, eller en ulykkelig konflikt hvor alle er ofre og ingen er bødler. Det finnes sakesløse flyktninger i alle leirer, men det er - med Svein Mønneslands ord - forskjell på objektivitet og nøytralitet.” Aftenposten Morgen, 18.08.1995, ”kommentar Det får ikke hjelpe!”, Håkon Harket.

blant Aftenpostens lesere. De fleste tilfellene av teorier om historie som viktig for hvorfor det ble krig ble uttalt av intervjuobjekter i Serbia, Kroatia eller Bosnia-Hercegovina. Disse teoriene ble da i de fleste tilfellene nyansert av journalisten. Avslutningsvis på dette punktet må jeg minne på at de fleste punktene i dette kapittelet henger sammen, og for eksempel bruken av ordet ”ustasja” i Aftenposten er knyttet opp mot bruken av historie. Dette er fordi ”ustasja” er et historisk begrep. Bruken av begrepet ”ustasja” var også mer moderat i perioden jeg omtaler i dette kapittelet, enn i 1992.

3.10 Aftenpostens politiske holdninger og syn diplomatiet

Aftenpostens syn på fredsforhandlingene i august 1995 gjenspeilet de internasjonale forholdene jeg omtalte i underkapittelet om FN⁵⁸⁵. Sett i forhold til Aftenpostens dekning av fredsforhandlingene i 1992 var dekningen i 1995 detaljert og informativ. Tidlig i august omtalte Aftenposten de internasjonale forholdene, i forbindelse med Krajina-offensiven. Andre august het det i Aftenposten om militær oppbygging i Kroatia, ”Russerne har fordømt det de omtaler som kroatisk aggresjon, mens amerikanske talsmenn i stillhet hilser offensiven velkommen”⁵⁸⁶. Den internasjonale splittelsen kom altså fram da Aftenposten omtalte diplomatiet. Aftenpostens konkrete syn på konflikten, det vil si det som eksplisitt ble sagt av meningsytringer, kom fram i ledere og kommentarer. Jeg har tidligere i kapittelet omtalt konflikten i Kroatia og Bosnia-Hercegovina i begynnelsen av måneden, med Krajina-offensiven og den påfølgende flyktningstrømmen⁵⁸⁷. For å oppsummere viste Aftenposten i lederartikler og kommentarer at avisen mente Krajina-offensiven var en negativ utvikling for krigen⁵⁸⁸. Ved å se nærmere på artikler om hendelser som Krajina-offensiven var det mulig å se at disse synene ofte lå til grunne for resten av dekningen også.

Da en granat sprengte på et torg i Sarajevo 28. august svarte NATO dagen etter med bombing av serbiske stillinger. Aftenposten omtalte ”torv-massakren” som ”bestialsk”, og et ”skudd for baugen” da det gjaldt den amerikanske fredsforhandlingen⁵⁸⁹. Selve artikkelen om

⁵⁸⁵ Kap 3.3.

⁵⁸⁶ Aftenposten Morgen, 02.08.1995, ”Serbere angrep kroater med fly”, Reuter, Associated Press.

⁵⁸⁷ Kap. 3.2.

⁵⁸⁸ Aftenposten Morgen, 05.08.1995, ”Franjo Tudjman i farlig balanseakt”, Leder, Aftenposten Morgen, 07.08.1995, ”Vendepunkt i krigen”, Leder.

⁵⁸⁹ Aftenposten Morgen, 30.08.1995, ”USAs tid er inne”, Leder, Aftenposten Morgen, 29.08.1995, ”Ny torv-massakre i Sarajevo”, NTB, Reuter.

granatnedslaget omtalte hendelsesforløpet, mulige konsekvenser for diplomatiet og FN, og noen reaksjoner fra Sarajevo-borgere⁵⁹⁰. Denne hendelsen utløste altså en umiddelbar reaksjon fra NATO, og i Aftenposten het det om bombingene at NATO ”viser endelig militære muskler”⁵⁹¹. Sitatet er en uttalelse fra tidligere forsvarssjef Fredrik Bull-Hansen. Mellom granatnedslaget og NATO-bombingen rakk Aftenposten å skrive en leder om mulige internasjonale konsekvenser i Aftenposten Morgen⁵⁹². Lederen var en oppfordring til USA som fredsmeklere, at slike tragedier ”må bare føre til intensiverte bestrebelser for en politisk løsning”. Aftenposten rettet oppfordringen mot USA fordi ”FN, EU og Europas stormakter, inkludert Russland, har ... vist at de er ute av stand til å få prosessen på sporet igjen”. Dette utdraget reflekterer det jeg skrev tidligere om Aftenpostens syn på FNs engasjement i Bosnia-Hercegovina og Kroatia. Aftenposten hadde ikke tiltro til at FN, EU eller Russland skulle forhandle fram fred. USA burde ”kaste hele sin tyngde inn” for å oppnå fred på Balkan. Dette synet på USA som vellykkede fredsmeklere så vi i kapittel to også, da Cyrus Vance ble utpekt som Balkans eneste håp⁵⁹³. Denne lederen handlet altså om selve diplomatiet, og nevnte ikke noen eventuell NATO-bombing. Andenæs, derimot, diskuterte granatnedslagets mulige konsekvenser for diplomatiet, og muligheten for NATO-avstraffelse av de bosniske serberne i samme avis⁵⁹⁴. Denne artikkelen var nøytral, og reflekterte ikke lederartikkelen i samme avis. Det var altså bare i lederartikkelen i denne avisen at Aftenpostens politiske syn kom fram.

Senere samme dag ble det derimot informert i Aftenposten at NATO hadde satt inn jagerfly mot bosnisk-serbiske stillinger⁵⁹⁵. Også i denne avisen var Andenæs' artikkel nøytral om temaet, men artikkelen jeg nevnte over, ”viser endelig militære muskler” viste Aftenpostens syn på bombingene⁵⁹⁶. Selve tittelen på artikkelen var som nevnt et sitat av tidligere forsvarssjef Fredrik Bull-Hansen. Flere intervjuobjekter uttrykte positive tanker om NATOs aksjon, som ifølge utenriksminister Bjørn Tore Godal skulle ”statuere et eksempel ovenfor de bosniske serberne”. I samme avis var også Reuter-artikkelen med det tidligere nevnte intervjuet av Sarajevoborgeren som mente NATO-bombingen var ”nydelig”⁵⁹⁷. Intervjuene i

⁵⁹⁰ Blant annet et barn som reagerte på å ha mistet hånden sin i angrepet. Ibid.

⁵⁹¹ Aftenposten Aften, 30.08.1995, ”-Viser endelig militære muskler”, Bård Idås.

⁵⁹² Aftenposten Morgen, 30.08.1995, ”USAs tid er inne”, Leder.

⁵⁹³ Kap 2.9.

⁵⁹⁴ Aftenposten Morgen, 30.08.1995, ”Etter Blodbadet i Sarajevo: Straffeaksjon mot serberne er ventet”.

⁵⁹⁵ Aftenposten Aften, 30.08.1995, ”NATO varsler flere angrep”, Ulf Andenæs.

⁵⁹⁶ Aftenposten Aften, 30.08.1995, ”-Viser endelig militære muskler”, Bård Idås.

⁵⁹⁷ Aftenposten Aften, 30.08.1995, ”Så bombene i gledesrus”, Reuter.

Aftenposten samme dag om bombingene av bosnisk-serbiske stillinger var utelukkende positive.

I en leder den 31. august uttrykte Aftenposten konkret om akkurat hva avisen mente om granatnedslaget og bombingene⁵⁹⁸. I lederen forsvarte journalisten Aftenpostens syn på at NATO-bombingen var en positiv utvikling i krigen.

Bombeangrepene mot militære mål ved Sarajevo er et betimelig svar på lang tids serbisk aggresjon. Om det internasjonale samfunn nå er i krig med de bosniske serbere gjennom NATO og FN, er et spørsmål om både definisjoner og hvordan serberne vil svare. ... i den grad det er mulig å foreta en nøktern vurdering av den kompliserte militære og politiske situasjon, må vi konkludere med at risikoen var verd å ta.⁵⁹⁹

Dette utdraget viser altså Aftenpostens mening om at NATO-bombingen var en etterlenget konsekvens av krigen. Lederartikkelen ble avsluttet med ordene "NATO har tatt et riktig og viktig skritt, som fortjener den støtte som også er kommet fra Norge." For andre gang i august 1995 hadde altså Aftenposten slått fast er tydelig politisk ståsted da det gjaldt krigens utvikling. Det første tilfellet var fordømmelsen av Krajina-offensiven, dog den reaksjonen var mildere enn reaksjonen på NATO-bombingen.

Da det gjaldt Aftenpostens syn på fredsforhandlingene var altså avisen aktive meningsyttere, og satte sin lit til USA som bærende i forhandlingene. Både etter Krajina-offensiven og NATO-bombingen mente altså Aftenposten at USAs fredsmeklere var de som kunne rydde opp. USA ble omtalt som innehavere av "tyngde", mens Russland hadde et "dilemma" etter kritikken mot Krajina-offensiven⁶⁰⁰. Dilemmaet grunnet i Russlands egen offensiv mot tsjetsjenere som ønsket å løsrive seg fra Russland, en offensiv som ifølge Aftenposten lignet Krajina-offensiven. Russland fordømte også NATO-bombingen, noe som også sannsynligvis var negativt for Russland som fredsmekler. Om Jeltsin skrev Aftenposten at "En mer uhildet fredsmaker kunne unektelig vært å foretrekke på Balkan"⁶⁰¹. Aftenposten mente altså at Jeltsin var partisk som fredsmekler, at han tok siden til serberne uansett.

Da det gjaldt fredsmeklingen i 1995 generelt var ikke Aftenpostens dekning like preget av oppgitthet som i 1992⁶⁰². En mer nyansert dekning av krigen preget Aftenposten i august 1995, noe som viste seg i dekningen av diplomatiet. Da den svenske diplomaten Carl Bildt

⁵⁹⁸ Aftenposten Morgen, 31.08.1995, "NATO går til krig", Leder.

⁵⁹⁹ Ibid.

⁶⁰⁰ Aftenposten Morgen, 08.08.1995, "Faren er ikke over", Leder.

⁶⁰¹ Ibid.

⁶⁰² Se kap. 2.9

ble uønsket av statsledere både i Kroatia og Bosnia-Hercegovina i august 1995 kommenterte Aftenposten på denne utviklingen med at det kunne bli ”en absurd jobb” for Bildt⁶⁰³. Denne beskrivelse står i kontrast til 1992, da synet på diplomatiske forsøk ble avfeid som ”håpløst”⁶⁰⁴. At Aftenposten ikke avfeide diplomatiske forsøk i 1995 på samme måte som i 1992 betydde derimot ikke at avisen mente fred var rett rundt hjørnet. Generelt sett var dekningen av fredsmeklingen ikke lenger preget av oppgittheten som var gjennomgående i mars, april og mai 1992. Aftenposten hadde også mellom 1992 og 1995 gått over til å kommentere mer på de internasjonale forholdene som kunne skape problemer i fredsmeklingen, i tillegg til problemet med at fredsmeklere ble uønsket i området⁶⁰⁵.

3.11 Oppsummering

I dette kapittelet har jeg analysert Aftenpostens dekning av krigen i Bosnia-Hercegovina og Krajina-offensiven da Kroatia gjenerobret de serbiske-styrte områdene øst i landet. Videre har kapittelet inneholdt en kontinuerlig sammenligning av mars, april og mai 1995 og august 1995. August 1995 var en måned preget av store hendelser i Bosnia-Hercegovina og Kroatia. Et endret styrkeforhold ble demonstrert av kroatene, og gjengitt i Aftenposten. Måneden startet med Kroatias gjenerobring av Krajina, som Krajina-serbere hadde holdt siden 1991. Aftenposten så negativt på kroatenes Krajina-offensiv, som avisen mente kunne sette en stopper for fredsforhandlingene. Militær styrke ble også demonstrert av NATO mot bosnisk-serbiske stillinger, en aksjon Aftenposten støttet. Disse hendelsene, sammen med krigens utvikling mellom 1992 og 1995 var med på å forme Aftenpostens framstilling av konflikten i august 1995.

Den daglige dekningen av krigene i Bosnia-Hercegovina og Kroatia hadde endret karakter mellom mai 1992 og august 1995. Journalistene hadde tydelig mer kunnskap om krigen,

⁶⁰³ Aftenposten Morgen, 11.08.1995, ”Granic: -For oss er Bildt historie”, ikke oppgitt forfatter. Det er mulig denne artikkelen var en leder, da den hadde en lederartikkel-lignende oppbygging og en meningsytring om hva Aftenposten mente om temaet. Andre artikler i samme avis som ble oppført om ledere: Aftenposten Morgen, 11.08.1995, ”Lovstridig”, Leder, Aftenposten Morgen, 11.08.1995, ”St. Olav til fiskerleder”, artikkeltype: fiskerleder, (Aftenposten Aften, 11.08.1995, VERDEN RUNDT Opprørsleder er blitt visepresident”, artikkeltype: opprørsleder). Dette er et eksempel på et problem som kan oppstå ved bruk av Retriever-basen som kilde, det er klare feil ved kategoriseringen av artiklene.

⁶⁰⁴ Aftenposten Morgen, 19.05.1992, ”Drømmer om å få komme hjem”, Kåre M. Hansen, for mer om dette, se kap. 2.

⁶⁰⁵ Stoltenberg var også uønsket i en periode etter hans utsagn om at ”alle egentlig var serbere”. Aftenposten Morgen, 11.08.1995, ”Granic: -For oss er Bildt historie”, ikke oppgitt forfatter. Stoltenberg fortalte om dette utsagnet i Moen, 2009.

områdene og de involverte parter. Lesere av Aftenposten fikk i 1995 informasjon om hendelser andre steder enn i Sarajevo, byen som preget nyhetsbildet i krigsutbruddet i 1992. Dekningen var altså mer helhetlig i august 1995. Et punkt som derimot ikke hadde endret seg siden 1992 var Aftenpostens syn på FNs engasjement og de involverte stormaktene, avisen hadde fortsatt lite tiltro til FNs rolle i Kroatia og Bosnia-Hercegovina, og framviste større tro på amerikanske diplomater og deres tyngde. Da NATO bombet bosnisk-serbiske stillinger støttet Aftenposten denne handlingen fullt ut.

Flere av de strukturelle punktene som ble tatt opp i kapittel to var i endring i 1995. For eksempel bruken av intervjuer hadde endret seg siden mai 1992. Ekspertintervjuet ble mer brukt, i tillegg til daglige saksintervjuer, som var tilnærmet nøytrale. Intervjuer av de lokale på Balkan var mer spredt blant partene i krigen, og de mer ekstreme ytringene ble nyansert av korrespondent Andenæs. Andenæs reiste rundt i Kroatia, Serbia og Bosnia-Hercegovina, og mye av Aftenpostens dekning av krigen var skrevet av han. Andenæs forfattet artikler, reportasjer og kommentarer om krigen. Journalistene, inkludert Andenæs, var i august 1995 mer presise i dekningen, og skilte mellom de forskjellige partene i krigen. De fleste journalistene omtalte for eksempel serbere fra Bosnia som ”bosniske serbere” eller ”bosnia-serbere”. Denne presiseringen hjalp sannsynligvis lesere å bedre forstå konfliktene og fiendebildet. Omtalen av muslimer som ”bosniere” var i 1995 fortsatt på omtrent samme nivå som i 1992. Jeg har argumentert i kapittel to og tre at denne begrepsbruken kunne virke i muslimenes favør. Grunnen til at det kunne virke positivt for oppfatningen av muslimene hos Aftenpostens lesere er tanken om at ”bosniere” hører hjemme i Bosnia.

Bruken av historie var en faktor i august 1995, som i 1992, men bruken hadde minsket og endret karakter. Fra å omtale Balkans historie som ”gammelt hat” i 1992, ble historie i 1995 i større grad brukt for å forklare det etniske lappeteppet. I stedet for å bruke historie for å forklare hvorfor partene hatet hverandre ble det i august 1995 fokusert på propagandakrigens innflytelse på lokalbefolkningen. Flere ganger ble det forklart at alle partene i krigen sa det samme, om hverandre. Bruken av medier fra lokalområdet hadde også gått ned, noe som også kan tyde på at journalistene var mer bevisste om propagandakrigen som foregikk på Balkan. Generelt sett var det altså stor utvikling i Aftenpostens dekning av konfliktene på Balkan mellom mai 1992 og 1995.

4 Kapittel 4 - Konklusjon

I denne oppgaven har vi sett på Aftenpostens dekning av krigene som fulgte Jugoslavias oppløsning, i tidsperiodene mars til mai 1992 og august 1995. Oppgavens formål var å finne ut hvordan konflikten ble fremstilt i Aftenposten, tradisjonelt sett en høyreavis. Professor Sabrina Ramet har beskrevet pressedekningen av Jugoslavias oppløsning tidlig på 1990-tallet ”dramatisk”, og at dekningen ga befolkning på Balkan dårlig rykte, og da spesielt serberne. Med en delvis kronologisk, delvis tematisk analyse med innslag av diskursanalyse av Aftenpostens dekning, skulle jeg undersøke om dette også gjaldt norsk presse, eksempelvis Aftenposten. På 1990-tallet var norsk presse i utvikling, blant annet da det gjaldt profesjonalisering og bruken av intervjuer. Jeg har også tatt hensyn til generell pressehistorie i fremstillingen, og undersøkt om Aftenposten falt inn under den generelle utviklingen i norsk presse i perioden.

I kapittel to ble Aftenpostens dekning av konfliktene i perioden mars til mai 1992 analysert. Slovenia, Kroatia og Makedonia hadde løsrevet seg fra Jugoslavia i 1991, og Bosnia søkte å gjøre det samme. Etter en folkeavstemning for løsrivelse fra Jugoslavia første mars 1992 brøt det ut krig i landet mellom bosniske muslimer, bosniske kroater og bosniske serbere. De bosniske kroatene hadde Kroatia i ryggen, og de bosniske serberne hadde Serbia. I tillegg var Den jugoslaviske folkehæren en viktig faktor i krigen, og denne hæren ble styrt fra Beograd. I begynnelsen handlet konflikten både om hvorvidt Bosnia burde løsrive seg, eller fortsette å være en del av Jugoslavia, eventuelt om Bosnia burde deles opp og om områder. Bosnia-Hercegovina ble anerkjent av USA og EU i henholdsvis april og mai, men kampene fortsatte tross dette. Krigen ble raskt komplisert, og i kapittel to så vi at Aftenposten i mars, april og mai 1992 hadde problemer med å holde følge. Dekningen av krigsutbruddet i Bosnia var altså preget av journalistenes mangel på kunnskap om konflikten, de involverte parter, og geografien. Kunnskapsmangelen var gjennomgående i perioden, og hadde innflytelse på aspektene jeg så på i kapittel to.

Aftenposten brukte ofte intervjuer for å belyse konflikten på Balkan i 1992. For eksempel ble utplasseringen av FN-soldater i Kroatia, med kontor i Sarajevo i Bosnia, kommentert på av soldatene selv. Intervjuene med soldatene var i begynnelsen av perioden positive, men i mai endret tonen i intervjuene seg og ble mer negative, ettersom situasjonen på Balkan ble kritisk.

Det var ikke bare FN-soldater som ble intervjuet, journalistene intervjuet også lokalbefolkningen på Balkan. Disse intervjuene hadde reportasjepreg, og var beskrivende og dramatiske. Av intervjuobjektene var det mange barn og flyktninger, og sett bort i fra to intervjuer var alle intervjuobjektene kroater fra Kroatia eller Bosnia-Hercegovina, eller bosniske muslimer. Disse fikk uttale seg fritt om overgrep serbere hadde begått. Utvalget av intervjuobjekter var inkonsekvent, og gjorde altså at én av sidene i konflikten ikke fikk uttale seg om sin side av saken, i en krig sterkt preget av propaganda. Aftenposten tok lite hensyn til denne propagandakrigen, da de blindt brukte lokale medier fra konfliktområdet som kilde til nyheter.

Perioden omtalt i kapittel to ble preget av korrespondent i konfliktområdet, Aasmund Willersrud. Willersrud skrev om konflikten i hele perioden, og han brukte ofte historie i fremstillingen av krigen. Utsagn som at krigen på Balkan oppsto på grunn av ”gammelt hat” som kom til overflaten var gjennomgående i artiklene hans. Sitatet om at ”Det kan godt være propaganda, men dette er Balkan” illustrerer hans tanker om Balkans befolkning som om at alt var mulig der, og at det var derfor krigen ble så grusom. Generelt fremviste Willersrud og Aftenposten et deterministisk syn på Balkans befolkning, at det lå i blodet deres å krige mot hverandre. Dette synet har i ettertid blitt sterkt kritisert i faglitteraturen om Balkan. Andre verdenskrig ble brukt som eksempel på dette. Den deterministiske tankegangen ble overført til Aftenpostens omtale av fredsforhandlingene i 1992. Mot slutten av mai ble partene i krigen i en lederartikkel oppfordret til å ta til vettet, Aftenposten hadde altså lite tiltro til partene i krigen.

Kort oppsummert var altså mars, april og mai 1992 preget av mangel på kunnskap, forvirring om de involverte parter, og ukritisk bruk av intervjuobjekter og medier fra konfliktområdet. Verdenspressens reaksjon på konflikten på Balkan som dramatisk i ”the early 1990s”, og perioden i kapittel to, i 1992, faller tydelig inn i Ramets beskrivelse. August 1995 regnes heller som midten av 1990-tallet, og utviklingen i Aftenposten siden tidlig 1990-tallet var altså stor. August 1995 ble valgt som utgangspunkt for kapittel tre fordi det var en måned veldig mye skjedde, blant annet den kroatisk-kroatiske Krajina-offensiven og NATO-bombingen av bosnisk-serbiske stillinger. Krigen var også blitt mer kompleks siden mai 1992, det var flere involverte parter, og også splittelse blant flere involverte parter. I tillegg hadde FN i stor grad feilet i fredsmeglingen, og flere sikre soner var blitt angrepet av serbere og kroater. I Srebrenica, som var en av de sikre sonene i Bosnia, utførte bosniske serbere i juni 1995 en

massakre på over 6000 bosniske muslimer. I august 1995 var derimot ikke denne massakrens omfang avdekket enda, og derfor var den heller ikke et fokus for den internasjonale pressedekningen fra Bosnia i perioden som behandles i oppgaven.

August 1995 startet med Krajina-offensiven, da rundt 150.000 Krajina-serbere flyktet fra Kroatia. Aftenposten stilte seg kritisk til offensiven, og mente kroatene saboterte mulighetene for fred. Til tross for den negative holdningen til utdrivelsen av Krajina-serberne skrev Aftenposten i en leder at avisen håpte offensiven ville få fart på fredsforhandlingene, siden serberne, ifølge lederen, hadde vist at eneste språk de forsto var makt. Aftenposten som avis var altså ikke konsekvent da den omtalte Krajina-offensiven, noe som viser at det var uenighet om hvilke konsekvenser offensiven kom til å ha. Mens redaksjonen uttrykte i den nevnte lederen at makt kanskje ville få serberne til å slutte fred, uttrykte andre journalister en skepsis til dette. En som klart var negativ til kroatenes utdrivelse av over hundre tusen serbere fra Krajina var Aftenpostens korrespondent i konfliktområdet, Ulf Andenæs. Med over en sak i snitt om dagen satte Andenæs i august 1995 sitt preg på Aftenpostens dekning av konflikten. Andenæs intervjuet folk fra alle etniske grupper i krigen, og nyanserte svarene han fikk ved å trekke inn feilinformasjonen som ble spredt på Balkan i propagandakrigen. Andenæs fremviste også, sammen med journalister i Aftenposten generelt, et høyere kunnskapsnivå om befolkningen og geografien på Balkan. Aftenposten omtalte altså denne offensiven mot Krajina-serberne i stor detalj, og avisen diskuterte omstendighetene rundt denne lynkrigen i hele august 1995

Som nevnt kommenterte Andenæs på den pågående propagandakrigen i sine artikler, og forklarte dermed at feilinformasjon ble spredt på Balkan. Sannsynligvis var dette grunnen til at Aftenposten i august 1995 ikke lenger brukte mediene på Balkan i like stor grad som i 1992. Og i de fleste tilfeller da lokale medier faktisk ble brukt ble leseren opplyst om at kilden var partisk. At krigen i Bosnia-Hercegovina og Kroatia også var en propagandakrig hang sannsynligvis sammen med journalistenes hevede kunnskapsnivå. Journalistene var i august 1995 også blitt mer detaljerte i dekningen, og omtalte partene i krigen mer presist. Bosniske serbere ble omtalt som nettopp bosniske serbere, ikke kun "serberne". Bruken av historie for å forklare hvorfor det ble krig på Balkan var også mindre i august 1995 enn i 1992. Dette hang sannsynligvis også sammen med journalistenes økte kunnskapsnivå om krigen, og dermed at andre grunner spilte inn mer enn historie, da for eksempel propaganda.

Analysen av Aftenposten i 1992 og 1995 har vist at det var stor utvikling fra mai 1992 til august 1995. At periodene jeg har sett på er korte tidsmessig, spesielt i 1995, må tas i betraktning i konklusjonen. At den muslimske part ble mindre representert, og for mindre eksempel intervjuet, var fordi hoveddelen av krigshandlinger foregikk mellom kroater og serbere i august 1995, frem til granatangrepet på markedsplassen i Sarajevo den 28. august. Etter granatangrepet sto hoveddelen av krigføringen mellom NATO og bosniske serbere. Mellom mai 1992 og august 1995 hadde Aftenposten gjennomgått en profesjonalisering. I august 1995 var dekningen av krigene på Balkan mer sofistikert, presis, kunnskapsrik selv om situasjonen var mer kompleks, flere stemmer kom til orde, og flere nyanser frem. Sjangerbruken hadde også endret seg, og ekspertintervjuet ble mer brukt, noe som ga mer tyngde i Aftenpostens dekningen. Det dramatiske elementet i dekningen var tonet atskillig ned, og den dømmende tonen tilnærmet fraværende, sammenlignet med 1992.

Litteraturliste

- Balac, Tijana. *De Historiske Ofre - Historiske Argumenter Blant Nasjonaliteter i Bosnia 1990 - 1992*. Oslo: Universitetet i Oslo, 2005.
- Burg, Steven L., og Paul S. Shoup. *The War in Bosnia-Herzegovina, Ethnic Conflict and International Intervention*. New York: M. E. Sharpe, 1999.
- Clausen, H. P. *Aviser som historisk kilde*. Århus: Institut for presseforskning og samfunnshistorie, 1962.
- Dahl, Hans Fredrik (red.). *Norsk Presses Historie 1660 - 2010*. Vol. 3. 4 vol. Oslo: Universitetsforlaget, 2010.
- . *Norsk Presses Historie 1660 - 2010*. Vol. 4. 4 vol. Oslo: Universitetsforlaget, 2010.
- Dragovic-Soso, Jasna. «Why Did Yugoslavia Disintegrate? And Overview of Contending Explanations.» I *State Collapse in South-Eastern Europe: New Perspectives on Yugoslavia's Integration*, av Lenard Cohen, 2-40. Indiana: Purdue University Press, 2008.
- Hupchick, Dannis P. *The Balkans, From Constantinople to Communism*. New York: Palgrave Macmillan, 2002.
- Hågvar, Yngve Benestad. *Å forstå avisa - Innføring i praktisk presseanalyse*. Bergen: Fagbokforlaget, 2007.
- Ivana Duric, Vladimir Zoric. «Foreclosing the Other, Building the War: A Comparative Analysis of Croatian and Serbian Press Discourses During the Conflict in Croatia.» I *Media Discourse and the Yugoslav Conflicts – Representations of Self and Other*, av Pål Kolstø, redigert av Pål Kolstø, 61-82. Cornwall: Ashgate, 2009.
- James Gow, Richard Paterson, Alison Preston. *Bosnia by Television*. London: British Film Institute, 1996.
- Jusic, Tarik. *Media Discourse and the Politics of Ethnic Conflict: The Case of Yugoslavia*. Redigert av Pål Kolstø. Surrey: Ashgate Publishing Limited, 2009.
- Kolstø, Pål. *Media Discourse and the Yugoslav Conflicts, Representation of Self and Other*. Redigert av Pål Kolstø. Cornwall: Ashgate, 2009.
- Malcolm, Noel. *Bosnia - a Short History*. New York: New York University Press, 1996.
- Moen, Kjell Erik Møgster. *Fredskrigeren Thorvald Stoltenberg*. Oslo: NRK Aktivum AS, 2009.
- Mønnesland, Svein. *Før Jugoslavia og Etter*. Vol. 5. Oslo: Syppress Forlag, 2006.
- Pavkovic, Aleksandar. *The Fragmentation of Yugoslavia, Nationalism and War in the Balkans*. 2. London: Macmillan Press LTD, 2000.

Ramet, Sabrina. *The Three Yugoslavias, State Building an Legitimization*. Washington D. C.: Indiana University Press, 2006.

Thompson, Mark. *Forging War - The Media in Serbia, Croatia, Bosnia and Hercegovina*. Luton: University of Luton Press, 1999.

Toal, Gerard, og Carl T. Dahlman. *Bosnia Remade*. New York: Oxford University Press, 2011.

Woodward, Susan L. *Balkan Tragedy, Chaos and Dissolution After the Cold War*. Washington D.C.: The Brookings Institution, 1995.

Kilder:

Aftenposten mellom 01.03.1992 - 31.05.1992 og 01.08.1995 - 31.08.1995.

Internett-kilder:

Aftenposten.no 20.11.2012, <http://a.aftenposten.no/kontakt/article3854.ece>

Retriever.no, 11.11.2012, <https://web.retriever-info.com/services/archive.html>

ndla.no (Nasjonal digital læringsarena), 20.11.2012, <http://ndla.no/nb/node/68983>

FARA, 22.11.2012, <http://www.fara.gov/annualrpts.html>

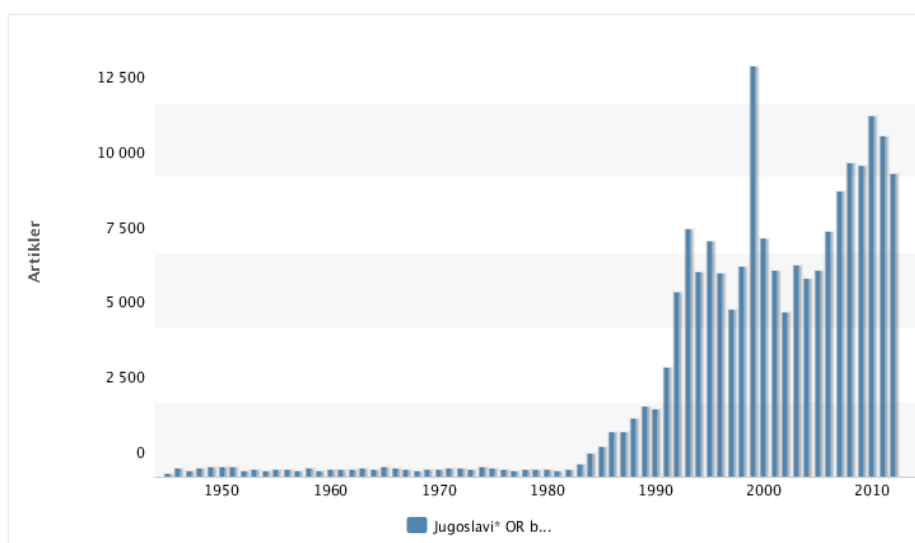
Nob-ordbok.uio.no (Bokmålsordboka) 22.11.2012 <http://www.nob-ordbok.uio.no>

Nhc.no (Helsingforskomiteen), 30.10. 2012,
http://www.nhc.no/no/om_nhc/sekretariat/Bj%C3%B8rn+Engesland.9UFRjQ3K.ips

Vedlegg

Vedlegg 1:

Forekomsten av artikler om Jugoslavia, Bosnia-Hercegovina, Serbia og Kroatia

Om vedlegget:

Kommentar til grafen: Denne er ufullstendig, da flere av avisene ikke er digitalisert eller tilgjengelige på Retriever ATEKST lenger tilbake enn til 1980-tallet. Aftenposten er et eksempel på dette, siden Aftenpostens første avis på Retriever er fra 01.01.1983.

Vedlegg 2:

Kart over tidligere Jugoslavia.

